

ΔΑΥΛΟΣ

Η ΑΝΤΙΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΚΗ
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ
(Συμπληρωματική έρευνα)

Σελ. 2571

Έλεύθερη συζήτηση
ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΪΚΟΤΗΤΑ

Σελ. 2557

Ἡ ἄρπαγή τοῦ Γανυμήδη
ἀπὸ τὸν Δία — Ἀετὸ

ΓΙΑ ΜΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ
ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Σελ. 2565

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ
«ΚΟΥΛΤΟΥΡΙΑΡΗΣ»

Σελ. 2588

KARL JASPERS: Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας.

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα, Ἀθήνα (105 58).
Τηλέφωνα: 3223957 ἢ 9823655.

Τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ λειτουργοῦν
πρωῖνές ὥρες 9.30-13.30, καθημερινά.

Ἱδιοκτῆτης - Ἐκδότης - Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51, Π. Φάληρο.

Ὑπεύθυνοι Τυπογραφείου:
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΠΑΜΠΑΝΗΣ — Π. ΜΠΑΡΜΠΗΣ
Γερανίου 24, Ἀθήνα.

Τιμὴ τεύχ. δρχ. 180 - Ἐτήσια συνδρομὴ
δρχ. 2.000 - Ὁργανισμῶν δρχ. 3.000 -
Φοιτητῶν δρχ. 1.000 - Ἐξωτερικοῦ δολ. 50.

Διαφημίσεις δὲν δημοσιεύονται.
Τὰ χειρόγραφα συνεργασιῶν δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση ἄρθρων
τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ ἀναφέρε-
ται ρητὰ ἡ πηγὴ τους.

Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ βιβλία καὶ τὰ
ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα στὴ διεύθυν-
ση: Δημήτρη Λάμπρου, Μουσῶν 51
Παλαιὸ Φάληρο, Ἀθήνα (175 62).

Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητὲς πρὶ ἀλλάξεων
διεύθυνση, νὰ τὸ γνωστοποιῦν στὸ περιοδικό.

ΤΟΜΟΣ Ε' • 49 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1986

Τὰ εἰς ἑαυτὸν

Σὲ μιὰ χώρα, ὅπου ὁ πρόεδρος τοῦ μεγα-
λύτερου πνευματικοῦ τῆς σωματείου εἶναι
ἐγκλειστος στὶς φυλακὲς γιὰ φόνο εἰδεχθῇ,
ἄλλοι, ὄχι λίγοι, κορυφαῖοι πνευματικοὶ τα-
γοὶ τῆς ἀποκαλύπτονται ἢ αὐτοαποκαλύ-
πτονται δημοσίᾳ συνεχῶς ὡς φορεῖς βα-
ρειᾶς νοσηρότητας καὶ πωρώσεως κι ἄλ-
λοι, πολλοί, «λάμπουν» στὸν χῶρο τοῦ
Πνεύματος καὶ τῆς Ἐπιστήμης καθημερινὰ
ὡς ἀριστοτέχνες τῆς ραδιουργίας ἢ δειλοὶ
προδότες τῆς ἀποστολῆς τους, θὰ ἦταν κω-
μικὸ νὰ ἀναλυθῇ κανεὶς σὲ πανηγυρικοὺς
καὶ μεγαλοστομίες, ἀν ἀποφάσισε κατὰ τὸ ἔ-
θος νὰ γράψῃ δυὸ λόγια ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἐτεῖ ἀ-
πευθυνόμενος στὴ Διανόησή της. Γιατί, κι
ἂν ἀκόμα θεωρήσῃ κάποιος ὅτι τοιοῦτοι ἀρ-
χιερεῖς δὲν ἔπρεπον αὐτῷ, κι ἂν ἐπικαλεσθῇ
ὡς «ἐλαφρυντικὸ» τὸ ποῖν τοῦ πολιτικοῦ,
κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ περίγυρου, ἐν-
νοῶ τοῦ περίγυρου τῆς ἀπίστευτης ἱστορι-
κῆς παρακμῆς καὶ τοῦ Νέου Μεσαίωνα τοῦ
Μαζισμοῦ, τοῦ Οἰκονομισμοῦ, τοῦ Ἐξουσια-
σμοῦ καὶ τοῦ Δογματισμοῦ, ὅπου μῆκαμε
ὅλοι καὶ πορευόμαστε τυφλοὶ χωρὶς νὰ ἐπι-
κοινωνοῦμε πιά μὲ τὴν πραγματικότητα, πάλι
οἱ διανοούμενοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας
θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀθωωθοῦμε ὡς πρόσω-
πα κι ὡς κύτταρα πνευματικῆς εὐθύνης, ποῦ
ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πνεύμα-
τος. Ὑπάρχει κρίση, κρίση ἀξιών, κρίση
πολιτισμοῦ, κρίση ἱστορικοῦ ἤθους. Καὶ ὑ-
πάρχει, πρῶτιστα καὶ προσδιοριστικά, κα-
ταλυτικὴ ἐσωτερικὴ κρίση τοῦ Προσώπου
σὰν αὐτάρκους, αὐτοδύναμου καὶ αὐτοτε-
λοῦς κόσμου, μέσα στὸν ὁποῖο μόνο μπορεῖ
νὰ ἐμβιώνεται ἡ ἐλευθερία καὶ νὰ λειτουργῇ
ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας —κι αὕτη εἶναι,
εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, ἡ ἀκριβὴς διάγνω-
σις τῆς παθολογίας τοῦ τρόπου ἀντιλήψεως
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ποῦ ἐγκαθιδρύθη-
κε πιά στὸν τόπον αὐτό.

Πρόθεσή μου, λοιπόν, ὅταν πῆρα τὴ γρα-
φίδα γιὰ νὰ συντάξω τὸ ἀρθρίδιο αὐτό, ἐξ
ἀντικειμένου, δὲν μπορούσε νὰ εἶναι ὁ
πανηγυρικός· ἀλλά, ἐξ ὑποκειμένου, δὲν εἶναι

οὔτε ἡ ἱερεμιάδα. Προτιμῶ, μὴ ῥιζοῦντας τὸ μαχαίρι μέχρι τὸ κόκκαλο, νὰ συμπτυκνῶσω ὠρισμένους σκέψεις ὑπὸ τύπον μὲν εὐχῶν, ὡς ἡ περίστασις τὸ καλεῖ, ὅμως εὐχῶν πρὸς ἑαυτόν, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ἐν τέλει τὸ πρόβλημά μου καὶ οὐδεὶς ἄλλος — ἀφοῦ ὁ ἑαυτός τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς εἶναι τὸ πρῶτον κινοῦν κι ὄχι οἱ ἄλλοι. Εὐχῶν ἐνδὸς ἀνθρώπου, ποὺ ὁ θεὸς ἢ ὁ διάβολος τόφερε, σὲ μιὰ τέτοια ἐποχή, σὲ μιὰ τέτοια βαρυχειμωνιά, νὰ παροικῇ στὰ κράσπεδα τοῦ πνευματικοῦ ἐποικοδομήματος, νὰ ἐπέχῃ θέσιν κατ' ἀνάγκην δράστη καὶ θύματος τοῦ δράματος τοῦ καιροῦ του καὶ νὰ θέλῃ — καὶ ποῖός δὲν τὸ θέλει αὐτό; — ν' ἀναζητᾷ κάποια χαμένη ἐλευθερία καὶ κάποια χαμένη ἀλήθεια ἀσθμαίνοντας στὸν τραχὺ δρόμο γιὰ αὐτοακεραίωση (ἀφοῦ ἡ αὐτοακεραίωση εἶναι ἡ μοναδικὴ πρόσβασις — μὴ γελιέστε: ὅλες οἱ ἄλλες ἀποτελοῦν καθαρὴν ἀπάτη — γιὰ νὰ συμβάλῃ κανεὶς στὴν ἀκεραίωση τῶν ἄλλων).

Εὐχομαι στὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸ 1986 νὰ μπορῶ νὰ συνδιαλέγωμαι πρῶτιστα μὲ τὴν ἐσωτερικὴ μου φύση, νὰ γινώσκω ἑμαυτόν, νὰ σκάπτω ἐνδόν, νὰ διζῆμαι ἐμμεωτόν. Νὰ καταλάβω ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ πρωτοπηγὴ δὲν εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀλλ' ἐγὼ ὡς μονάδα, ὡς σύμπας «κόσμος μικρὸς μέγας», μὲ ἀπόλυτη εὐθύνη καὶ ἀπόλυτη ἐαυτότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία δυνάμει ἀπορρέουν ὅλα τὰ καλὰ καὶ ὅλα τὰ δεινὰ, ὅλα τ' ἅγια καὶ ὅλα τὰ ἐναγῆ, ὅλα τὰ ἐλεύθερα καὶ ὅλα τὰ ἀνδραποδωδῆ, ὅλα τ' ἀληθινὰ καὶ ὅλα τ' ἀπατηλά, ὅλα τὰ ἐξ-ουσιαστικὰ καὶ ὅλα τὰ οὐσιαστικά.

Εὐχομαι στὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸ 1986 νὰ πασχίσῃ νὰ ἐναρμονισθῇ μὲ τὸν συμπαντικὸ νόμο, νὰ ἀποτρίψῃ ἀπὸ πάνω του τὸν ἀβάσταχτο φόρτο τοῦ ἔκρυθμου καὶ ἔκνομου καὶ ἀλογου, ν' ἀποβάλλῃ τὸν ὄγκο τῶν ἀπορρι-

μάτων μὲ τὸν ὁποῖο ἡ πορεία τῆς ζωῆς τὸν καταπλάκωσε, νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ ἐπίστωμα τῶν ὀστράκων καὶ τῶν πελαγησιῶν σκουπιδιῶν ποὺ ἐπισώρευσε πάνω του ὁ διάπλους τοῦ ἐπίγειου ὠκεανοῦ καὶ τὸν μετέτρεψε, ὡς ἄλλον πλατωνικὸ Γλαῦκο, ἀπὸ φυσικοῦ κάλλους νεαρὸ θαλασσινὸ δαίμονα σὲ ἀποτρόπαιο τὴν θέαν ὁδοιπόρο τῆς νύχτας.

Εὐχομαι στὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸ 1986 ν' ἀποτινάξῃ τοῦ Πνεύματος τοῦ Βάρους, ποὺ τοῦ λύγισε τὰ γόνατα καὶ τὸν ἔφερε νὰ σέρνεται σὲ δρόμους φθορᾶς καὶ νὰ βουλιάζῃ συνεχῶς πασχίζοντας ν' ἀνέβῃ, σὰν τὸν ἀπρόσεχτο περιπλανώμενο ποὺ γλύστηρε στὸν πηχτὸ βουρκο τοῦ Ἀπύθμενου καὶ Ἀπέραντου Τέλματος.

Εὐχομαι στὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸ 1986 νὰ βιώσῃ βαθειὰ καὶ νὰ κάνῃ κανόνα ζωῆς τὴν πολὺ ἀπλὴ ἀλήθεια ὅτι «πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ» καὶ ὅτι σὲ καμμιά περίπτωσι δὲν νομοποιεῖται οὔτε ὅταν σώζεται ἀπὸ ἄλλους οὔτε ὅταν σώζῃ ἄλλους (οἱ πάσης φύσεως σωτῆρες καὶ σωζόμενοι εἶναι ἴσα - ἴσα οἱ ἄρροστοὶ πλίνθοι τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Δογματισμοῦ καὶ οἱ συζυγεῖς τριβεῖς τοῦ γιγάντιου σύγχρονου Σπαστήρα, ὅπου συνθλίβεται ἡ ἐλευθερία τοῦ καιροῦ μας). Νὰ βιώσῃ, λέω, καὶ νὰ πράξῃ τὴν προσωπικὴν του πνευματικὴν εὐθύνη, ποὺ εἶναι τὸ μόνο πράγματι εἶδος πνευματικῆς εὐθύνης ποὺ μπορεῖ νὰ βοηθῇ καὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

Εὐχομαι τέλος στὸν «Δαυλὸ» γιὰ τὸ 1986 νὰ ἀντέξῃ καὶ πάλι στὴ σφοδρὴ πίεσι τοῦ περιγύρου καὶ νὰ περιφρουρήσῃ τὴν πολὺπικρὴ, πολυόδυνη καὶ πολυάκριβη ἐλευθερίαν του ἢ, ἂν εἶναι πιά ἀδύνατο νὰ τὴν κρατήσῃ ζώντας, νὰ τερματίσῃ ἐντιμὰ τὸν βίον του — ἀφοῦ στὸν τόπον αὐτὸ τὸ δίλημμα ὑπαρξῇ ἐν δουλείᾳ ἢ ἀνυπαρξίᾳ ἐν ἐλευθερίᾳ ταυτίζεται μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀχάριστὴ μοῖρα του.

Δ.Ι.Α.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ*

‘Ο δογματισμός στην επιστήμη, τή θρησκεία, τή φιλοσοφία

Παρ’ ὅλο πού ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι συνήθως ἀπαλλαγμένος τοῦ δογματισμοῦ καί ἡ σκέψη του κυριαρχεῖται ἀπό διάφορες μορφές ἀξιωματικῶν παραδοχῶν, μέ κανένα τρόπο δέν δέχεται αὐτή τήν ἀδυναμία του. Ἄν κανεῖς χαρακτηριστεῖ ὡς δογματικός, ἐξανίσταται καί προσπαθεῖ ἀκόμα καί μέ ἐπιθετικότητα νά ἀποδείξει τὸ ἀντίθετο. Δυστυχῶς ὅμως ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος σέ ἐλάχιστες στιγμές κατορθώνει νά ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν καθιερωμένων παραδοχῶν καί νά ἀναζητήσει κανούργιες θεωρήσεις τῶν πραγμάτων, δηλαδή νά μελετήσῃ ἀδέσμευτα τὸ παραδεχτὸ καί νά ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀναλλοίωτο. Ὁ ἐλεύθερος στοχαστὴς πρέπει νά νικήσῃ τὴ δύναμη τῆς παράδοσης καί τὴν τυραννία τῶν ἰδίων τῶν παθῶν του.

Συνήθως ἡ ἀνθρώπινη σκέψη κινεῖται μέσα στὰ στενὰ πλαίσια ὀρισμένων ἀρχῶν, τίς ὁποῖες θεωρεῖ ὡς μὴ ἀμφισβητούμενες, γιατί ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὸ κύρος θείας προέλευσης ἢ τῆς αὐθεντίας τοῦ μεγάλου στοχαστῆ. Οἱ ἐπιστημονικὲς παραδοχὲς ἀποτελοῦν ἀξιωματικὸ σύστημα, ὅταν ὑπόκεινται στὸν περιορισμὸ τῆς συμβατότητας μέ τίς ἀρχές μιᾶς λογικῆς, δηλαδή ὅταν μεταξὺ τῶν θεωρουμένων ἀρχῶν περιλαμβάνονται καί οἱ κανόνες τοῦ ἐπιλεγμένου λογικοῦ ὀργάνου. Ἡ θεμελίωση μιᾶς λογικῆς ἔχει καί αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς χαρακτηριστῆρα ἀξιωματικὴ, δηλαδή προϋποθέτει τὴν ἀπόλυτη παραδοχὴ ἀρχικῶν ἀληθειῶν καί κατασκευαστικῶν κανόνων.

Οἱ μεγάλες κατακτήσεις τῶν ἐρευνητῶν τῆς λογικῆς καί ἰδίως ἡ δημιουργία λογικῶν ὀργάνων⁽¹⁾ διαφορετικῶν ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπελευθέρωσαν τὴν νόηση ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς μοναδικότητος τῆς κλασσικῆς λογικῆς. Ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὑποτάσῃ τόσο τὴ βούλησίν του ὅσο καί τίς ἐνέργειές του κάτω ἀπὸ ἓνα μοναδικὸ ἀξιωματικὸ σύστημα λογικῆς, γιατί ἔχει τὸ δικαίωμα ἐπιλογῆς καί ἀναζήτησης τοῦ λογικοῦ ὀργάνου μέ βάση τὴν καλύτερη προσαρμογὴ στὶς ἐκάστοτε συνθήκες. Ἔτσι μποροῦμε νά ποῦμε, πῶς ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὴ φύση του νά ὑπακούει σὲ ἀμετάβλητα ἀξιωματικὰ συστήματα. Συγκεκριμένα, ἐνῶ κάθε εἶδος λογικῆς εἶναι ἀξιωματικὸ σύστημα, ἡ δυνατότητα δημιουργίας πολλῶν λογικῶν ὀργάνων καί ἡ ἐλεύθερη ἐπιλογὴ ἀποδεσμεύουν τὴ νόηση ἀκόμα καί ἀπὸ τὴν μοναδικότητα τοῦ λογικοῦ ὀργάνου, δηλαδή ἡ ἀνθρώπινη σκέψη τὸν μόνον περιορισμὸ πού μπορεῖ νά ἔχει εἶναι ἡ ἀνάγκη νά χρησιμοποιοῦσιν τὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων μιᾶς λογικῆς, ἡ ὁποία δέν εἶναι μοναδική.

* * *

Γιὰ νά προχωρήσουμε στὴ μελέτη τῆς δογματικῆς σκέψης, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά καθορίσουμε, ὅσο εἶναι δυνατόν, εὐρύτερα ἀλλὰ καί συγκεκριμένα τὴν ἔννοια τοῦ δογματισμοῦ. Μποροῦμε νά ξεχωρίσουμε δύο βασικὰ στοιχεῖα του:

α) Τὴν ἀπόλυτη παραδοχὴ ἐνὸς ἀξιωματικοῦ συστήματος, ἡ ὁποία στηρίζεται σὲ αὐθεντία θεϊκὴ ἢ ἀνθρώπινη, δηλαδή τὰ ἀξιώματα εἶναι θεόπνευστα ἢ στοχασμοὶ ἀνυπέρβλητων διανοητῶν καί φιλοσόφων.

* Ὁ κ. Λάμπρος Ντόκας εἶναι καθηγητὴς τῆς Μαθηματικῆς Ἀναλύσεως στὸ Πανεπιστήμιο Πατρῶν.

(1) Δαυλός, 43, Ἰούνιος 1985: «Ἡ λογικὴ στὸν ὑπερβατικὸ χῶρο».

(β) Τη βούληση καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ καθυποτάσσεται στὸ σύστημα, γιατί κάθε μορφή σκέψης, παραγωγική ἢ ἐπαγωγική, πρέπει νὰ εἶναι συμβιβαστὴ μὲ τὰ ἀξιώματα τοῦ συστήματος, τὰ ὁποῖα πλέον καθίστανται δόγματα. Στὶς δύο παραπάνω καθοριστικὲς ιδιότητες τοῦ δογματισμοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἐποικοδομηθοῦν πολλοὶ ἄλλοι δευτερεύοντες χαρακτῆρες, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν τὴν πνευματικὴ στασιμότητα. Π.χ., ἡ ἀπαγόρευση ἐρμηνείας καὶ προσαρμογῆς εἶναι δευτερογενεῖς χαρακτῆρες τοῦ δογματισμοῦ, ποὺ ἀποτελματίζουν τὴν δημιουργικὴ φαντασία. Ἡ λειτουργία τοῦ δογματισμοῦ δὲν ἀκινητοποιεῖ μόνο τὴν σκέψη, ἀλλὰ, τὸ χειρότερο, κλονίζει τὴν ψυχικὴ ὑγεία, γιατί συνεχῶς αὐξάνει τὸν φανατισμὸ σὲ βάρος κάθε ἀρετῆς. Π.χ., ἡ ἀπόκλιση ἀπὸ τὸ δόγμα εἶναι καθολικὴ καταστροφή, ἐνῶ ἡ περιφρόνηση τῆς ἐλεύθερης βούλησης πρὸς χάριν τοῦ δόγματος εἶναι ὑπέρτατο καθῆκον. Ἔτσι μόνον τὰ ἐλεύθερα πνεύματα ἔχουν τὴ δύναμη νὰ νικήσουν τὸ πάθος καὶ τὸ δόγμα. Δὲν ἀναζητοῦν τὴν ἀπόλυτὴ ἐλευθερία τῆς ἀναρχίας, ἀλλὰ ὑποχωροῦν μπροστὰ στὴν ἀπόδειξη μιᾶς λογικῆς συνέπειας. Οἱ ἐλεύθεροι διανοητὲς εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀπαρνηθοῦν καὶ τίς πιὸ ἐδραιωμένες θεωρίες, ὅταν τὸ κύρος τους κλονιστεῖ ἀπὸ τὴν ἐπαλήθευση ἢ τὴν ἀπόδειξη τοῦ ἀντιθέτου, γιατί εἶναι ἐραστές τῆς γνώσης. Ἡ ἐλεύθερη σκέψη ὑποκλίνεται μπροστὰ στὸ γεγονός, τὸ ὁποῖο δέχεται μὲ ἱκανοποίηση, γιατί ἀποτελεῖ γνώση, ἐνῶ ἀπορρίπτει κάθε ἀστήρικτη ψευδαῖσθηση, ποὺ ἱκανοποιεῖ ψυχικὲς ἀδυναμίες. Ὁ ἀδέσμευτος στοχαστὴς ἔχει βαθύτατὴ συναίσθηση τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῆς ἑγκυρῆς γνώσης, γιατί περιφρονεῖ τὴν παραμορφωμένη ἢ τὴν σκοπιμῶς περιορισμένη γνώση. Ἔτσι, ἀποτελεῖ μιὰ συνεχῆ ἀπειλὴ κατὰ τῆς αὐταρχικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει δοξασίες καὶ δόγματα, ποὺ ἐμποδίζουν τὴν μεταβολὴ καὶ ἐδραιώνουν τὴν κρατικὴ ἰσχύ. Ἡ ἐξουσία ποὺ ἔχει τίς ρίζες τῆς σὲ δογματικὰ συστήματα, εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς ἐλεύθερης σκέψης, γιατί δὲν ἐπιτρέπει τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη, ἡ ὁποία εἶναι ἔργο τοῦ ἐλευθέρου διανοητῆ. Ἡ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑποταγὴ σὲ κάθε ἔκφραση τοῦ δόγματος καὶ τοῦ πάθους ὁδηγοῦν στὴ διαστρέβλωση τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδίζεται ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ.

Τέλος, ἐπειδὴ ὁ δογματισμὸς εἶναι πνευματικὴ νόσος, στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι εἶναι εὐάλωτοι τόσο σὰν ἄτομα ὅσο καὶ σὰν σύνολα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ μελετήσουμε τίς πιὸ σημαντικὲς ἐκδηλώσεις τῆς.

Ὁ δογματισμὸς στὴν ἐπιστήμη

Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία, ὅταν εἶναι ὀλοκληρωμένη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἔκταση καὶ τὸ βάθος τῆς ἐρμηνείας, ποὺ ἐξασφαλίζει στὶς κατηγορίες τῶν φαινομένων, εἶναι θεμελιωμένη σὲ κάποιο ἀξιωματικὸ σύστημα, τὸ ὁποῖο συνήθως περιλαμβάνει τίς ἀρχὲς τῆς κλασσικῆς λογικῆς. Ἔτσι γίνεται φανερό πὼς οἱ ἐπιστημονικὲς θεωρίες δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς εἶδους ἐπιστημονικοῦ δογματισμοῦ, ὁ ὁποῖος στέκεται ἐμπόδιο στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐρευνητὴς ποὺ πιστεύει στὶς ἀρχὲς μιᾶς θεωρίας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ἢ νὰ ἐπαληθεύσει μὲ κάθε θυσία τὰ προβλεπόμενα ἀπὸ τὴν γνωστὴ θεωρία χωρὶς νὰ ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἀλήθειά τους, ὑποτάσσεται σὲ μιὰ μορφή δογματικῆς σκέψης. Π.χ., ἂν ὁ Λομπатσεβσκι πίστευε δογματικὰ στὶς ἀρχὲς τῆς εὐκλείδειας γεωμετρίας, ποτὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ κάνει τὸ ἄλλα πέρα ἀπὸ τὸν διαισθητικὸ χῶρο, γιὰ νὰ φτάσει στοὺς ἀφηρημένους χώρους, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ σύγχρονη ἐπανάσταση τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης καὶ γενικώτερα τῆς νόησης.

Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐθεντία, ἂν δὲν ἀντιμετωπισθεῖ μὲ ἔλλογο σεβασμό, τότε ἡ τεράστια προσφορά τῆς στὴ γνώση μετατρέπεται σὲ αἰτία, ποὺ γεννάει δογματι-

κή πίστη με έπιστημονική κάλυψη. Π.χ., ό ‘Αριστοτέλης υπήρξε για αιώνες ή άναμφισβήτητη αϋθεντία, με έργο τόσο φωτεινό πού έπισκίασε τή σκέψη, ώστε τó ανθρωπίνο πνεύμα, ακόμα και στις μέρες τής ‘Αναγέννησης, δέν μπορούσε νά απαλλαγεί από τή δογματική πίστη στούς άφορισμούς τού παντογνώστη Σταγίριτη. Για κλασσικό παράδειγμα μπορεί νά δοθεί ή αντικατάσταση τής απόδειξης τής αλήθειας τού γεωκεντρικού συστήματος με τήν παρακάτω σκέψη: «‘Ανέγνωσα δυό και τρεις φορές τόν ‘Αριστοτέλη και ούδαμου άναφέρεται ότι ή Γή κινείται»...

Στήν έποχή μας ή αντιμετώπιση τού έπιστημονικού δογματισμού περιορίζεται στην πνευματική άπελευθέρωση και στη δύναμη τής σκέψης νά συλλάβει τήν ύπαρξη νέων κόσμων. ‘Αντίθετα, όχι πολύ μακριά από τήν έποχή μας, ό μεγαλοφυής Γαλιλαίος έπρεπε νά συγκρουστεί με τόν θρησκευτικό δογματισμό και νά περιφρονήσει ακόμη και αϋτή τή ζωή του, ώστε νά πάρει τó θάρρος νά ύποστηρίξει, πώς ό ήλιος είναι τó κέντρο τού κόσμου και ότι ή Γή κινείται. ‘Η σύγχρονη επιστήμη τής φύσης ίσως είναι άπαλλαγμένη από κάθε δογματισμό, εκτός από αϋτόν πού επιβάλλει ή αϋθεντία τής μεγαλοφυΐας, δυστυχώς όμως δέν συμβαίνει τó ίδιο και για τις κοινωνικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες, γιατί πολλές φορές ό φιλοσοφικός ή ό θρησκευτικός δογματισμός με τήν κρατική «μέριμνα» άπαγορεύει τήν έλεύθερη έρευνα. Στο δρόμο τής επιστήμης τού 20ού αιώνα συσσωρεύονται έμπόδια, πού κλονίζουν τά θεμέλιά της και τήν πίστη τού έρευνητή στην άπόλυτη γνώση, πράγμα πού συντελεί στη μείωση τού κύρους τής άπόλυτης καθολικής θεωρίας. Δυστυχώς όμως δέν μπορούμε νά πούμε πώς τó άπαράδεκτο έμπόδιο τού δόγματος έπαυσε νά ύπάρχει σέ ειδικές περιπτώσεις, ακόμη και τής έφαρμοσμένης επιστήμης, και νά καταδυναστεύει τήν έλεύθερη σκέψη. ‘Όταν ένας έρευνητής πιστεύει σέ μιá έπιστημονική ύπόθεση, γιατί ύπάρχουν λόγοι πού κατοχυρώνουν τó κύρος της, ενώ συγχρόνως άπορρίπτει δικαιολογημένα τήν άρνηση τής ύπόθεσης, τότε αϋτή ή παραδοχή δέν οδηγεί σέ κανένα είδος δογματισμού. ‘Αντιθέτως, αν ό έρευνητής δέχεται τήν έπιστημονική ύπόθεση, γιατί τού τó επιβάλλει τó κύρος τής σχολής πού ακολουθεί και δέν άναζητεί λόγους πού νά τήν στηρίζουν, τότε άσφαλώς ό πατέρας τής σχολής είναι και δογματικός και έμπόδιο στην πραγματική έρευνα τής έπιστημονικής κοινωνίας, στην όποία ανήκει. Π.χ., ό ‘Ιππαρχος και ό Κλαύδιος Πτολεμαίος, ό όποιος διακρίνετο ως «φιλόπoνος και φιλαλήθης», έδέχοντο τήν ύπόθεση τού γεωκεντρικού συστήματος, γιατί θεωρητικά δέν οδηγούσε σέ αντιφάσεις και επιπλέον για τήν έποχή εκείνη έπαληθεύετο από τις άστρονομικές παρατηρήσεις. Με κανένα τρόπο δέν μπορούμε αϋτούς τούς έπιστήμονες νά τούς χαρακτηρίσουμε σαν δογματικούς. Και όμως οι φανατικοί ύποστηρικτές τού Πτολεμαίου και διώκτες τού Γαλιλαίου ήταν δογματικοί, γιατί δέν κατέχονταν από τήν έπιστημονική σκέψη αλλά από τó φανατισμό τών προλήψεων και από τόν φόβο τής κατάρρευσης τού κοσμοειδώλου, τó όποιο ήταν ένσωματωμένο στις φιλοσοφικές και θρησκευτικές δοξασίες τής έποχής τούς.

‘Ο θρησκευτικός δογματισμός

Κάθε θρησκεία είναι άναμφισβήτητα ένα αξιωματικό σύστημα, πού δίδει άπαντήσεις σέ όλες τις άνησυχίες τού ανθρώπου και ιδίως στις ψυχικές. Τά βασικά χαρακτηριστικά τών θρησκειών μπορούμε νά τά περιορίσουμε στα παρακάτω:

1) Τά αξιώματα είναι δύο ειδών: α) Τά μεταφυσικά, πού έχουν άπόλυτο κύρος, γιατί θεωρούνται θεόπνευστα. β) Τά ήθικά, τά όποια εκφράζουν συνήθως

τήν θεία θέληση για την κοινωνική και ατομική ζωή του ανθρώπου.

2) Ἡ δομὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη λογικῆς συνέπειας, γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κοινωνὸς οὔτε τῆς ἀπόλυτης γνώσης τοῦ θεοῦ οὔτε τῆς ἀνεξιχνίαστης θέλησής του.

3) Ἡ ὑποταγὴ στοῦ ἀξιοματικὸ σύστημα δὲν ἐπιδέχεται κανένα εἶδος ἀμφισβήτησης, δηλαδή τὰ ἀξιώματα ἀποτελοῦν ἱερὰ δόγματα.

Εἶναι φανερό πὼς ὅλες οἱ θρησκείες εἶναι δογματικὲς κοσμοθεωρήσεις, πού στηρίζονται στοῦ φόβο τοῦ ἀγνώστου καὶ στὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Στὴ διαμόρφωση τῆς ἱστορίας ἡ θρησκεία ἦταν καὶ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς συντελεστές, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι ὁ μοναδικός. Οἱ εὐφυεῖς ἐκφραστὲς τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν ἔχουν τὴν δυνατότητα τῆς ἐρμηνείας τῶν δογμάτων, σὲ τρόπο ὥστε νὰ ἱκανοποιοῦν τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα καὶ νὰ ἀπαλύνουν τὶς ἀντιθέσεις μὲ τὶς διάφορες παραδοχὲς μιᾶς ὀρισμένης ἐποχῆς. Ἀντιθέτως οἱ ἀνόητοι φανατικοὶ ζηλωτὲς τοῦ δόγματος ἀπομακρύνουν καὶ ἀποκλείουν τὸν ἐλευθέρως σκεπτόμενο ἄνθρωπο ἀπὸ κάθε μορφὴ θρησκευτικοῦ στοχασμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος πού ἀνεβαίνει μὲ τὰ φτερά τοῦ ἐλεύθερου διανοητῆ σὲ ἀνώτερες δομὲς πνευματικῶν χώρων χωρὶς τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀπαγορευτικοῦ δόγματος, δὲν εἶναι ἐχθρὸς οὔτε τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος οὔτε τῆς ἠθικῆς τάξεως, γιατί αἰσθάνεται ψυχικὴ πληρότητα πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνοδικὴ πορεία. Ἡ ἠθικὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς ἐπιβολῆς τοῦ δικαίου ἢ τῆς ἀνταπόδοσης, ἀλλὰ ἐξελίσσεται, γιὰ νὰ λειτουργήσῃ σὲ ἀνώτερους πνευματικοὺς κόσμους. Ἡ ἱστορία τῶν θρησκειῶν δὲν δικαιώνει τὸν δογματικὸ παραλογισμό, γιατί ὁδήγησε σὲ ἐγκλήματα πρωτοφανοῦς ἀγριότητος «εἰς δόξαν θεοῦ».

Ἀλίμονο! Καὶ στοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ αἰῶνα μας τὸ ποτάμι τοῦ ἱεροῦ φανατισμοῦ ἐνώνεται μὲ τὸ πέλαγος τοῦ δογματικοῦ μίσους, γιὰ νὰ πνίξουν τὶς ἐλάχιστες νησίδες τῆς ἐλεύθερης σκέψης.

Ὁ φιλοσοφικὸς δογματισμὸς

Ὁ φιλοσοφικὸς δογματισμὸς ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τὸν θρησκευτικόν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ σκέπεται ἀφηρημένα καὶ νὰ διαμορφώνει πρωτόγονη ἐπιστημονικὴ σκέψη. Διατύπωσε μεταφυσικὰ συστήματα κυρίως ὄντολογικά, γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν κόσμον πού τὸν περιβάλλει. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ μεταφυσικὸς δογματισμὸς δὲν ἦταν ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς σκέψης, γιατί τὸ ἐρευνητικὸ στοιχεῖο καὶ ἡ ἀμφιβολία παρέμειναν ζωντανοὶ χαρακτῆρες τῆς νόησης. Ὅταν τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα πέρασαν στὴν ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, ἀπὸ τότε ἡ δογματικὴ προσήλωση στοῦ σύστημα ἀποτελεῖ ἐμπόδιο στὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, γιατί κάθε σύστημα, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύση του, περιορίζει τὶς μεταβολὲς μέσα σὲ ἓνα προδιαγεγραμμένο ἐποικοδόμημα τῆς ἀξιοματικῆς θεμελιώσεώς του. Πολλὲς φιλοσοφικὲς κοσμοθεωρίες, πού διατυπώθηκαν ἀπὸ ἐλεύθερους στοχαστές, ὅταν πέρασαν στὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ἔγιναν, χωρὶς τὴ θέληση τῶν δημιουργῶν, τὰ θεμέλια δογματισμῶν πού ταλαιπώρησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ παιδεύουν ποικιλοτρόπως ὁλόκληρὴν τὴν ἀνθρωπότητα. Π.χ., ὁ φασισμὸς θεμελιωμένος σὲ ἀντιφατικὸ καὶ παράλογο ἀξιοματικὸ σύστημα ἔφερε τὴν μεγαλύτερη καταστροφὴ καὶ βαρβαρότητα στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατεξοχὴν ρωμαντικὴ ἐγγεληνὴ φιλοσοφία ἀναστραμμένη ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴ ἰδεολογία ὁδήγησε στὸν δογματικὸ σοσιαλισμό, ὁ ὁποῖος ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ἀντιδραστικοῦ καὶ αὐταρχικοῦ συστήματος, πού ἐπιβάλλεται ἀπὸ ἓνα σκληρὸ δικτατορικὸ κράτος. Ὁ σοσιαλισμὸς, ἐνῶ ξεκίνησε σὰν ἀνθρωπιστικὸ κίνημα μὲ σκοπὸ τὴν ἀνύψωση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, κα-

τέληξε σὲ οὐτοπιστικὲς ἀνεφάρμοστες μορφές ἢ στὸν δογματικὸ ὑπαρκτὸ σοσιαλισμὸ μὲ τὴν δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀποθέωση τοῦ αὐταρχισμοῦ.

Ἡ ἠθικὴ δικαίωση τῶν δογματικῶν, σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, στηρίζεται στὴν ὑπόσχεση ἑνὸς μελλοντικοῦ παραδείσου, ποῦ θὰ πραγματοποιηθεῖ στὴν παρούσα ζωὴ ἢ σὲ κάποια ἄλλη ἑνὸς φανταστικοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου. Οἱ θρησκείες ποῦ ἀναγνωρίζουν τὴ δυστυχία τοῦ ταλαίπωρου ἀνθρώπου, τὸν παρηγοροῦν μὲ τὶς διάφορες μορφές παραδείσων, ἐνῶ οἱ δογματικοὶ ψευδοφιλόσοφοι, προσπαθώντας νὰ ἐμφανιστοῦν σὰν ὀρθολογιστές, μεταθέτουν τὸν παράδεισο στὸ τέρμα κάποιου δρόμου, ποῦ συνεχῶς μεγαλώνει χωρὶς τέλος, ἐνῶ ὁ κατάκοπος πεζοπόρος πεθαίνει, δίχως ποτὲ νὰ δεῖ τὰ σημάδια τῆς εὐτυχισμένης ζωῆς. Στὴ δογματικὴ σκέψη κυριαρχεῖ ὁ μῦθος, καὶ ὅταν ἀκόμα οἱ σύγχρονοι θεωρητικοὶ προσπαθοῦν νὰ φαίνονται πῶς λατρεύουν τὴν ἐπιστήμη, γιατί ἀγνοοῦν τὸν τρόπο τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῶν ἐπιστημονικῶν κοσμοθεωριῶν.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπελευθέρωσε τὴ σκέψη ἀπὸ τὴν λογικὴ ἀντινομία καὶ περιορίσε τὸν μῦθο στὰ ἔσχατα τῆς μεταφυσικῆς ὑπόθεσης. Ὁ Νεῦτωνα κατήργησε τὴν αὐθαίρετη μεταφυσικὴ βούληση ἐπιβάλλοντας τὴ «δύναμη»⁽²⁾ καὶ τὸν φυσικὸ νόμο, ὡς ὑπερκόσμια ἀρχή, ἐνῶ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη υἱοθετεῖ τὴν ἀναρχία (δηλαδὴ χωρὶς καθολικὲς ἀρχές) μεταβαλλόμενη πιθανὴ γνώση. Αὐτὴ ἡ πορεία τῆς γνώσης, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτρέπει, ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, τὴν καλλιέργεια τῆς δογματικῆς σκέψης; Στὰ χρόνια τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Νεῦτωνα δὲν ἦταν μάταια ἡ ἀναζήτηση ἀπολύτων ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν, οἱ ὁποῖες κυβερνοῦν τὸν κόσμο, πράγμα ποῦ ἐνίσχυε τὸ κύρος τῆς αὐθεντίας καὶ δὲν ξεσκέπαζε τὸν παραλογισμό τῆς δογματικῆς θεώρησης τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος σὲ κάθε μορφὴ του. Σήμερα, ποῦ καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν γνώση, ὑπόκειται στὸν ἐλεγχο καὶ στὴν ἐπιλογή, δὲν ἐπιτρέπεται κανένας περιορισμὸς στὴ νόηση, ἡ ὁποία ὑποχρεώνεται ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων νὰ ἀναζητεῖ ἀδιάκοπα νέες μεθόδους κατάλληλες γιὰ τὴν συνεχῆ προσέγγιση τῆς υπερβατικῆς γνώσης. Ἡ ἐμμονὴ σὲ καθγιασμένες μεθόδους γιὰ τὴν ἐρευνα τῆς φύσης ἢ τῆς κοινωνίας σχηματίζει τὴν καινούργια μορφὴ δογματισμοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἐξίσου ἐπικίνδυνη καὶ σκοταδιστικὴ μὲ ὅλες τὶς προηγούμενες. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται πῶς ἡ ἀναθεώρηση ἢ ἡ ἀντικατάσταση τοῦ δόγματος θὰ ξαναφέρει τὸν σοφὸ ἄνθρωπο στὴ σωστὴ πορεία γιὰ τὸν ἐπίγειο παράδεισο, δυστυχῶς ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ σκέψη δὲν ἀποκλείει τὸν ὑπουλο δογματισμό. Ὁ δρόμος ποῦ πρέπει νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἐλεύθερη σκέψη δὲν εἶναι καθόλου εὐκολός, γιατί πρέπει νὰ περνᾷ συνεχῶς ἀνάμεσα στὶς συμπληγάδες τοῦ δογματισμοῦ καὶ τῆς ἀναρχίας ἢ τοῦ ρελατιβισμοῦ. Ἡ ὀρθὴ σκέψη συνεχῶς κατακτᾷ, ἔστω καὶ μὲ περιορισμένα βήματα, τὴ γνώση, γιατί μπορεῖ νὰ ἀλλάζει ἢ θεώρηση τῶν πραγμάτων, ὅχι ὅμως καὶ ἡ φύση τῆς γνώσης, δηλαδὴ ἡ ἐπέκταση τῆς συμφωνίας ὑποκειμένου - ἀντικειμένου. Πολλὲς φορές μιὰ δογματικὴ κοσμοθεωρία μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει στὴ θεμελίωσή της ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα νὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση πῶς ἡ συνολικὴ θεώρηση τοῦ φαινομένου εἶναι ἀντιδογματικὴ, π.χ. τὴν παραδοχὴ τῆς ἡρακλειτικῆς ροῆς καὶ τῆς ἀτελείωτης ἀλλαγῆς τοῦ κόσμου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι καθοριστικό, γιατί ἡ δογματικὴ σκέψη δέχεται τὸ ἀξίωμα ποῦ δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ ἐπιβάλλει τὸ σύστημα. Π.χ., ὁ κόσμος μεταβάλλεται, ἀλλὰ ἡ μέθοδος μελέτης καὶ ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου παραμένουν ἀναλλοίωτες. Ἔτσι ἡ

(2) Δαυλός, τ. 47: «Ἀδυναμίες καὶ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης».

πίστη στο άμετάβλητο παίρνει άλλη μορφή, για να συμβιβάσει τήν αντίφαση του αξιωματικού συστήματος. Γενικώτερα τὰ φιλοσοφικά συστήματα δέν είναι ποτέ θεμελιωμένα με τήν αὐστηρότητα τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, καί γι' αὐτό τὸ λόγο σέ κάθε φιλοσοφική κοσμοθεωρία εἶναι εὐκολή ἡ ἀνάπτυξη τοῦ δογματισμοῦ, ιδίως στά κοινωνικά καί ἐξουσιαστικά προβλήματα.

Τὰ ἀξιώματα τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἔχουν τίς ἴδιες ἀδυναμίες με τὰ θρησκευτικά δόγματα, με δύο βασικές διαφορές:

α) Οἱ δημιουργοί τους δέν τὰ προικίζουν με τὸ ἀπόλυτο τοῦ θείου λόγου, ἀλλὰ με τὸ κύρος τῆς αὐθεντίας τῆς καθιερωμένης μεγαλοφυΐας.

β) Στίς περιπτώσεις ποὺ δέχονται τή λογική, προσπαθοῦν νά ἀποφύγουν τίς λογικές ἀντιφάσεις, διαφορετικά ἀρνοῦνται κάθε λογικὸ σχῆμα καί ἀναζητοῦν τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια μέσα στά μεταφυσικά φαντάσματα.

* * *

Οἱ φανατικοὶ ὁπαδοὶ τῶν φιλοσοφικῶν κοσμοθεωριῶν καί οἱ θρησκόληπτοι ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά, τὸν δογματισμό, τήν προκατάληψη καί γενικώτερα τήν ἀχρήστευση τῶν λογικῶν ὀργάνων. Θὰ μπορούσε κανεὶς νά τοὺς προσάψει κάθε εἶδος πνευματικῆς καί ψυχικῆς ἀδυναμίας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν νοητικὴ καθήλωση. Ἀντίθετα οἱ ἐλάχιστοι χαρισματικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς ἐλεύθερης σκέψης, εἶναι οἱ δημιουργικοὶ ἀρχιτέκτονες τῶν πολιτισμῶν.

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ ΓΛΕΖΟΥ

Ἡμέρες εἰρήνης*

Γεμᾶτοι ἦταν οἱ δρόμοι τοῦ χωριοῦ
ἀπὸ δικούς καὶ γείτονες καὶ φίλους,
κι' ἦταν οἱ πόρτες ἀνοιχτές καὶ τὰ παράθυρα,
κι' οἱ μυλωνᾶδες μὲ τὸ βούκινο ἀπ' τοὺς μύλους
καλοῦσαν τὶς νοικοκυρὲς νὰ πᾶνε ἀλέσματα,
μὲ τὸν ἀγέρα, ποὺ ἔστρωσε, ν' ἀλέσουν,
κι' ἐβγαῖναν μὲ τὴν ρόκα τους οἱ γριὲς
ἢ μὲ τὴν κάλτσα τους,
στὸ καθαρὸ κατώφλι τους νὰ κάτσουνε
νὰ πλέξουνε ἢ νὰ γνέσουν.

Οἱ νέες κοπέλλες, οἱ κρουστές, οἱ λυγερόκορμες,
τὸν Ἑρωτα ὅλη μέρα ἐτραγουδοῦσαν,
στὸν ἀργαλειό, στὸ νοικοκύρεμα, στὸ κέντημα,
καὶ στὴν κρυφὴ του ἀπαντοχὴ γλυκὰ ἐπονοῦσαν.

Κι οἱ μικρομάνες τραγουδοῦσαν τὸν Ἑρωτα,
μὰ κι ἄλλον κύρη εὐγενικὰ ἐκαλοῦσαν,
τὸν δύστροπο Ὑπνο, νάρθει τὰ μωρὰ
νὰ κοιμήσει στὴν κούνια, ποὺ ἐκουνοῦσαν.

Ἀπὸ τὶς βρύσες μὲ τὶς στάμνες ἀνεβαίνανε,
μὲ τὰ πανέρια στὸ κεφάλι ἀπ' τὸ ποτάμι
οἱ σεμνὲς νοικοκυρὲς καὶ κάπου οἱ γέροντες
μ' ἓνα βίλουρα⁽¹⁾ στὸ χέρι, ἓνα καλάμι
ραβδᾶκια ἐπελεκούσανε κι' ἐφτιάχνανε
σουραῦλια λυγερόφωνα στὰ ἐγγόνια,
καλαμοκάνια⁽²⁾ καὶ μασούρια τοῦ ἀργαλειοῦ.
Δὲν φτιάχνανε τουφέκια, οὔτε κανόνια.
Σκαμνάκια τρίποδα ἐμαστόρευαν
μὲ πλατανόξυλα πλατειά, φλασκιὰ ἐτρυποῦσαν,
στυλιάρια ἐτόρνεναν γιὰ τὶς ἀξίνες τους καὶ σύνεργα
κι' ἐχέρωναν δρεπάνια γιὰ τὸ θέρος.
Πολλὲς φορὲς κι' οἱ γέροι ἐτραγουδοῦσαν,
μὰ καὶ πικρὰ συχνὰ ἐμοιρολογοῦσαν.
— Τίποτα πιὸ σπαραχτικό, σὰν κλαίει ὁ γέρος.—

Στὰ ποτιστικά⁽³⁾, στ' ἀμπέλια, στὰ χωράφια,
ποτίσματα, τρυγήματα κι' ἀλώνια,
καματοδιβολίσματα⁽⁴⁾ καὶ θέρη.
Δὲν φτιάχνανε τουφέκια οὔτε κανόνια.
Δὲν τόδωσε ὁ Θεὸς γιὰ πόλεμο τὸ χέρι.

* Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ ποίημα συμπεριελήφθη στὴν «Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως» τοῦ «Δαυλοῦ», ποὺ ἔχει ἤδη ἐκτυπωθῇ καὶ θὰ κυκλοφορήσῃ σὲ λίγες μέρες.

Στὶς μάντρες ὀλοβδόμαδα οἱ βοσκοί,
 κι' οἱ ζευγάδες κι' ἐκεῖνοι στὸ ἀκρωτήρι,
 μὰ ὅλους μαζί μᾶς ἐκέρναεν ἡ ζωὴ
 τὸ κρασί της τὸ μπρούσκο ἀπ' τὸ κροντήρι.

Μιὰ κατσίκα ἐδῶ, μιὰ κόττα, ἓνα θαμάλι,
 τὸ γαῖδουράκι ἐκεῖ νὰ βόσκει τὸ ἄχερό του,
 γάτα τὸ ἓνα σπίτι, τὸ ἄλλο σκύλο,
 παντοῦ θρεφτάρια στὶς αὐλὲς γιὰ τὶς 'Απόκριες,
 κι ἦτανε παραμῦθι ἀνατολίτικο,
 μὲ τὸ φεγγάρι τὸ χρυσὸ ν' ἀκοῦς τὸ γρύλλο
 νὰ τραγουδάει στὴ νύχτα τὸ σκοπὸ του.

Τὰ κοκκαλένια ράμφη τους στὰ τζάμια μας
 χιονιταράκια⁽⁵⁾ χτυποῦσαν τὸν χειμῶνα,
 ὅταν τὸ χιόνι ἀνέβαινε στοὺς δρόμους τοὺς πλακόστρωτους
 ἀκόμα πιὸ ψηλὰ κι' ἀπὸ ἓνα γόνα.

Γεμάτα μὲ λογῆς - λογῆς καρποὺς
 τὰ πιθάρια, τὰ καλάθια, τὰ πανέρια.
 Χέρι μὲ χέρι πιασμένοι ὅλο ἐχορεύαμε.
 Δὲν μᾶς τᾶδωσε ὁ Θεὸς γιὰ πόλεμο τὰ χέρια.

Τὴν ἀνοιξὴ τ' ἀγριόκλαδα ὀλοτρίγυρα
 χύνανε τὸ ἄρωμά τους τὸ παρθένο,
 ποὺ μᾶς ἐξάλιζε ὅλους καὶ νομίζαμε πὼς ἦτανε
 καὶ τὸ φεγγάρι ἀκόμα μεθυσμένο.

Γερὲς φωλιᾶς στὰ σκεπαστὰ πουντιὰ⁽⁶⁾
 τιτιβίζοντας τὰ μαῦρα χελιδόνια
 μὲ χαρὰ καὶ μὲ φρόνηση ἐμαστόρευαν,
 κι' ἀνθοβολοῦσαν οἱ γλάστρες στὰ μπαλκόνια.
 Τότε δὲν φτιάχνανε, ὅπως τώρα, ὅλοι οἱ ἀνθρωποὶ
 τουφέκια καὶ κανόνια.

Κακὴ νεράιδα πέρασε ἄξαφνα κι' ἐφύσηξε,
 κι' ἡ κρύα πνοή της ὅλα τᾶχει ἀποκοιμίσει.
 Μ' ἀπὸ τὴ μνήμη μου, θαρρῶ, πὼς μήτε ὁ θάνατος
 τὸ παραμῦθι τοῦ χωριοῦ μου δὲν θὰ σβήσει.

(1965)

(1) Βίλουρας = λεπτό, τρυφερό κλαδί. (2) Καλαμοκάνια = μεγάλα μασούρια, ποὺ τυλίγουν ἐπ' αὐτὸ τὸ στημόνι (3) Ποτιστικὸ = χωράφι γιὰ τὰ κηπευτικὰ ποὺ ποτίζεται. (4) Καματοδιβόλισμα = δυνάμεις γιὰ τὴν προετοιμασία τοῦ χωραφιοῦ γιὰ τὴν σπορά· ὁ κάματος καὶ ἡ διβολιὰ. (5) Χιονιταράκι = σπουργίτης. (6) Πουντι = λιακωτό.

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Αὐτὴ ἡ διάκριση μεταξὺ «καλοῦ» καὶ «κακοῦ» καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν κήρυξη ἀδυσώπητου καὶ ἀληγοῦς πολέμου μεταξὺ τους εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῆς ἱστορικῆς ἐκτροπῆς στὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. «Καλὸ» — ἄς τὸ ποῦμε καθαρὰ — εἶναι ὅ,τι μοῦ πάει καὶ «κακὸ» ὅ,τι δὲν μὲ συμφέρει, ὅπως «καλὸς» εἶναι ὁ ὁμοίός μου καὶ «κακὸς» ὁ διαφορετικὸς ἀπὸ μένα. Ὅλες οἱ ἀποπειρες τῶν θεμελιωτῶν τοῦ δυϊσμοῦ τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν νὰ προσδώσουν «ἀντικειμενικὴ» ὑπόσταση στὸ ἐφευρημά τους ἔδωσαν ἀποτελέσματα εἴτε ὄχι γενικὰ παραδεκτὰ εἴτε τόσο διαφορετικὰ μεταξὺ τους ὅσο διαφορετικὰ ἦταν καὶ τὰ πνεύματα ἐκείνων πού τὸ ἀποπειράθηκαν. Τελικὰ ἔχουμε ἰσάριθμες ἐννοιες «καλοῦ» καὶ «κακοῦ» μὲ ἐκείνους πού τὶς συλλαμβάνουν — καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν συντριπτικὴ ἀπόδειξη ὅτι ἡ διάκριση αὐτὴ δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν (ἐξουσιαστικὴ) ὁρμὴ ἐνδὸς ἀτόμου νὰ ἐξομοιώνῃ τὰ ἄλλα μὲ τὸν ἑαυτό του — καὶ φυσικὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ τὰ ἐξαρτᾷ καὶ νὰ τὰ ὑποτάσῃ. Τοῦτο ἐπιεικῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς «φυσιολογικὸ» γνῶρισμα τοῦ προσώπου σὰν αὐτοτελοῦς «κόσμου», πού ἐν τῇ μοναδικότητί του νομιμοποιεῖται νὰ θέλῃ νὰ αὐτοεπιβεβαιώνει αὐτὴ τὴν ἀναντίρρητη μοναδικότητά του δημιουργώντας ἐνα πλαστικὸ κοσμοεῖδωλο μέσα στὸ ὁποῖο νὰ «χωρᾶνε» ὅλοι οἱ ἄλλοι. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν σταματáει ἐδῶ: ἐκτρέπεται πρακτικὰ σ' αὐτὸ πὺν τελικὰ καταντᾷ νὰ εἶναι ἄρση τῆς ἐλευθερίας — τῆς ἐλευθερίας τοῦ «ἐξομοιουμένου» μὲ τὸ πρότυπο κάποιου ἄλλου, τῆς ἐλευθερίας δηλαδὴ καὶ τοῦ ἐξουσιαστῆ καὶ τοῦ ἐξου-

σιαζόμενου.

«Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν», ἔλεγον οἱ τόσο βαθεῖς ἀλλὰ καὶ τόσο παρεξηγημένοι καὶ ἀναθεματισμένοι Σοφιστές, κι ἐννοοῦσαν βέβαια ὅτι τὸ «καλὸ» καὶ τὸ «κακὸ» εἶναι ἀπλῶς αὐθαίρετες συμβατικὲς ἐννοιες, πὺν σήμερα μιὰ ἐξουσιαστικὴ τάξη τὶς προσδιορίζει ἔτσι κι αὖριο ἡ ἴδια ἡ ἄλλη ἐξουσιαστικὴ τάξη τὶς προσδιορίζει ἄλλιῶς. Ἔτσι τοποθετεῖται ἡ γένεση τῆς ἐκάστοτε ἠθικῆς, τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἰσχυροῦ βραχίονος ἐπιβολῆς τῆς κρατοῦσης ἐκάστοτε τάξεως πραγμάτων, ἐνδὸς βραχίονος πρωτεῖκου, πὺν τροποποιεῖ τόσο συχνὰ τὴ λαβὴν τοῦ πάνω στὸ πνεῦμα τῶν ἐξουσιαζόμενων, ὅσο συχνὰ — δηλαδὴ ταχύτατα καὶ συνεχῶς — ἀλλάζουν οἱ ἠθικὲς «ἀξίες» καὶ ἀντιλήψεις διὰ μέσου τῶν ἐποχῶν. Ἡ ἀέναα μεταμορφούμενη ἠθικὴ δὲν περιορίζεται βέβαια στὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, γιὰ ν' ἀσκήσῃ τὴν ἐξουσιαστικὴ τῆς ἐπήρεια στὴν σκέψη καὶ τὴν πρακτικὴ τῶν ἐξουσιαζόμενων, ἀλλὰ μεταπηδᾷ κι ἐμποτίζει ἀνώτερες μορφὲς ὁμαδικῆς καὶ ἀτομικῆς συνειδήσεως, ὅπως αὐτὲς ἐκφράζονται μὲ τὴ φιλοσοφία, π.χ., ἡ τὴν θρησκεία. Πάρα πολλοὶ κι ὄχι ἀσήμαντοι φιλόσοφοι δὲν κάνανε τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀναλίσκωνται στὴν διατύπωση ἐνδὸς ἀντιπαραθετικοῦ ὁρισμοῦ τοῦ «ἀγαθοῦ» - «κακοῦ», ὅπως καὶ στὴν ἀνακάλυψη τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο θὰ «βασιλεύσῃ» τὸ πρῶτο ἐπὶ Γῆς ἐξοντώνοντας ὁλοσχερῶς τὸ δεύτερο. [Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ ἀποτελεσματὶς τῆς ἐνασχολήσεώς τους αὐτῆς ἦταν ἀπλῶς ὄχι μόνο νὰ χάνουν τὸν καιρὸ τους προσπαθώντας νὰ «συλλάβουν» καὶ περιγράψουν ἀνύπαρκτα φαντάσματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτυγχάνουν

πάντοτε «μιὰ τρύπα στὸ νερό», κατὰ τὸ κοινολεκτούμενο, ἀφοῦ ὁ προαιώνιος αὐτὸς φιλοσοφικός τους ἀγώνας οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἔως σήμερα συμβάλλει στὴν ἐκδίωξη τοῦ (φανταστικού) «κακοῦ» ἀπὸ τὸν κόσμον μας]. Κι ὅλοι οἱ ἰδρυτὲς θρησκείων ἔως τώρα δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἐφευρίσκουν ἓνα Θεὸ κι ἓνα Διάβολο, ἢ ὅπως ἀλλιῶς ὀνομάζουν τοὺς δύο αὐτοὺς ὑπερβατικούς φορεῖς τοῦ «καλοῦ» καὶ τοῦ «κακοῦ», γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν ὕστερα τὴν τυφλὴ λατρεία τοῦ πρώτου καὶ νὰ ἐξορκίζουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν δευτέρον.

Αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι ἀναπνέει βαθειὰ τὸν ζεῖδωρο ἀέρα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀλήθειας, ὅταν μυηταὶ στὴ σκέψη μὴ ἐξουσιαστικῶν καὶ μὴ δογματικῶν πνευμάτων, ὅπως ἐκεῖνα τῶν Προσωκρατικῶν μας ἢ τῶν τόσο σημαντικῶν, ὅπως εἴπαμε, Σοφιστῶν μας, ποὺ ὄχι μόνο δὲν παγιδεύτηκαν ποτὲ στὶς ἐξουσιαστικὲς σαγήνες ἀλλὰ ἐφθασαν ἀκόμη νὰ συλλάβουν τὴν ἐνότητα ὄντος - μὴ ὄντος ἢ Ὑλῆς - Ἀντιῦλης, ὅπως θάλεγε ἡ σύγχρονη θεωρητικὴ φυσικὴ, ἀποκαλύπτοντας ἔτσι τὴν ἀπάτη ποὺ ἐγκλείει καὶ τὴν ἀπειλὴ ποὺ ἐγκυμονεῖ κατὰ τῆς ἐλευθερωτικῆς κι ἐξαληθευτικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους ὁ δυϊστικὸς δογματισμός. Καί, πολλῶ μᾶλλον, μένει κανεὶς κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία — τὴν τόσο ἀδίστακτα συκοφαντημένη ὡς... «εἰδωλολατρικὴ» — ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπίσης ἀπουσιάζει ἐντελῶς ἡ διάκριση μεταξὺ Θεοῦ καὶ Διαβόλου, μὲ συνέπεια νὰ ἀπουσιάζη καὶ κάθε δογματισμός (ἀπουσίες ποὺ ἐκφράζονται περίτρανα μὲ τὴν ἑλλειψη οἰασθήποτε ἑλληνικῆς Ἀγίας Γραφῆς, Βίβλου, Κορανίου, Εὐαγγελίου, Βεδδῶν, Ζενταβέστας...).

Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ αἰσθάνεται, κανεὶς σὲ κάθε βῆμα του βαθειὰ κι ἀ-

πειλητικὰ τὴν πίεση τῶν δυϊστικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ τῶν δυϊστικῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, ποὺ διχάζοντας τὴν μία κι ἀγία καὶ ἱερὴ οὐσία τοῦ Μακρο-μικρόκοσμου σὲ «καλὰ» καὶ «κακὰ» στοιχεῖα, σὲ «καλοὺς» καὶ «κακοὺς» δαίμονες, σὲ «καλὰς» καὶ «κακὰς» δυνάμεις, σὲ «καλοὺς» καὶ «κακοὺς» ἀνθρώπους, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐξουσιαστικὴ πάντοτε σκοπιμότητα τοῦ καιροῦ τους, διέσπασαν τὴν ἐσωτερικὴ γνωσιολογικὴ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὠδήγησαν στὴν ἱστορικὴ ἐκτροπὴ, γιὰ τὴν ὁποία μίλησα στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος σημειώματος. Καί, κατὰ προέκτασιν, ἐξηγεῖ κανεὶς γιὰτὶ ἡ ἐξουσιαστικὴ σκοπιμότητα ἐπέδιωσε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐξαφάνισή παντὸς μὴ δυϊστικοῦ πνεύματος: Ἀπὸ τὸ καταπληκτικὸ καὶ τεράστιο ἔργο τῶν Προσωκρατικῶν καὶ τῶν Σοφιστῶν δὲν ἔχουν φτάσει ὡς ἐμᾶς παρὰ μόνο ράκη, ποὺ γιὰ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν δὲν ξεπερνοῦν σὲ ἔκτασιν τὴ μιὰ φράση ἢ ἀκόμα τὴ μιὰ λέξη, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία (ἐκτὸς τῆς ἀπηνόου διώξεως ποὺ ὑπέστη, μὲ ἀποτελεσματὶ τὴν βίαιη κι αἱματηρὴ κατάρρησή της) δὲν γνωρίζουμε οἱ πολλοὶ σήμερα τίποτε τὸ βαθύτερον, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γνωστὲς συκοφαντίες γιὰ «εἰδωλολατρία», «ἀνθητικότητα», «παγανισμό»... Ὅπως κι ἐξηγεῖ κανεὶς, τέλος, γιὰτὶ τὰ ἔργα τῶν περισσότερων δυϊστῶν φιλοσόφων καὶ διανοητῶν ὄχι μόνο περισώθηκαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζονται ὡς «προδρομικά» τοῦ μετακλασσικοῦ δογματισμοῦ.

Τὸ ζεῦγμα, «καλὸ» - «κακὸ» καὶ ἡ ὑπερβατικὴ σχηματοποίησή του Θεὸς - Διάβολος ἀποτελεῖ τὸν δῆτροχο κιλίβαντα ὅλων τῶν ἰδεολογικῶν «πυροβόλων» τῆς Δυνάμεως σὲ ὅλες τὶς ἐποχές...

Μετέωρος

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΥΒΑΡΑΣ

Συμπληρωματικά τινα στην έρευνα για την αρχαία νομοθεσία κατά της όμοφυλοφιλίας*

Τό πόσο αυστηρό ήταν τὸ ἀθηναϊκὸ περιβάλλον καὶ πόσο ἀσφαλῶς δὲν ἄφηνε περιθώρια γιὰ καλλιέργεια παρὰ-φύσιν σωματικῶν σχέσεων διακρίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἄλλου νόμου τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου ποὺ διασώζει ὁ Αἰσχίνης, *Κατὰ Τιμάρχου* 12, ὁ ὁποῖος ἀπαγόρευε στοὺς ἐνήλικους αὐστηρὰ νὰ εἰσέρχονται σὲ κοινόχρηστους χώρους νέων, ὅπως σὲ σχολεῖα, γυμναστήρια κ.λπ. — ἐξαιρεῖ μόνον τοὺς ἀδελφούς, γονεῖς καὶ υἱούς τῶν διδασκάλων —, κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ οἱ τρόφιμοι ἦσαν μέσα, προφανῶς ἀπὸ πρόνοια, ὥστε νὰ ἀποφεύγονται πιθανὰ κρούσματα ὁμοφυλοφιλίας· οἱ παραβιάσεις ἐπισύρουν ἀκόμη καὶ τὴν θανατικὴ ποινὴ. Ἴδου ὁ νόμος:

«Οἱ διδάσκαλοι νὰ μὴν ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ τὰ κλείνουν πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος. Νὰ μὴν ἐπιτρέπεται στοὺς ἔχοντες ἡλικία μεγαλύτερη τῆς παιδικῆς νὰ εἰσέρχονται στὰ σχολεῖα, ὅταν ὑπάρχουν ἐντὸς αὐτῶν παιδιὰ, ἐκτὸς ἂν πρόκειται γιὰ υἱό, ἀδελφὸ ἢ γαμβρὸ τοῦ διδασκάλου· ἐὰν δὲ κάποιος παρὰ τὴν ἀπαγόρευση αὕτῃ εἰσέρχεται στὸ σχολεῖο, νὰ τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου· ἐπίσης οἱ ἐπὶ κεφαλῇ τῆς παλαίστρας νὰ μὴν ἐπιτρέπουν σὲ κανένα ἐνήλικο νὰ κάθεται μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ στὶς ἐορτὲς τοῦ Ἑρμῆ μὲ καμμιά δικαιολογία, ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ τοῦτο σ' αὐτοὺς καὶ δὲν τοὺς διώχνει ἀπὸ τὴν παλαίστρα, ὁ ἐπὶ κεφαλῇ τῆς παλαίστρας νὰ εἶναι ἔνοχος παραβιάσεως τοῦ νόμου περὶ διαφθορᾶς τῶν ἐλευθέρων παίδων».

[Νόμος: «Οἱ δὲ τῶν παίδων διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, κλείετωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύοντος. Καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσιν εἰσιέναι τῶν παίδων ἔνδον ὄντων, ἔξω μὴ υἱὸς διδασκάλου ἢ ἀδελφὸς ἢ θυγατρὸς ἀνὴρ· ἐὰν δὲ τις παρὰ ταῦτ' εἰσῇ, θανάτῳ ζημιούσθω. Καὶ οἱ γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαίοις μὴ ἔστωσαν συγκαθίεναι μηδὲνα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδενί· ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ καὶ μὴ ἐξείργῃ τοῦ γυμνασίου, ἔνοχος ἔστω ὁ γυμνασιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ»].

Ἐξίσου ἐξοντωτικὲς ἦταν οἱ κυρώσεις τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου καὶ κατὰ τῆς ἀσέλγειας σὲ βάρος παιδιῶν· ὁ νόμος τοῦ Σόλωνα ποὺ παραδίδει ὁ Αἰσχίνης (*Κατὰ Τιμ.* § 16) εἶναι σαφὲς καὶ ὀρίζει:

«Ἐὰν κάποιος ὠθήσῃ σὲ ἀσέλγεια ἐλεύθερο παῖδα, νὰ καταγγέλλεται ἐνώπιον τῶν θεσμοθετῶν ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν κηδεμονεῖα τοῦ παιδός, ἀφοῦ ἀναγράψῃ τὴν μήνυση τοῦ τὴν ποινὴ ποὺ θεωρεῖ ἄξια γιὰ τὸν δράστη. Ἄν δὲ ὁ μηνυθεὶς καταδικασθῇ, νὰ παραδοθῇ στοὺς ἔνδεκα καὶ νὰ θανατωθῇ αὐθημερόν».

[Νόμος: «Ἐὰν τις Ἀθηναίων ἐλεύθερον παῖδα ὑβρίσῃ, γραφέσθω ὁ κύριος τοῦ παιδὸς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, τίμημα ἐπιγραφόμενος. Οὐ δ' ἂν τὸ δικαστήριον καταψηφισθῇ, παραδοθεὶς τοῖς ἔνδεκα τεθνήτω αὐθημερόν».

Τὸ ρῆμα ὑβρίζω σημαίνει μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀτιμάζω, ἀσελγῶ σὲ βάρος κάποιου, ἀκολασταίνω (Lidell - Scott, IV 407), εἶναι μάλιστα καὶ δικανικὸς ὅρος· ἄλλος νόμος τοῦ Σόλωνα ποὺ διασώζει ὁ Δημοσθένης *Κατὰ Μειδίου* § 47, τιμωρεῖ τὴν ἀσέλγεια σὲ βάρος παιδὸς ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου καὶ ὀρίζει τὴ νομικὴ διαδικασίᾳ ὡς ἐξῆς:

«Ὅποιος παρακινεῖ σὲ ἀκολασία παῖδα ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα ἐλεύθερο ἢ δούλο ἢ παρανομεῖ σὲ βάρος κάποιου ἀπὸ αὐτοῦς, νὰ καταγγέλλεται ἀπὸ ὁποιονδήποτε Ἀθηναῖο ἔχει τὸ δικαίωμα (ἐπίτιμο δηλαδὴ) στοὺς θεσμοθέτες. Οἱ δὲ θεσμοθέτες μέσα σὲ τριάντα μέρες ἀπὸ τὴν καταγγελίαν νὰ εἰσάγουν πρὸς δίκην τοῦτον (τὸν ἔνοχο) ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, ἐὰν οἱ δημόσιες ἀσχολίες τὸ ἐπιτρέπουν (ἐὰν δὲν ὑπάρχει κάποιον δημόσιο κώλυμα). Εἰ δ' ἄλλιως, ὅταν καταστῇ δυνατόν (μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία νὰ δικαστεῖ δηλαδὴ). Ἀφοῦ δὲ δικα-

* Τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ φιλόλογου κ. Γιάννη Κουβαρᾶ ἔχει δημοσιευθῇ στὸ τεῦχος 47 (Νοέμβριος 1985), τοῦ «Δαυλοῦ», σελ. 2432.

στεῖ πρῶτα ἀπὸ τὴν 'Ηλιαία, ἐὰν κηρυχθεῖ ἔνοχος, καταδικάζεται παράυτα σὲ φυλάκιση ἢ πρόστιμο».

[Ἐὰν τις ὑβρίζει τινὰ ἢ παῖδα, ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων ἢ παρὰ-νομόν τι ποιήσῃ εἰς τούτων τινά, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας ὁ βουλόμενος 'Αθηναίων, οἷς ἔξεστιν· οἱ δὲ θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν 'Ηλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν γραφῇ, ἐὰν μὴ τι δημόσιον κωλύῃ· εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἢ πρῶτον οἶόν τε· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ, ἢ 'Ηλιαία τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅ, τι ἂν δόξῃ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ἐὰν δὲ θανάτου τιμῇ τῆς ὑβρεως, παραδοθεὶς τοῖς ἔνδεκα τεθνάνων αὐθημερόν] (Δημοσθένους Κατὰ Μειδίου)].

'Η λέξη «ὑβρις» ἐπίσης ἔχει τὴν σημασία τῆς σφοδρῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας, τῆς ἀσέλλγειας ἐπὶ παιδὸς (Lidell - Scot IV, 498)· ὁ Αἰσχίνης μάλιστα στὸν Κατὰ Τιμάρχου § 17 λόγῳ τοῦ παραδίδει ὅτι ὑπάρχει «ὁ νόμος ὑβρεως» ποὺ οἱ ποινές του ἦταν αὐστηρές.

'Ο Πλάτων, ποὺ τὸ ὠριμὸ τοῦ ἔργου «Νόμοι» (636 κ.ἐ. καὶ 835-841) καταδικάζει ἀπερίφραστα ὡς ἀφύσικο τὸν σαρκικὸ ἔρωτα μεταξὺ ἀρρένων, ἀναφέρει ἕναν παλαιὸ νόμο ποὺ ἀπαγόρευε τὸ σωματικὸ ἔρωτα μεταξὺ ἀρρένων, τὸν ὁποῖο πρῶτος παραβίασε ὁ Λάιος, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ γνωστὰ δεινὰ τοῦ οἴκου του: «εἰ γάρ τις ἀκολουθῶν τῇ φύσει θήσει τὸν πρὸ τοῦ Λαίου νόμον, λέγων ὡς ὀρθῶς εἶχεν τὸ τῶν ἀρρένων καὶ νέων μὴ κοινωνεῖν καθάπερ θηλειῶν πρὸς μείξιν ἀφροδισίων» (Πλάτ., Νόμ., VIII. 836 C). Στὸ «Φαῖδρος» τοῦ Πλάτωνα ἐπίσης δηλώνεται καθαρά ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι ἐχθρική πρὸς τὰ ὁμοφυλοφιλικὰ κρούσματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀποκάλυψη διασύρει τοὺς ἐραστές: «ἐὰν πάλι φοβεῖσαι τὸν καθερωμένο νόμο, τὰ κρατοῦντα ἔθιμα, μήπως δηλ. δυσφημισθεῖς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν μάθουν τίς σχέσεις σου» [«εἰ τοίνυν τὸν νόμον τὸν καθηστέοντα δέδοικας μὴ, πυθομένων τῶν ἀνθρώπων, δνειδὸς σοι γένηται» (Φαῖδρος, 231 e)]. 'Ο Πλάτων ἀπορρίπτει τὸ θεσμὸ τῶν κοινῶν συσσιτίων καὶ γυμνασίων ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του μπορεῖ νὰ γίνῃ αἰτία νὰ διαφθαροῦν οἱ κατὰ φύσιν ἐρωτικὲς σχέσεις σὲ διάφορες πόλεις (Νόμοι 636 b).

"Ὅτι ὁ νόμος ποὺ ἀπαγόρευε τίς σεξουαλικὲς σχέσεις μεταξὺ ἀρρένων παραβιαζόταν κάποτε, τὸ μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος· πολλοί, σημειώνει, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μανδῦα τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐπαγγέλματος ἱκανοποιοῦσαν τὸ προσωπικὸ τους πάθος ξεφεύγοντας ταυτόχρονα τὴ λαβίδα τοῦ νόμου:

[«Πρόφασιν οὖν φιλία καὶ ἀρετὴ· κινεῖται δὲ καὶ ψυχρολουτεῖ καὶ τὰς ὀφρῦς αἶρει καὶ φιλοσοφεῖν φησι καὶ σωφρονεῖν ἔξω διὰ τὸν νόμον· εἴτα νύκτωρ καὶ καθ' ἡσυχίαν γλυκεῖ ὁπώρα φύλακος ἐκλελοιπότες» (Πλουτ. Ἑρωτικός, 752 A).

Εἶναι γεγονός ὅτι σὲ κάποιες πόλεις, ὅπως στὴν Ἡλεία καὶ τὴν Θήβα, ὑπῆρχε ἀνοχή καὶ τὸ νομικὸ πλαίσιο τους ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀθῆνας, τῆς πολιτιστικῆς πρωτεύουσας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῆς ὑψικάμινου πολιτισμῶν· παραθέτουμε μιὰ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντα: «ἐκεῖνοις (δηλ. Ἡλείοις καὶ Θηβαίοις) μὲν γάρ ταῦτα παιδικὰ = (ἐρωτικὲς σχέσεις μεταξὺ ἐφήβων καὶ ἐνηλίκων) νόμιμα, ἡμῖν δ' ἐπονείδιστα» (Συμπ. 834).

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ μῦθος τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Γανυμήδη ἀπὸ τὸν Δία ἔχει δώσει «ἰσχυρό» ἄλλοθι στοὺς μελετητὲς ποὺ ἐμφανίζουν τὴν παιδερρασία ὡς «ἀνωθεν» ἐκπορευόμενη καὶ ἐπαρταλμαβάνουν τὴν γνωστὴ ἐπώδὸ «ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα». Παραθέτουμε ἐδῶ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντα, ποὺ διαλύει ἀρκετὲς παρεξηγήσεις: «Ἐγὼ δὲ φημι καὶ Γανυμήδη οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἔνεκα ὑπὸ Διὸς εἰς Ὀλυμπον ἀνενεχθῆναι... ἀλλὰ μὴν, ὦ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεύς Ὀμήρῳ πεποιήται οὐχ ὡς παιδικὸς Πατρόκλῳ ἀλλ' ὡς ἐταίρῳ ἀποθανόντι ἐκπρεπέστατα τιμωρῆσαι καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης καὶ Θησεὺς καὶ Πειρίθους καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἄριστοι ὕμνουσιν οὐ διὰ τὸ συγκαθεύδειν ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθὰ ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα κοινῇ διαπεπράχθαι» (Ξεν. Συμπ. 8, 30-31»).

'Ανάλογη τέλος μαρτυρία σχετικὰ μὲ τὸ τόσο παρεξηγημένο θέμα τοῦ ψυχικοῦ δωρικοῦ ἔρωτα καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν περιεῖχε καμμιά σωματικὴ σχέση καταθέτει κι ὁ Αἰλιανός: «Ὁ

Σπαρτιατικὸς ἔρωτας δὲν εἶχε σχέση μετ' αἰσχρότητας· ἐὰν ποτὲ κάποιος ἔφηβος τόλμησε νὰ ἀνεχθεῖ ἀσελγεία σὲ βάρος του εἴτε ἐὰν κάποιος (ἄλλος) ἔφηβος ἐπεχείρησε νὰ ἀσελγήσει σὲ βάρος ἄλλου, δὲν συνέφερε κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο νὰ καταντροπιάσουν τὴ Σπάρτη· καὶ σὲ τέτοια περίπτωση, κρούσματος δηλ., ἡ ἐξορίστηκαν ἢ καὶ κάτι χειρότερο: ἔχασαν τὴ ζωὴ τους [«Σπαρτιάτης δὲ ἔρωις αἰσχρὸν οὐκ οἶδεν· εἴτε γὰρ μειράκιον ἐτόλμησεν ὕβριν ὑπομείναι εἴτε ἐραστὴς ὑβρίσαι, ἀλλ' οὐδετέροις ἐλυσιτέλησε τὴν Σπάρτην καταμιᾶναι· ἢ γὰρ τῆς πατρίδος ἀπηλλάγησαν ἢ καὶ τὸ ἐτι θερμότερον [καί] τοῦ βίου αὐτοῦ» (Ποικιλ. Ἰστορ. III 12).

Ὑπῆρχε ψυχικὸς δεσμὸς καὶ ἔρωτας ἀνάμεσα σὲ ἐφήβους καὶ ὥριμους, κάτι ἀνάλογο μετ' τὸν μεσαιωνικὸ ἵπποτικὸ ἔρωτα, κάτι ἀνάλογο δηλ. πού νιώθει καὶ ὁ σημερινὸς νέος πρὸς ἓναν ὀλοκληρωμένο του δάσκαλο· κάθε ἐκτροπὴ ἐπέσυρε τιμωρίες· ὁ Σόλωνας μάλιστα εἶχε ὀρίσει νὰ τηροῦνται πάντα οἱ ἀποστάσεις: «ὁ δὲ Σόλων ἐν τοῖς νόμοις καὶ πόσους πῆχεις ἀπέχοντα ἀκολουθεῖν δεῖ τὸν ἐραστὴν τῷ ἐρωμένῳ δεδήλωκε», σημειώνει ὁ Ἑρμείας ὁ Ἀλεξανδρινὸς σχολιάζοντας τὸν «Φαῖδρον».

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητο ὅτι, ὑπάρχοντος ἐνὸς τέτοιου ἀσφυκτικοῦ δρακόντειου νομικοῦ πλαισίου, εἶναι ἀνοησία νὰ ἰσχυρίζονται μερικοὶ ὅτι ἡ ὁμοφυλοφιλία ἀποτελοῦσε «ἀξία» τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ε. ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

"Εως τοῦ αἰῶνος

*Εὐχὴ τὸ χῶμα,
γιορτὴ τὸ σύννεφο.
Στὸ ἀνάμεσα ὁ κόσμος,
σπαταλημένος στὴν ὀργή του.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

"Αν τὸ μποροῦσα...*

*Οἱ θαλερὲς ἡμέρες τῶν ἐφήβων ἐπανερχονται
καὶ μοῦ χτυποῦν τὸ τζάμι σὰν σπυργίτια.
Φορῶ τὸ πράσινο σκουφί μου,
παίρνω τὶς στράτες μετ' τὰ δρομολόγια
τῶν δεκαεφτὰ μου χρόνων
καὶ περπατῶ καὶ περπατῶ καὶ περπατῶ
μετ' τὰ σαντάλια τῶν τριαντάφυλλων, Τριανταφυλλένη μου!
"Αν τὸ μποροῦσα, θὰ σὲ θήλαζα μ' ἐλευθερία
στὴ διχασμένη Λευκωσία, μικρὴ ἀφροδίτη μου.*

* Ποίημα ἀνέκδοτο. Δημοσιεύεται στὴν «Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως» τοῦ «Δαυλουῦ», πού ἔχει ἤδη ἐκτυπωθῇ καὶ κυκλοφορεῖ σὲ λίγες μέρες.

ΓΡΗΓ. ΦΙΛ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ*

Τὸ πρόσωπο ὡς στόχος τῆς βίας καὶ ἡ βία ὡς δεῖγμα ἀδυναμίας

*«Στὴ χώρα μας δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐλευθερία καὶ καμμιά δικαιοσύνη... Τὰ ἰδανικά
ἔχουν θρυμματισθεῖ καὶ ποδοπατηθεῖ... Μιὰ ἰδέα, ἡ ὁποία χρειάζεται ὅπλα γιὰ νὰ μεί-
νει στὴ ζωὴ, πεθαίνει γρήγορα... Ὅμως πίσω ἀπὸ μιὰν ἰδέα ἱκανὴ νὰ ζήσει, τρέχουν
ἑκατομμύρια ἄνθρωποι!» [Γ. Ποπιελοῦσζκο].*

Οἱ τραγικὲς συνθήκες τῆς ἀπαγωγῆς, τῶν βασανισμῶν καὶ τῆς δολοφονίας τοῦ Πολωνοῦ ἱερέα Γ. Ποπιελοῦσζκο εἶναι τώρα γνωστές: Στις 19 Ὀκτωβρίου 1984 ὁ Ποπιελοῦσζκο λειτούργησε καὶ κήρυξε τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου στὴν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Μαρτύρων τοῦ Μπόμπεργκ. Τὴν ἴδια μέρα ἄνδρες τῆς μυστικῆς πολιτικῆς ἀστυνομίας τὸν ἀπήγαγαν στὸ πόρτ - μπαγκάζ ἐνὸς αὐτοκινήτου, τὸν βασάνισαν καὶ τὸν «ἀνέκριναν» ἐπὶ μέρες καὶ ἄθλια παραμορφωμένο τὸν ἔρριξαν στὰ θολὰ νερά τοῦ ποταμοῦ Βιστούλα θέλοντας νὰ ἐξαφανίσουν κάθε ἴχνος του.

Ἀλλὰ ὁ Βιστούλας ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια τὸ πτώμα τοῦ ἱερέα καὶ ἔτσι φανέρωσε τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ», ποὺ σιγὰ - σιγὰ καταποντίζεται. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἱστορία φρίκης...

* *

Ἐκατομμύρια προσκυνητῶν συρρέουν τώρα στὸν τάφο τοῦ ἱερέα, ἐνῶ μπροστὰ στὴν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Μαρτύρων ἕνα αὐτοκίνητο «Φιάτ», μόνιμα σταθμευμένο, ἔχει στὸ ἀνοιγμένο σὰν σὲ φάτνη καπῶ ἕναν μικρὸ ξύλινο Ἑσταυρωμένο. Γιὰ νὰ θυμίζει τὴν κτηνώδη ἀπαγωγὴ, τὰ φρικώδη βασανιστήρια, τὴ μαρτυρικὴ δολοφονία, τὸ ἀνατριχιαστικὸ πόντισμα τοῦ σώματος στὸ Βιστούλα.

Ὅμως ὁ νεκρὸς ἱερέας εἶναι ζωντανὸς στὶς συνειδήσεις τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ του — στὴν πανανθρώπινη συνείδηση — καὶ ἴσως δὲν θὰ εἶναι μακριὰ ἡ ἡμέρα ποὺ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θὰ τὸν ἀνακηρύξει ἅγιο. Ὁ πολωνικὸς πάντως λαὸς κέῖ εἰσε ἕνα μάρτυρα τοῦ ἔθνους του, ἐνῶ τὸ δικτατορικὸ καθεστῶς ἀπέκτησε τὸν πλέον ἐπικίνδυνον ἀντίπαλό του. Τὸ λείψανο τοῦ ἱερέα κάνει ἐφιαλτικὴ τὴν σκληρὴ ζωὴ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ!

Τὸ μνῆμα τοῦ Ποπιελοῦσζκο εἶναι λουσμένο ἀπὸ ἕνα λαμπρὸ φῶς — τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας. Πρὸς αὐτὸ στρέφει παρήγορα τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ τὶς ἐλπίδες του ὁ πολωνικὸς λαός...

* *

Ὁ Ποπιελοῦσζκο εἶναι φορέας ἐνὸς πνεύματος ποὺ μὲ τὴν ἡρεμὴ ὁρμὴ του καταφέρει ἀνοικτίρμονα πλήγματα καὶ ἀνοίγει χαίνοντα ρήγματα στὰ πλευρὰ τοῦ ἀνελεύθερου καθεστώτος. Μὲ τὴν ἀσύγκριτη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ του προῖκα, μὲ τὴν ἀνύπνωτη πατριωτικὴ του ἐγνοια, μὲ τὴν αὐστηρὰ ἀσκητικὴ καὶ ἀδιάφορη ζωὴ του, μὲ τὴν ἀράγιστη πίστη του στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία ἐγινε τὸ σύμβολο τοῦ ἀγῶνα ποὺ ξεσηκώνει ἀπτόητος τοὺς Πολωνοὺς στὴν ἱερὴ ἐπαλξὴ τοῦ χρέους. Οἱ ἰδέες του μὲ τὴν κρυστάλλινη ἀπλότητά τους καὶ τὴν αἰώνια νεότητά αἰχμαλωτίζουν τὶς ψυχὲς καὶ ἀφυπνίζουν τὰ πνεύματα. Εἶναι, μάλιστα, βέβαιο ὅτι θὰ δουλεύουν εἰς μῆκος χρόνου γιὰ νὰ γκρεμίσουν τὰ τεῖχη τῆς βίας, τῆς ἀνελευθερίας καὶ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ σκοταδισμοῦ.

Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Πολωνοῦ ἱερέα ὑπογραμμίζει ἐντονα τὴν συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα καὶ τὴν ἀπρόσμετρη συμβολὴ του στὸ γόνιμο χειρισμὸ τῶν μοχλῶν τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης...

* Ὁ κ. Γρηγ. Κωσταρᾶς εἶναι ἀναπληρωτὴς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ἡ ἱστορία δὲν ἀδρανεῖ ποτέ. Διαρκῶς ἀναζητεῖ πρόσωπα, ὅλο σφίγος καὶ ὀρμή καὶ προσδοκία, γιὰ νὰ τοὺς δώσει τὴν σκυτάλη τῶν σκοπῶν τῆς. Ἔτσι κλῶθει ἡ ἱστορικὴ μοῖρα τὸ πεπρωμένο τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν: οἱ εὐκρατες προσωπικότητες διανοοῦν βαθυτάτες ρωγμὲς μέσα στὸ μέλλον καὶ ὁραματίζονται αὐγὲς ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη γιὰ τοὺς ἄλλους γλυκοχαράξει.

Μιὰ τέτοια ἀγρυπνὴ συνείδηση καὶ ὕψηλὴ φρόνηση εἶναι ὁ Ποπιελοῦσζκο: ἀρνεῖται τὸ βάνουσο τρόπο μιᾶς ἀνελεύθερης ζωῆς· μάχεται ἐνάντια στὴν τρομοκρατία· ἀπορρίπτει τὴ βία· ἀποκαλύπτει τοὺς φοβεροὺς μηχανισμοὺς καταπιέσεων· μαστιγώνει τὸν ἄθεο ὀλοκληρωτισμό. Ξέρεῖ πῶς, γιὰ νὰ νικήσει, πρέπει νὰ θυσιάσῃ. Πόσο εὖοσμα ἀνθρῆ· χουν νὰ ἀνθῆσουν ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ μέσα σ' ἓνα ἀτέλειωτα γλυκὺ ξαρ ἐλευθερίας...

Ἀπὸ τὰ ἀνθρῆ τοῦ πνεύματός τοῦ κορφολογούμε τώρα μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀθάνατες σκέψεις τοῦ καὶ τὶς δίνουμε σὲ πιστὴ μετάφραση:

1. Κύριε, στὸ βάρος τοῦ Σταυροῦ Σου προσθέτομε τὸν Σταυρὸ τοῦ ἐργαζόμενου κόσμου. Προσθέτομε, ἀκόμη, καὶ τὸν Σταυρὸ τῆς πατρίδας μας, στὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἐλευθερία καὶ καμμιὰ δικαιοσύνη, στὴν ὁποία ἔχουν γίνεῖ θρύψαλα καὶ ἔχουν ποδοπατηθεῖ τὰ ἰδανικά, ποὺ κράτησαν ζωντανὰ οἱ σκοποὶ τῆς «Ἀλληλεγγύης»...

*

2. Μὴν ἀγωνίζεσαι ἐνάντια στῇ βίᾳ. Ἡ βία εἶναι ἓνα δεῖγμα ἀδυναμίας, ὄχι δύναμης. Μιὰ ἰδέα, ἡ ὁποία χρειάζεται ὅπλα γιὰ νὰ μείνει στῇ ζωῇ, πεθαίνει γρήγορα. Μιὰ ἰδέα, ἡ ὁποία βρίσκεται σὲ ἰσχύ μόνο μὲ τὴ χρῆση βίας, εἶναι παραμορφωμένη. Πίσω ἀπὸ μιὰν ἰδέα ἱκανὴν νὰ ζήσει, τρέχουν ἑκατομμύρια ἀνθρώποι...

*

3. Γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν στὴν Πατρίδα μας Εἰρήνη καὶ Ἑσυχία, πρέπει νὰ παραμερισθοῦν ὅλα ὅσα ὁ λαὸς μας νιώθει ὡς κοινωνικὴ ἀδικία. Νὰ ἐφαρμόζουμε δικαιοσύνη καὶ νὰ κάνουμε ἐκκλήση γιὰ δικαιοσύνη, γι' αὐτὰ εἴμαστε ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεση ὑποχρωμένοι. Συχνὰ ἡ ἠθικὴ μας ἀδιαφορία εἶναι ἐκεῖνο ποὺ παροτρύνει τὴν ἀδικία...

*

4. Ὅφειλμε νὰ συνειδητοποιήσουμε τὸ ἄδικο ποὺ γίνεται εἰς βάρος τοῦ χριστιανικοῦ σιὴν συντριπτικὴ τοῦ πλειοψηφία λαοῦ μας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐπίσημο Κράτος παράγει ἄθεους καὶ ἐξολοθρεύει ἀ-

πὸ τὶς ψυχὲς τῶν νέων καὶ γενικὰ τῶν παιδιῶν μας τὶς χριστιανικὲς ἀξίες, μὲ τὶς ὁποῖες ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὰ ἐγαλούχησαν οἱ γονεῖς τους...

*

5. Πάντοτε στὴ δική μας ἱστορία γίνονταν τὸ ἐξῆς: στὶς ἐποχὲς ποὺ ὑποχωροῦσε ἡ ἐθνικὴ συνείδηση, μᾶς ἐβρῖσκε μεγάλο κακό. Ὅταν ὁμως ἀρχίζε νὰ ξαγρυπνᾷ ἡ ἐθνικὴ συνείδηση, ὅταν ἐρχόταν πάλι ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν πατρικὴ μας γῆ, ἐπέστρεφε μαζί της καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννηση. Αὐτὸ συνέβαινε στὰ χρόνια τῶν ἐθνικῶν ἐπαναστάσεων, τὸ ἴδιο ἔγινε στὶς ἡμέρες τῆς «Ἀλληλεγγύης»...

*

6. Παρὰ τὶς ἐπώδυνες ἐμπειρίες τῶν τελευταίων μηνῶν ὁ λαὸς μας εἶναι ἑτοιμὸς νὰ συνεχίσει τὴν γεμάτη αὐτοθυσίᾳ ἐργασία τοῦ γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας τοῦ. Μιὰ τέτοια ἀποστολὴ εἶναι δυνατό νὰ ἀναλάβει ἓνας λαός, ὅταν δὲν νιώθει ὅπως σὲ μιὰ ὀργανωμένη φυλακὴ. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ λόγος γιὰ μιὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐπανοικοδόμηση τοῦ πατρικοῦ μας οἴκου, ὅταν ποδοπατοῦνται τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὅταν ταπεινώνεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια..

*

7. Μιὰ κρατικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατατρομοκρατημένους πολῖτες, μειώνει τὸ ἴδιο τῆς τὸ κύρος, φτωχαίνει τὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, ὑποβαθμίζει τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας. Ἡ ὑποστήριξη τοῦ πολιτικοῦ ψυχικοῦ κουράγιου

πρέπει, λοιπόν, νὰ εἶναι μέσα στοὺς στό-
χους τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ὅσο καὶ
στοὺς σκοποὺς τῶν ἰδίων τῶν πολιτῶν...

*

8. Γιατὶ κατόρθωσε ἡ «Ἀλληλεγγύη»
σὲ τόσο λίγο χρονικὸ διάστημα νὰ κατα-
πλήξει τὴν ἀνθρωπότητα; Ἐπειδὴ ἀγωνί-
σθηκε ὄχι βίαια, ἀλλὰ μὲ ταπεινοσύνη, μὲ

τὸν Σταυρὸ τῆς εἰρήνης στὸ χέρι· ἐπειδὴ
στὶς ἐκκλησίες προσευχήθηκε θερμότερα
γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρώπινης ἐργα-
σίας ἀπὸ ὅσο γιὰ τὸν ἐπιούσιο ἄρτο. Νά,
γιὰ ποιά δεόμαστε: νὰ εἴμαστε ἐλεύθεροι
ἀπὸ τὴν ἀγωνία, ἀπὸ τὴν
κατατρομοκράτηση· κυρίως ὁμως ἀπὸ
τὴν μνησικακία καὶ τὴ βία.

Τὸ τελευταῖο (8) ἀπόσπασμα εἶναι ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῆς 19 Ὀκτωβρίου, ἡμέρας τῆς ἀ-
παγωγῆς του, στὸν ἱερὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων. Ὑστερα ἦρθαν οἱ ἄνδρες τῆς Ἀσφάλει-
ας καὶ συνέλαβαν τὸν ἱερέα Γιέρτσου Ποπιελοῦσζκο, τὴν ὥρα ποὺ τὸ ἀργόσυρτο, φθινο-
πωρινὸ λυκόφως εἰδοποιοῦσε ὅτι ἡ νύχτα πλησίαζε, ὅτι τὸ σκοτάδι θὰ τύλιγε τὴ γῆ. Τὸ
φῶς ὁμως ποὺ τώρα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ μάρτυρα ἱερέα θὰ βοηθήσει τὸν πολω-
νικὸ λαό, γιὰ νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὴ βαθεῖα χειμέρια νύχτα τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ....

Αὐτὸ τὸ φῶς εἶναι πράγματι ἀνέσπερο!

Α Κ Ρ Ο Β Ο Λ Ι Σ Μ Ο Ι

Μπορουν να μπουν στη διαδικασία της κάθαρσης οί πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ εξουσιαστών και εξουσιαζομένων; Μπορεί να δεχθεῖ αὐτοκάθαρση ἡ κατεστημένη τάξη πραγμάτων, πού ἔχει προέλθει ἀπό τὸ εἶδος τῆς προσφερόμενης ἀφ' ἑνὸς παιδείας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὸ πλέγμα ποικίλων συμφερόντων, μὲ τὰ ὁποῖα ἔχουν παγιδέψει καὶ καταστήσει, οἱ ἐξουσιαστές, συνεργοὺς τοὺς πολῖτες;

Εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιπαραθέσουμε στίς σύγχρονες πολιτικο-κοινωνικὲς ἀντιλήψεις «κάτι ἄλλο», πού οἱ παγιδευμένοι πολῖτες μέσα στὰ ἀτομικά, ὁμαδικά, ρατσιστικά, πολιτικά καὶ πολλῶν ἄλλων μορφῶν συμφέροντά τους θὰ τὸ δεχθοῦν καὶ δὲν θὰ τὸ πολεμήσουν, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὰ κεκτημένα;

Ἄν ὑπάρξουν ἔστω ἀντιπαραθέσεις ἀποδεκτές, οἱ φορεῖς αὐτῶν τῶν ἀντιπαραθέσεων δὲν θὰ μεταβληθοῦν καὶ πάλιν σὲ ἐξουσιαστὲς μὲ ὅλες τίς συνέπειες πού προκαλεῖ ἡ ἐξουσία;

Πρέπει νὰ δεχθῶμε, ὅτι πορευόμαστε ἐπὶ μιᾶς ὁδοῦ, πού τὰ χαρακτηριστικά της καθρεφτίζονται ἔντονα στὰ ἀποτελέσματα πού ζοῦμε καὶ μᾶς περιβάλλουν (πείνα, ἀρρώστια, ρύπανση, βία κ.ἄ.), φαινόμενα δηλαδὴ σήψης πού συνεχῶς αὐξάνουν. Εἶναι ἄλλες γνωστὲς καὶ ἄλλες ἀκόμη ἄγνωστες οἱ ἐπιπτώσεις πού ἔχουν (α) στὸν ἀνθρώπινο χαρακτήρα, (β) στὸ οἰκολογικὸ μας περιβάλλον, (γ) στὴν κοινωνική μας ζωὴ καί, τέλος, (δ) στὴν ἐξουσία. Δὲν ξέρουμε πάντως τὸν βαθμὸ σκληρότητας πού θὰ μᾶς ἐπιβάλλουν, ὅταν οἱ φανερὲς καὶ κρυφὲς μέθοδοι ἀποτύχουν νὰ συγκατήσουν τοὺς λαοὺς ἀπὸ μοιραῖες ἐξεγέρσεις ἀπελπισίας. Θεωρῶ, ὅτι ἡ συνεχὴς ἀπομείωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ἡ σύνθλιψη τῆς προσωπικότητάς του, ὁ ὑπερ-καταναλωτισμός, ἡ ἀνεργία, ἡ πείνα καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ οἰκολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μας περιβάλλοντος ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τροφοδοτήσουν τοὺς στρόβιλους τῆς ἀπελπισίας. Αὐτὲς οἱ ἐκρήξεις, γιὰ νὰ μὴν στραφοῦν ἐναντίον τῶν κατεστημένων ἐξουσιῶν, θὰ στρέψουν ἴσως σὲ πολεμικὲς νέες περιπέτειες μὲ ἄγνωστα, λόγῳ τῶν φοβερῶν μέσων, ἀποτελέσματα γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ πλανήτη μας.

Ἀπ' ὅλα αὐτὰ προκύπτει ἐπιτακτικὸ τὸ χρέος ὅλων μας. Ἡ πληροφόρηση τῶν συμβιβασμένων, τῶν προσκυνημένων, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Κολοκοτρώνης, εἶναι πράξη ἀπόλυτα ἀναγκαῖα, ὅπως ἀναγκαῖα εἶναι καὶ ἡ ἀντίσταση στὸν παραφύσιν ἐξουσιαστή.

Ἐὰν τέλος κανεὶς ἄλλος σκοπὸς σ' αὐτὴ τὴν πληροφόρηση δὲν ὑπάρχει καὶ τίποτα δὲν θ' ἀλλάξει τὰ ἀνθρώπινα, ἡ ἀντίσταση στὴν πολτοποίησιν εἶναι ὁ μόνος ἀντάξιος σκοπὸς στὴν ἀνθρώπινη νόση. Πληροφόρηση ὁμως δὲν εἶναι μόνον ἡ ὑπόδειξη τῆς ἐκτροπῆς στοὺς προσαρμοσμένους καὶ τῶν κινδύνων πού διατρέχουν. Εἶναι καὶ ἡ ὁδὸς πού πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν, γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ φαῦλοι κύκλοι καὶ τὰ ἀδιέξοδα πού μᾶς ἐπισείουν ὡς φυσικὰ ἐπακόλουθα, ὅχι τῆς ἐκτροπῆς πού ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστασιακῆς δομῆς. Ὁ ἀνθρω-

πος φταίει!! «Πλέονες ἐξ ἀσκήσεως ἀγαθοὶ γίνονται ἢ ἀπὸ φύσιος», ἔλεγε ὁ Δημόκριτος. Ἐμεῖς δὲν θεωροῦμε ὑπεύθυνη τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος στὰ δύο κατώτερα προανθρώπινα στρώματά του (ποὺ ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἐλέγχουν τὰ ἐνστικτα, τὰ πάθη καὶ τὶς βιολογικὲς τάσεις) παρέμεινε πρωτόγονος. Γιατὶ οὔτε οἱ δεινόσαυροι οὔτε τὰ ἐρπετὰ οὔτε τὰ κατώτερα θηλαστικὰ μπορεῖ νὰ προίκισαν τὸν ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο μὲ ιδιότητες ποὺ αὐτὰ τὰ ἴδια δὲν εἶχαν, ὅπως ἡ ἀλληλοεξόντωση τοῦ εἴδους τους. «Τὸ ἐξουσιαστικὸ πάθος νὰ ἀποκτᾷ καὶ διατηρεῖ μὲ κάθε μέσο τὴν ἐξουσία, εἶναι ἡ ἀπωτάτη πηγὴ τοῦ πολέμου», ἔλεγε ὁ Μπέρτραντ Ράσσελ.

Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως νὰ μὴν ἀφήνουμε ἀναπάντητη τὴν ἐντεχνη σύγχυση ποὺ συντηροῦν οἱ ἐξουσιαστές σὲ κάθε κλάδο ἐπιστήμης, μὲ ἐγκάθετους ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς προδοσίας τῆς ἀλήθειας.

Πρέπει στὴ συνέχεια νὰ ξεκαθαρίσουμε ὅτι δὲν εἴμαστε εἰσηγητὲς κάποιας νέας πολιτικῆς φιλοσοφίας, ποὺ μέσα ἀπὸ δικές της ἐρμηνεῖες τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι καὶ ἀναγκαῖες διαδικασίες θὰ ἐπιβάλλει μὲ τὸ κύρος της ἢ μὲ τὴν αἴγλη τοῦ χαρισματοῦ ἢ γέτη ἢ τῶν ἐκλεγμένων ἀντιπροσώπων τῆς πλειοψηφίας (μὲ τοὺς γνωστοὺς σήμερα τρόπους δημιουργίας τῶν πλειοψηφιῶν) ἢ τοῦ κόμματος τῆς τάξεως τῶν ἐργατῶν (σταθερὴ πλειοψηφία προερχομένη ἀπὸ τὴν βάση τῆς ἀνθρώπινης πυραμίδος τοῦ «νοεῖν καὶ εἶναι» ἀνατρέπουσα τὴν κατὰ φύσιν ἀνθρώπινη πορεία τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι, ὅπως καὶ ὁ Δημόκριτος θὰ ἔλεγε: «Κρέσσον ἄρχεσθαι τοῖς ἀνοήτοις ἢ ἄρχειν») ἢ μὲ τὸ δόγμα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ ἢ τῶν ἐκλεκτῶν μιᾶς οἰασθήποτε φιλοσοφίας, τὴν... «σωτηρίαν» τοῦ κόσμου! Τὰ ζητούμενα εἶναι:

(α) Ἡ ἀναγνώριση, ὅσο τὸ δυνάτον ἀπὸ περισσότερους, τῆς ἱστορικῆς κρίσης ποὺ μᾶς ἐλέγχει καὶ τῆς αἴσθησης τοῦ ἐπείγοντος, ποὺ ἐκφράζει ἡ προοπτικὴ τῆς ἐξαφάνισής μας σὰν εἶδος.

(β) Ἡ σωστὴ διάγνωση. Τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀρρώστιας τοῦ ὄντος ἀνθρώπου μᾶς ὑποδεικνύει ὅτι πράγματι κάπου λοξοδρομήσαμε, ὅχι ὅμως, ὅπως εἶπαμε, βιολογικὰ ἀλλὰ κοινωνικὰ (ὡς ἀγέλη) μὲ τὴν παράδοση ἢ ἀπόσπαση βιαιῶς τῆς ἀρχῆς (ἐνάρχου τάξεως) στὴν παρὰ φύσιν ἐξουσία ἢ ἀπὸ τὸν παρὰ φύσιν ἡγέτη.

(γ) Ἡ ἐπιστροφὴ πρὸς τὴν ὁδὸ μόνον μέσω τῆς παιδείας: «Δημόκριτος μὲν παραινεί τὴν τε πολιτικὴν τέχνην μεγίστην οὕσαν ἐκδιδάσκεσθαι καὶ τοὺς πόνοους διώκειν, ἀφ' ὧν τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ γίνονται τοῖς ἀνθρώποις».

(δ) Ἡ ἐξω-σχολικὴ παιδεία. Οἱ νέοι, στοὺς ὁποίους ἡ διατεταγμένη ἐξουσιαστικὴ παιδεία δὲν θέλει ἢ δὲν μπορεῖ, λόγῳ τοῦ ὅτι κριτήριό τῆς ἐπιλογῆς της ὑπῆρξε ἡ ἀνικανότης, νὰ δώσει ἀπαντήσεις ἀληθινὲς στὰ προβλήματα τους, πρέπει νὰ βροῦν οἱ ἴδιοι ἀπαντήσεις. Πρέπει δηλαδὴ ἐξωσχολικὰ νὰ πάρουν ἀπαντήσεις. Πρέπει νὰ πεισθοῦν ὅτι τὸ δικό τους «ἄλυτο» πρόβλημα ὀφείλεται στὴν ἀνατροπὴ τῆς κατὰ φύσιν ἀνθρώπινης κοινωνικῆς πυραμίδας. Πρέπει νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ ἀγώνας ποὺ πρέπει νὰ γίνεῖ εἶναι, γιὰ νὰ κατορθώσει ὁ ἀνθρώπος νὰ σχηματίσει πάλι κάποτε τὴν δική του κατὰ φύσιν ομάδα καὶ νὰ τὴν τοποθετήσῃ στὴ θέση τῆς σημερινῆς νοσηρῆς καὶ ἀφύσικης ἀνθρώπινης κοινωνίας.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΣ

Πρὸς μιὰ κοινωνία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου

(«Ὁποῖος ἀγνοεῖ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, θὰ ἀγνοῇ τὰ τῶν ἄλλων. Καὶ ὁποῖος ἀγνοεῖ τὰ τῶν ἄλλων, θὰ ἀγνοῇ ἐπίσης τὰ τῶν πολιτικῶν» (Πλάτων, Ἀλκιβιάδης Α, 133 Ε)

Ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ ἐδῶ ὁ Δυτικὸς Πολιτισμὸς δὲν ἔχει σταματήσει νὰ ἀγωνίζεται γιὰ μιὰν ἐπιστροφή στὸν ἄνθρωπο. Ἀρχικὰ ἡ προσπάθειά του (οὐμανισμός) ἐνέπνευσε μιὰν εὐγενῆ αὐτοπεποιθίση. Εἶχε διαδοθῇ ἡ βεβαιότητα, πῶς, ἂν ἡ ἀνθρωπότητα ἤθελε νὰ ἀλλάξῃ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ ζωὴ μὲ περισσότερο νόημα, θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ «ἐξανθρωπίσῃ» τὸν κόσμον στὴν ὕλική καὶ τὴν πολιτιστική του διάσταση. Τὰ ἐντυπωσιακὰ ἐπιτεύγματα ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα καὶ ἐδῶ στὴ ἐπιστήμη, τὴν τέχνη, τὴν ἰατρική, τὴν φιλοσοφία, τὴς ἐπικοινωνίας, τὴς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν τεχνολογία εἶναι ὅλα προϊόντα αὐτῆς τῆς αἰσιόδοξης πρόσληψης. Ἡ λογικὰ δομημένη ἐξωτερικὴ ἀλλαγὴ θεωρήθηκε πῶς θὰ εἶχε εὐεργητικὴ ἐπίδραση στὸν πολιτιστικὸ περίγυρο — καὶ ὄντως εἶχε.

Ἦρθε ὁμως μιὰ στιγμή, ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια περίπου, κατὰ τὴν ὁποία ὅλη αὐτὴ ἡ αἰσιόδοξη πρόσληψις ἄρχισε νὰ ἐξαντλῇ τὴς δυνατότητές της. Τοῦτο εἶχε συνέπειες σὲ πολλοὺς καίριους τομεῖς: Ἡ ἐπιστήμη ἔπαυσε νὰ ὑπόσχεται τὸν παράδεισον· ἡ πολιτικὴ ἔχασε τὴν ἐλκυστικότητά της· ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν ἀποκλειστικὰ ὠφελιμιστικὸ προσανατολισμὸ σταμάτησε νὰ κοινωνῇ μὲ τὸν συνάνθρωπο· καὶ ἡ ἀπόκτηση συνεχῶς περισσότερων δικαιωμάτων, χωρὶς νὰ συνοδεύονται αὐτὰ ἀπὸ ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις, ἐξέθρεψε ἕνα ἀρνητικὸ κοινωνικὸ ἥθος, μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ τὴν αὐταπάτη, τὴν ἀγνοία, τὴν ἀδεξιότητα, τὴς μὴ ρεαλιστικὲς προσδοκίες καὶ τὴν ἀποσύνθεση.

Ἀρχικὰ ἡ ἀπρόσμενη αὐτὴ ἐξέλιξις ἀπογοήτευσε βαθειὰ τὸν κόσμον. Στους νέους ἰδίως μεταδόθηκε ἕνα αἶσθημα ἀνημπορίας καὶ ψυχολογικῆς παγίδευσης. Τὸ παλαιότερο φιλελεύθερο ἢ σοσιαλιστικὸ ἀναπτυξιακὸ ἥθος ἀπορρίφθηκε ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς προσπαθοῦσαν νὰ ἀναζητήσουν τὴν ἔμπνευση σὲ ἄλλα πρότυπα, πνευματικῆς ἐμβέλειας αὐτὴν τὴ φορά, ποὺ τοὺς φαίνονταν πιὸ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινή τους ὑπόσταση. Οἱ νέοι αὐτοὶ πίστευαν, πῶς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀλλάζει μεταμορφώνοντας τὸ ἀντικειμενικὸ του περιβάλλον, ἀλλὰ τὸ ἀντικειμενικὸ περιβάλλον ἀλλάζει, ὅταν ὁ ἴδιος μεταμορφώνεται.

Πρὸς μιὰ νέα ἐρμηνεία τοῦ οὐμανισμοῦ

Ἦρθε ἡ στιγμή γιὰ μιὰ δευτέρη ἐπανεκτίμηση τοῦ οὐμανιστικοῦ ιδεώδους. Στὰ εἴκοσι χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπανεκτίμηση, ἐπισημάνθηκαν σ' αὐτὴν ὠρισμένες ἀδυναμίες καὶ ἀνισορροπίες: Ἡ διαισθητικὴ σύλληψη τῶν πραγμάτων θεωρεῖται πιά αὐταπάτη, ὅταν δὲν ἐδράζεται σὲ ἀντικειμενικὰ δεδομένα· ἡ πνευματικότητα, προσλαμβανόμενη ἐξῶρα ἀπὸ ἡ ἀντίθετα πρὸς τὴν ὕλικοτητα, θεωρεῖται πῶς ἐκτρέφει ἀδιαφορία ἀπέναντι στὴν συνολικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ πίστις στὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἑαυτοῦ θεωρεῖται παραπλανητικὴ, χωρὶς γνῶσις ὅλων τῶν καθορισμῶν του, τῶν αἰτίων καὶ τῆς δυνάμεως ποὺ διαμορφώνει τὰ αἶτια αὐτά.

Ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ δευτέρη ἐπανεκτίμηση τοῦ οὐμανισμοῦ στηρίζεται τὸ ἴδιο — ἂν ὄχι περισσότερο — στὰ πρῶτα σκιρτήματα μιᾶς θετικῆς, πιὸ εὐαίσθητης καὶ πιὸ ἐλληνικῆς οὐμανιστικῆς πρόσληψης. Τὰ πρῶτα αὐτὰ σκιρτήματα μποροῦν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς:

Τὸ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ εἶναι μας δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὴν γενικότητα «ἀνθρώπος», τὴν ὁποία δουλεύουν ἡ κοινωνιολογία, ἡ φιλοσοφία ἢ ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ οἱ ἄλλες ἐπιστῆμες. Οὕτε ἔχει σχέση μὲ τὸ ἀντίθετό της, δηλαδὴ τὴν πλήρως ἀντικειμενικοποιημένη αἴσθησι τῆς ὑπαρξῆς, ποὺ μᾶς κάνει νὰ μεριμνοῦμε μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Τὸ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ εἶναι μας βρίσκεται ἀποκλειστικὰ στὴν *προσωπικὴ μας διάσταση* — δηλαδὴ στὴν ἐσωτερικὴ μας ἐπιταγὴ γιὰ μεταμόρφωση τῆς μοναδικότητάς τοῦ ἀτόμου μας σὲ μιὰν αἴσθησι ἐνότητας μὲ τὸ σύμπαν μέσω τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ. Εἶναι ἡ παραπάνω ἐνοποιητικὴ ἐπιταγὴ τῆς ἰδιαιτερότητάς μας, ποὺ ζωντανεύει τὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα μέσα μας· εἶναι ἡ παραπάνω ἐνοποιητικὴ ἐπιταγὴ τῆς ἰδιαιτερότητάς μας, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γνωρίσωμε καὶ νὰ ἀγγίξωμε σὲ βάθος τὸν κόσμον· καὶ εἶναι ἡ παραπάνω ἐνοποιητικὴ ἐπιταγὴ τῆς ἰδιαιτερότητάς μας, ποὺ πρέπει νὰ μάθωμε πᾶ-

λί να αναγνωρίζουμε, να εκτιμούμε και να προστατεύουμε συνειδητά — αν θέλωμε να βγάλωμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ τὸ τρέχον ἀδιέξοδο τῆς ἀσφυκτικῆς ταύτισης μὲ μὴ ἱκανοποιητικά ψυχονοητικά πρότυπα, κοινωνικά καὶ ἀτομικά.

Ἀλλὰ ἡ ἐπανακάλυψη τῆς σημασίας τῆς προσωπικῆς διάστασης τοῦ ἀνθρώπου σήμερα δὲν ἐπιτρέπει μόνο νὰ ξαναέλθωμε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον καὶ νὰ βροῦμε τὸν δρόμον μας μέσα σ' αὐτὸν καὶ πέρα ἀπ' αὐτόν. Ἀποκαλύπτει ἐπίσης τὴν δυνατότητα νὰ διαμορφώσωμε μιὰ τελείως καινούργια κοινωνικὴ ἐναλλακτικὴ λύση, ποὺ νὰ καθρεφτίζει τὶς συνεχῶς πιὸ προσωπικοποιημένες μας ποιότητες, στόχους καὶ εὐαισθησίες. Γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς παραπάνω δυνατότητας προσφέρονται αὐτὴν τὴν στιγμήν στὸ ἐνδιαφερόμενο ἄτομον τρεῖς κατηγορίες προσπαθειῶν. Ἡ πρώτη κατηγορία ἔχει στόχο νὰ διευκρινισθῇ τὶ ἀκριβῶς σημαίνει «ἀνθρώπινο πρόσωπο». Ἡ δεύτερη κατηγορία ἔχει στόχο νὰ συμβάλῃ στὴν συνειδητὴ καὶ ἠθελημένη καλλιέργεια ἀριθμοῦ προσωπικοποιῶν πνευματικῶν τάσεων στὰ ἄτομα, χωρὶς τὶς ὁποῖες καμμία κοινωνία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ διάρκειαν καὶ ἀποτελεσματικότητα. Καὶ ἡ τρίτη κατηγορία προσπαθειῶν ἔχει στόχο νὰ δημιουργήσῃ, μέσα ἀπὸ ἰσχυρὰ ἀντατροφικοτικά συστήματα, τὸ θεωρητικὸ πρότυπον γιὰ μιὰ τέτοια προσωποκεντρικὴ κοινωνία — μὲ τὸ ὅτι οἱ πολῖτες θὰ μποροῦν νὰ ταυτισθοῦν προοδευτικά, καθὼς θὰ ἀπογοητεύωνται συνεχῶς περισσότερο ἀπὸ τὴ σημερινὴν πρότυπον. Στὸ ἄρθρον αὐτὸ θὰ ποῦμε μερικὰ πράγματα γιὰ τὶς πρώτες δύο κατηγορίες προσπαθειῶν. Οἱ σκέψεις γιὰ τὸ πῶς θὰ μπορούσε νὰ προχωρήσῃ ἡ τρίτη κατηγορία ἐκτίθενται σὲ ἓνα σχέδιον δράσης, ποὺ λόγω ἑλλειψεως χώρου δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιασθῇ ἐδῶ.

Ἡ σημασία καὶ οἱ προεκτάσεις τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου

Ἄς ἀρχίσωμε μὲ τὴν πρώτη κατηγορία προσπαθειῶν.

Ὁ καλύτερος τρόπος νὰ καταλάβωμε τί σημαίνει: «ἀνθρώπινο πρόσωπο» στὸ βαθύτερον δυνατόν ἐπίπεδο θὰ ἦταν νὰ σταματήσωμε αὐτὴ τούτῃ τὴν προσπάθεια νὰ τὸ καταλάβωμε. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δὲν μποροῦμε νὰ παραιτηθοῦμε ἀπὸ κάτι τέτοιο, τὸ καλύτερον ποὺ ἔχομε νὰ κάνωμε εἶναι νὰ στρέψωμε τὴν προσοχὴ στὴν παρακάτω ἑρμηνείαν δύο σημαντικῶν ἱστορικῶν φάσεων τῆς χρήσης τοῦ ὅρου «πρόσωπο», ἡ ὁποία φωτίζει τὴν βαθύτερη λειτουργικότητά του.

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ φάση στὴ χρήση τῆς ἐννοίας «πρόσωπο», ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ, εἶναι ἡ πατερικὴ — αὐτὴ δηλαδή, ποὺ διαμορφώνει τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ πρόσληψη τοῦ κόσμου. Κατὰ τὴν φάση αὕτη ὁ ὅρος συνδέει τὸν ἄνθρωπον ἅμεσα μὲ τὸν Θεόν, ἀφοῦ ὁ πρῶτος θεωρεῖται «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» δημιουργημα τοῦ δευτέρου καὶ ὁ δεύτερος δὲν νοεῖται ὡς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν πρῶτον, σὲ κοινωνία πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ μόνον ὑπάρχει. Ἐτσι ἡ πατερικὴ σύλληψη τοῦ προσώπου ἀναθέτει τὴν εὐθύνη τῆς ἱστορίας στοὺς ὤμους τοῦ συγκεκριμένου καὶ μοναδικοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον, ὅταν παραιτῇται ἐλεύθερα ἀπὸ τὴν αὐτοβουλία του λόγω πίστεως στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, θεώνεται μέσα στὴν ἰδιαιτερότητά του μὲ τὴν βοήθεια τῆς θείας χάριτος. Ἡ ὀρθόδοξη αὕτη πρόσληψη ὄχι μόνο καταξιώνει τὸν ἰδιοπροσωπικὸν ἄνθρωπον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φιλοσοφικὴ, κοινωνικὴ ἢ πολιτικὴ πρόσληψη, ἀλλὰ τοῦ ἀναγνωρίζει τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ αἰρεται τελικὰ στὸ ὕψος του — δηλαδή νὰ ἀφήνῃ νὰ ἀναδυθῇ μέσα του τὸ θεῖον πρόσωπον τῆς ἀμετρῆς ἀγάπης. Ὡς βάση γιὰ μιὰ νέα ρύθμιση τοῦ κοινωνικῶς ζῆν, ἡ ὀρθόδοξη αὕτη πρόσληψη μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ ἐξαιρετικὰ γόνιμη — ἂν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ διανοητικὰ τῆς ἐπιθέματα, τὰ διαμορφωμένα μέσα ἀπὸ τὶς θεολογικὰς σκοπιμότητας τῶν πατέρων.

Ἡ δεύτερη καὶ παλαιότερη ἱστορικὴ φάση στὴν χρήση τοῦ ὅρου «πρόσωπο», ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ, εἶναι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ — ἐκείνη δηλαδή ποὺ ἀφορᾷ στὴν ἀρχικὴ λειτουργικὴ τῶν λέξεων «προσωπίς» καὶ «πρόσωπον». Ἡ φάση αὕτη ἐρμηνεύεται πιὸ δύσκολα, γιατί ἀνάγεται σὲ μιὰ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἀκόμα καταληφθῇ ἀπὸ τὴν λογοκρατούμενη ἀδυναμία τῆς ἀκριβοῦς ὀριοθέτησης τῶν ἐννοιῶν. Ὅπως δὴποτε, ἀπὸ τὴν μελέτῃ τῆς σχετικῆς πλουσιώτατης μυθολογίας καὶ τῶν γνωστῶν στοιχείων γύρω ἀπὸ τὴν πρακτικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν λειτουργικὴν τῆς ἀρχαιοελληνικῆς μυστηριακῆς λατρείας, προκύπτουν μερικὰ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὶς βαθύτερες προεκτάσεις τοῦ ὅρου «πρόσωπο» πρὶν ἀπὸ τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα.

Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τὴν λέξη «προσωπής», ἢ «προσωπεῖον».

«Προσωπής» ἦταν μιὰ μάσκα καλυπτική τοῦ προσώπου, ποὺ χρησιμοποιόταν ἀρχικὰ στὶς διάφορες μυστηριακὲς τελετές, γιὰ νὰ ὑποδηλώσῃ εἴτε τὸν θεὸ εἴτε τὸν ἄνθρωπο στὶς σχέσεις ποὺ ἀναπτύσσει μὲ τὸν Θεό. Σὲ ἀμφότερες τὶς περιπτώσεις ἡ μάσκα βοηθοῦσε στὸ νὰ συνδεθῇ τὸ ἄτομο μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ ἡ εἰδικὴ λειτουργία της στὶς δύο χρήσεις ἦταν ἀντίθετη. Συγκεκριμένα:

Ἡ μάσκα ἡ δηλωτικὴ τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιόταν, ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος θεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς μυημένους ὅτι στερεῖτο τελείως προσώπου καὶ συνεπῶς χρειαζόταν ἓνα προσωπεῖο, γιὰ νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὸν προσωποφόρο καὶ προσωποκαθορισμένο ἄνθρωπο. Ὑπῆρχε ἡ πεποίθησις, πῶς, ὅταν βρίσκεται κανεὶς κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς καθημερινῆς συνείδησης, ἡ ὁποία προσωποποιεῖ ὅλα ὅσα βλέπει ἢ ἀντιλαμβάνεται, δὲν ἀντέχει στὸν κλονισμό τῆς θέσης τοῦ ἀπρόσωπου θεοῦ χωρὶς εἰδικὴ προστασία, ἀφοῦ ἡ θέασις αὐτὴ καταλύει τελείως τὸ ἐγὼ του. Ὁ θρησκευτικὸς ἀνθρωπομορφισμὸς ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀναγκαιότητα, φανερώνοντας πῶς ἦταν δυνατό στοὺς ἱκανοὺς ἱεροφάντες τῶν μυστηρίων νὰ μεταχειρίζονται ὅ,τι μὲ τὴν πρώτη ματιὰ μοιάζει μὲ κοινὲς ἀνθρώπινες μορφές, γιὰ νὰ εἰσαγάγουν τὴν αἴσθησις τῆς ἀκροτελεύτιας ἀμορφίας τοῦ θείου, χοντροκομμένα ἀνδραγαθήματα ἀνθρώπινα (μῦθοι καὶ μυθικὲς ἱστορίες), γιὰ νὰ ὑπονοήσουν πολὺτιμες πνευματικὲς κατακτήσεις καὶ προβεβλημένα σύμβολα παρμένα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν φαινομένων, γιὰ νὰ δηλώσουν ἀπρόβλητες καταστάσεις καὶ ἀλήθειες πέρα ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό.

Ἀντίθετα, ἡ μάσκα ποὺ χρησιμοποιόταν ὡς δηλωτικὴ τοῦ κοινοῦ θνητοῦ στὶς σχέσεις του πρὸς τὸν Θεό, ἦταν σύμβολο τῶν ὧν εἶχε αὐτὸς κάνει, γιὰ νὰ κρυφτῇ ἀπὸ τὴν θεία του ὑπόστασις. Ἔτσι, ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ ξανακαταληφθῇ ἀπὸ τὴν ὑπόστασις αὐτῇ, ἔπρεπε νὰ δῇ τί ἀκριβῶς κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν μάσκα καὶ τί τὸν ὑποκίνησε στὴν πράξις τῆς ἀπόκρυφης τοῦ πραγματικοῦ (θείου) ἐαυτοῦ του. Μὲ ἄλλα λόγια: Γιὰ νὰ κάνῃ ὁ ἄνθρωπος πέρα τὴν «προσωπίδα» του, ἔπρεπε πρῶτα νὰ σπᾶσῃ αὐτὴν τούτῃ τὴν ἀνάγκη του νὰ ταυτίζεται μαζὶ της, χωρὶς ὅμως νὰ πέσῃ καὶ στὴν ἀντίθετη κατάσταση τῆς ἀταύτιστης ὑπαρξεως. Ἐπρεπε δηλαδὴ νὰ μάθῃ νὰ χρησιμοποιῇ τὴν μάσκα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ δηλῶνῃ μὲ αὐτὴν τὴν περιττότητά της, ἀπορρίπτοντας τόσο τὸ πρότυπον τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀντιπροσωπεύει μιὰν ἀντικειμενικοποιημένη ἀφαίρεσις, ὅσο καὶ τὸ πρότυπον τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν ὑποκειμενοποίηση αὐτῆς τῆς ἀφαίρεσης.

Προσωποποιητικὲς τάσεις τοῦ νοῦ

Ἐχοντας γνωρισθῇ κάπως μὲ τὶς δύο δέσμες ἐννοιῶν, ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ὄρον «πρόσωπο» (τὴν πατερικὴ καὶ τὴν ἀρχαία), μποροῦμε τώρα νὰ μιλήσωμε γιὰ τὴν δευτέρην κατηγορίαν προσπαθειῶν, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ λιπανθῇ τὸ χῶμα ὅπου θὰ ἀναπτυχθῇ ἡ νέα κοινωνία. Ἡ δευτέρη αὕτη κατηγορία προσπαθειῶν εἶναι, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἡ ἀνάπτυξις ἀριθμοῦ προσωποποιῶν τάσεων στὸν νοῦ, χωρὶς τὶς ὁποῖες καμμία κοινωνία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἀναδυθῇ — ἢ νὰ ἐπιβιώσῃ. Μοιάζουν νὰ ὑπάρχουν 16 τέτοιες προσωποποιῶν τάσεις:

1. Ἡ συνείδησις τοῦ γεγονότος πῶς τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται — καὶ πῶς ἡ παραπάνω διαφορὰ ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ τοὺς πολιτιστικούς, τοὺς ψυχολογικοὺς καὶ τοὺς πληροφοριακοὺς καθορισμοὺς τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ λιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνος παρατηρεῖ αὐτὸ καθ' ἑαυτό.

2. Ἡ δίψα γιὰ τὴν πρόσληψιν τοῦ κάθε ἀνθρωπίνου ὄντος ὡς μοναδικοῦ δημιουργήματος μᾶλλον παρὰ ὡς στατιστικῆς μονάδας, κρυμμένου μυστηρίου ἢ ὑποκειμενικοποιημένου ἀτόμου.

3. Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν διαφώτισιν τοῦ μοναδικοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ προσωπικὴ διάστασις τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὄν.

4. Ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴν μεταμόρφωσιν τῶν κοινωνικῶν δομῶν σὲ ζῶντες κοινωνικοὺς ὁργανισμοὺς, ποὺ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀλλάζουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴ τῶν συνεχῶς νέων ἀναγκῶν, ἐπιστημάνσεων καὶ ἰδεολογικῶν προσανατολισμῶν τῶν ἀτόμων, ποὺ τοὺς συναποτελοῦν ἢ πάνω στοὺς ὁποίους ἐπιδρουν.

5. Ἡ προθυμία νὰ προχωρήσει κανεὶς στὸν δρόμο τῆς αὐτογνωσίας, θεωρώντας τον ὡς κλειδί τῆς ἀποδοτικῆς ἀλλογνωσίας.

6. Ἡ διάθεση γιὰ τὴν ἀναζήτηση τρόπων, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ συνεχὴς πρὸς προσωποποιημένη σύλληψη τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσῃ τὶς πολιτιστικὲς ἐξελίξεις στὸ μέλλον.

9. Ἡ σταθερὴ ἀπόφαση γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῆς παραπάνω δυνατότητας ἐπηρεασμοῦ τῶν ἐξελίξεων μὲ τρόπο, ποὺ νὰ ἀποτρέπῃ τὴν ἀποκρυστάλλωσή τους σὲ ἱερὰ ἄρθρα πίστεως.

8. Ἡ ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ κοινοῦ παρανομαστῆ ὅλων τῶν σημερινῶν ὁμᾶδων, τῶν ἀτόμων, τῶν ὁρολογιῶν καὶ τῶν κατευθυντήριων συλλήψεων, ποὺ στοχεύουν σὲ μία νέα κοινωνία — ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ χρησιμοποιούμενα ὀνόματα ἢ τὰ συγκεκριμένα ἄτομα, ποὺ τὶς ἐνσαρκώνουν.

9. Ἡ διάθεση νὰ προσδώσῃ κανεὶς ὅσο μπορεῖ περισσότερο νόημα στὴν ζωὴ.

10. Ἡ ἀναθεώρηση τῆς ἰδέας τοῦ ὠφελιμισμοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ θεωρῆται αὐτὸς ὡς ἐπιταγὴ γιὰ τὴν πραγματοποίηση στόχων καὶ τὴν ἀντιμετώπιση δυσχερειῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα.

11. Ἡ ἱκανότητα νὰ δῇ κανεὶς τὴν εὐτυχία ὄχι ὡς ἓνα «κάτι», ἀλλὰ ὡς ἓνα «πῶς», ὄχι ὡς ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ὡς διαδικασία, ὄχι ὡς δῶρο ζωῆς, ἀλλὰ ὡς στάση ἀπέναντί της.

12. Ἡ πρόθυμη ἀνάληψη πλήρους εὐθύνης γιὰ τὴν ἴδια μας τὴ ζωὴ, γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ πλησίον καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ περιβάλλοντος — τοῦ ὕλικου, τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φανταστικοῦ.

13. Τὸ αἶσθημα τῆς κατανόησης καὶ τῆς στοργῆς γιὰ ὅσα ἄτομα ἐμφανίζονται ἀνίκανα νὰ ἐπωμισθοῦν τέτοιες εὐθύνες ἢ ἔστω νὰ δοῦν τὸν κόσμον μὲ τὰ δικά τους μάτια.

14. Ἡ παρόρμηση πρὸς τὴν σύνθεση ἐπιφανειακὰ ἀντίθετων ἐννοιῶν, ὅπως ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ δημόσιος ἔλεγχος, τεχνολογία καὶ ἀνθρώπινες ἀνάγκες, ἐθνικισμὸς καὶ διεθνισμὸς, μεγάλο καὶ μικρό, νοῦς καὶ σῶμα, ἐλευθερία καὶ ἐξουσία κ.ο.κ. — μέσα ἀπὸ τὴν ἐπισήμανση τῶν διαφόρων ἐπιπέδων καὶ πτυχῶν τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, στὶς ὁποῖες οἱ παραπάνω φαινομενικὲς ἀντιθέσεις ἀναφέρονται, ὅπως ἐπίσης μέσα ἀπὸ τὴν διασύνδεσή τους πρὸς τὶς θεμελιώδεις ἐπιταγὲς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου.

15. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀσκηση ἡγετικῶν ρόλων μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐγωπάθεια μέσα σὲ ἓνα πλαίσιο, ὅπου τὸ ἄτομον μπορεῖ νὰ ἡγήται προσπαθειῶν αὐθορμήτως σὲ διάφορους τομεῖς ἢ νὰ ἀκολουθῇ τὴν κατευθυντήρια γραμμὴ ἄλλων, ἀνάλογα μὲ τὶς ὑπάρχουσες ἀνάγκες — χωρὶς νὰ στοχεύῃ στὴν ἀπόκτηση προσωπικῆς ἰσχύος ἢ στὴν ἀτομικὴ προβολή.

16. Ἡ διάθεση νὰ διδαχθῇ κανεὶς ἀπὸ τὶς βαθύτερες ἐλπίδες τῆς ἀνθρωπότητας, τὶς μυστικὲς τῆς ἐνοράσεις καὶ τὶς κρυμμένες ἀπογοητεύσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος — μακριὰ ἀπὸ κάθε ὠραιοποίηση ἢ ἰδεοποίηση, οὐτοπικὴ αὐταπάτη ἢ τάση ἀποφυγῆς τῶν δυσχερειῶν τῆς ζωῆς.

Ἡ ἐννοια τοῦ μὴ - τεμαχισμοῦ*

Μὲ ποιοὺ τρόπον ἡ βαθύτερη πρόσληψη τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ ἡ συνειδητὴ καλλιέργεια τῶν παραπάνω 16 προσωποποιῶν τάσεων θὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἐμφάνιση μιᾶς νέας κοινωνίας; Μὲ τὸ νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκτήσωμε ἄμεση προσω-

* Ὁ ὅρος ποὺ χρησιμοποιεῖται σήμερα στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι «ὀλισμός» ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ λέξη «ὄλον». Ἀφοῦ ὅμως συνεχίζεται ἡ παράδοση τῆς προσφυγῆς στὸ ἀρχαιοελληνικὸ λεξιλόγιο γιὰ τὴν ἀπόδοση νέων ἐννοιῶν, ἄς χρησιμοποιηθῇ καὶ ἡ γλωσσολογικὴ σοφία τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ λόγου. Ὁ προ-κλασσικὸς Ἕλληνας δὲν θὰ μεταχειριζόταν ποτὲ τὴν λέξη «ὄλον», γιὰ νὰ θηλῇ ὅ,τι σήμερα ἐννοοῦν οἱ Δυτικοὶ μὲ τὸν ὅρο «ὀλισμός». Θὰ γνῶριζε ὅτι ἡ συνολικότητα δὲν ἐξασφαλίζεται μὲ τὸ ἀγκάλιασμα τοῦ παντός, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ατόμου ἀπὸ τὴν τάση τῆς ρασιοναλιστικῆς ἀνακατασκευῆς τοῦ κόσμου μὲ τὰ κομμάτια στὰ ὁποῖα τὸν τεμάχισε, ὅταν τὸν ἀντικειμενοποίησε. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ προ-κλασσικὸς Ἕλληνας εἶχε ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος ὅτι, ἂν θέλῃς νὰ σημάνῃς ἀλήθειες στὸν μεταεὐνοιακὸ χώρο, δὲν μπορεῖς νὰ χρησιμοποιήσῃς πάλι ἐννοιες, ἀλλὰ μόνο ἀναιρέσεις ἐννοιῶν, ἐπειδὴ αὐτὲς μόνο μποροῦν νὰ σοῦ δείξουν τί πρέπει νὰ κάνῃς, γιὰ νὰ φθάσῃς μέχρι ἐκεῖ. Ἔτσι π.χ. ἡ λέξη «ἀληθεια» γιὰ τὸν ἀρχαῖο γλωσσολόγο δὲν εἶχε κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο. Πραγματικά, ὁ ὅρος συντίθεται ἀπὸ τὴν στερητικὴ «α» καὶ τὸ οὐσιαστικὸ

πικὴ ἐμπειρία τοῦ πιδὸ κρυμμένου ἀπὸ ὅλα τὰ θεμελιώδη δεδομένα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα, οἱ συλλήψεις, οἱ πτυχές, τὰ ἐπίπεδα, οἱ διαστάσεις καὶ τὰ πράγματα ἀλληλοπεριχωροῦνται. Τὸ ἄτομο, ποῦ εὐαίσθητοποιεῖται ἀπέναντι στὶς βαθύτερες προεκτάσεις τῆς ἔννοιας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ καλλιιεργεῖ συνειδητὰ τὶς προαναφερθεῖσες 16 προσωποποιεῖσες τάσεις, βλέπει, π.χ., πῶς, ὅταν θεωρῇ τὸν ἑαυτὸ τοῦ μόνο ὡς κοινωνικὸ ὄν, χάνει τὴν δυνατότητα γιὰ προσωπικὴ ὁλοκλήρωση· ἀναγνωρίζει, πῶς, ὅταν ἐνεργῇ μόνο κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴ τοῦ ἀτομικισμοῦ, ὑποσκάπτει τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ ἀντεπιτίθενται, προξενώντας τοῦ προβλήματα· συνειδητοποιεῖ, πῶς, ὅταν βλέπει τὸν ἑαυτὸ τοῦ μόνο ὡς οἰκονομικὸ ἄνθρωπο, συμπεριφέρεται μὲ τρόπο ποῦ μακροπρόθεσμα ὑποσκάπτει αὐτὴ τούτῃ τὴν οἰκονομικὴ λειτουργία (π.χ. ἐσφαλμένες οἰκονομικὲς προγνώσεις καὶ συνεπακόλουθος ἐσφαλμένος προγραμματισμός)· καὶ παρατηρεῖ, πῶς, ὅταν θεωρῇ τὸν ἑαυτὸ τοῦ μόνο ὡς προϊόν τυχαιότητος, ἀτομικῆς προσπάθειας, κοινωνικῶν περιστάσεων, χημικῆς ἀλληλεπενέργειας, γενετικῶν ἐπιδράσεων, θείας βούλησης, σεξουαλικότητος ἢ ὅποιοιδήποτε ἄλλου μεμονωμένου παράγοντα ἢ κριτηρίου, καθορίζεται τόσο ἀνελέητα ἀπὸ τὴν πεποίθηση αὐτῇ, ὥστε διαστρεβλώνει τὴν ἴδια τὴν ἀντίληψή τοῦ τῆς πραγματικότητος — μὴ μπορώντας νὰ τὴν χειρισθῇ σωστᾶ.

Ἀντίθετα, τὸ προσωποποιημένο αὐτὸ ἄτομο βλέπει πῶς ἡ μὴ - τεμαχιστικὴ πρόσληψη τῆς ζωῆς δὲν καταργεῖ ἡ ἀγνοεῖ τὸ ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ τὸ τοποθετεῖ σὲ πλαίσιο· ἀντιλαμβάνεται πῶς ἡ μὴ-τεμαχιστικὴ πρόσληψη μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴν δημιουργικὴ σύνθεση ὅλων ὅσα χρειάζονται σύνθεση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν διατήρηση τῆς ξεχωριστῆς ὑπόστασης ὅλων ὅσα χρειάζεται νὰ προσλαμβάνονται χωριστὰ· καὶ συνειδητοποιεῖ πῶς ἡ σαφὴς αὐτὴ κατανόηση τῶν ὁρίων, τῆς λειτουργικῆς χρησιμότητος καὶ τοῦ πλαισίου τῶν ἐπὶ μέρους πτυχῶν ἐξασφαλίζει ἕνα ἀποτελεσματικώτερο χειρισμὸ τους, τόσο βραχυπρόθεσμα ὅσο καὶ μακροπρόθεσμα.

Τὰ κοινωνικὰ πλεονεκτήματα τῆς νέας προσωποκεντρικῆς πρόσληψης

Ὅλα τὰ παραπάνω βρίσκονται ἀξεδιάλυτα στὸ ὑποσυνειδητὸ ὅσων ἀνθρώπων δὲν συγκινοῦνται πιά οὔτε μὲ τὴν ἀρχικὴ ἐρμηνεία τοῦ οὐμανισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση οὔτε μὲ τὴν τυφλὴ ἀντίδραση σ' αὐτὴν πρὶν ἀπὸ 20 χρόνια. Γιὰ νὰ μπορέσουν ὅμως αὐτὲς οἱ ὑποσυνειδητὲς αἰσθήσεις νὰ ἀποκρυσταλλωθοῦν σὲ μιὰ ξεκάθαρη κατανόηση τοῦ τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ μὴ-τεμαχιστικὴ πρόσληψη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ πῶς διασυνδέεται πρὸς τὸ ἥθος μιᾶς κοινωνίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, χρειάζεται νὰ γίνουν πολλὰ. Π.χ.: χρειάζεται νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς τρέχουσας κοινωνικῆς καὶ περιβαλλοντικῆς κρίσης εἶναι ἡ ἐπίδειξη ἐμπιστοσύνης στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο· χρειάζεται νὰ καταδειχθῇ, ὅτι τὸ πρῶτο σημάδι τῆς ἐδραίωσης μιᾶς ἐμπιστοσύνης τέτοιας εἶναι ἡ προθυμία καὶ ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀτόμου νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ μέσα — καὶ ταυτόχρονα πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τοῦ· χρειάζεται νὰ γίνῃ ἀντιληπτό, πῶς σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ πραγματικότητα δὲν ἔχει κάποιο ἔσχατο ὑπόβαθρο, ἀπλῶς διαθέτει ἕνα πλέγμα ἀπὸ διάφορες ἀκρογωνιαίες δυνάμεις, ποῦ καθορίζονται ἀμοιβαίᾳ ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξή τους, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἐξαφάνισή τους· χρειάζεται νὰ διευκρινισθῇ πῶς ἡ νέα

«λήθη», ποῦ εἶναι ἄσχετο μὲ τὶς ἔννοιες τῆς «θέριτας» ἢ τῆς «ἐπαλήθευσης». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ λέξη «ἀλήθεια» δὴλωνε ἀρχικὰ μόνο τὴν προσαγῇ «νὰ ἐξαλεψῇ κανεῖς τὴν λήθη» — δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσῃ πλήρη πνευματικὴ ἐγρήγορηση. Τὸ τί θὰ εἰσέπραττε τὸ ἄτομο ὅταν ἐφθανε στὸ στάδιο αὐτό, δὲν δηλωνόταν, ἀφοῦ ὑπῆρχε ἀκόμα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀντίληψη τοῦ γεγονότος πῶς ἡ ἀλήθεια δὲν ἐκφράζεται μὲ τὰ λόγια («ἐν θυτῷ γὰρ ἡ ἀλήθεια», λέγει ὁ Δημόκριτος), ἀλλὰ μπορεῖ μόνο νὰ βιωθῇ ὡς μεθεκτικὴ πράξις. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει γιὰ τὸν ὅρο «ὀλισμός», ποῦ μὲ τόση γνωσιολογικὴ ἀφέλεια σκάρωσαν οἱ Δυτικοὶ καὶ μαῖμουδίζουμε ἐμεῖς οἱ «Ἕλληνες σήμερα. Αὐτὸ ποῦ θέλουν νὰ ποῦν οἱ Δυτικοί, ὅταν μεταχειρίζονται τὴν λέξη αὐτὴ σήμερα, δὲν ἔχει κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο. Δηλώνει ἀπλῶς τὴν συγκεκριμένη πράξις τῆς ἀμεσης προσωπικῆς κοινωνίας μὲ τὴν ζωὴ σὲ ὅλες τὶς πτυχές της, τὰ ἐπίπεδά της, τὶς ἀλληλοπεριχωρήσεις της, τὶς κινήσεις της, τὶς διαστάσεις της καὶ τὴν ἀδιακήρυκτὴ σιωπὴ της. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ ὑπεκατέστησα τὸν ὅρο «μὴ-τεμαχισμός» μὲ τὸν ἀδόκιμο ὅρο «ὀλισμός». Θέλω νὰ δείξω τί χρειάζεται νὰ κἀνῃ κανεῖς, γιὰ νὰ καταργήσῃ τὸν τεμαχισμό καὶ ὄχι νὰ σημάτω τὸ ἴδιο τὸν «ὄλον» — πρᾶγμα ὄχι μόνο ἀνέφικτο, ἀλλ' ἀνεδαφικό.

προσωποκεντρική πρόσληψη καμμία δεν έχει σχέση μ' αυτή που ἀγκαλιάζει τὰ πάντα ἰσοπεδώνοντάς τα — πρόσληψη ἀπλῶς ἀντίθετη τῆς τεμαχιστικῆς, ἡ ὁποία διαστρεβλώνει τὴν πραγματικότητα τὸ ἴδιο μ' αὐτήν· χρειάζεται νὰ δηλωθῇ, πῶς ἡ προσωποκεντρικὴ πρόσληψη ἐξασφαλίζει καλύτερες ἐπιλογὲς τόσο ἀπὸ τὴν τεμαχιστικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἰσοπεδωτικὴ· καὶ τελικὰ χρειάζεται νὰ κατανοηθῇ, πῶς ἡ νέα πρόσληψη δὲν ἀντιπροσωπεύει ἀπλῶς ὑπόθεση ἐπισήμανσης τῶν ὁρίων τῆς τεμαχιστικῆς ἢ τῆς ἰσοπεδωτικῆς, ἀλλ' ὑπόθεση ἐπισήμανσης τῶν αἰτίων τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Ἐλευθερία ἐπιλογῆς τοῦ κατάλληλου ἐπιπέδου

Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἀπαιτεῖται νὰ τεθοῦν κατὰ μέρος οἱ προκατελημμένες συλλήψεις καὶ νὰ ἐξετασθῇ μὲ καινούργιο μάτι, γιατί τὰ πράγματα πηγαίνουν ὁσχημα. Αὐτὴ ἡ ἐνόραση στὴν σημερινὴ κατάσταση εἶναι θέβαιο ὅτι θὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ σωστὸ εἶδος τοῦ ἐνεργεῖν. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνόραση συνιστᾷ ἀπὸ μόνῃ τῆς τὸ σωστὸ εἶδος τοῦ ἐνεργεῖν.

Ὁ ἄνθρωπος ἐφθάσε σὲ μιὰ φάση τῆς ἐξελίξεώς του, ὅπου δὲν μπορεῖ πιά νὰ ἐγκαταλείψῃ στόχους ὅπως τὸ συνειδητὸ κυνήγι τῆς εὐτυχίας, τὴν τεχνολογικὴ πρόοδο, τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, τὸν ἐκλογικευμένο κοινωνικὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴν πολιτικο-μορφωτικὴ ἀλληλεπενέργεια. Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ νὰ καθορίζῃ πῶς θὰ ἐπιδωχθῇ ἡ ὑλοποίηση τῶν στόχων αὐτῶν. Ὁ φιλελευθερισμὸς — καὶ ἀκόμα περισσότερο ὁ σοσιαλισμὸς — ἔδειξαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπλῶς ἡ δυνατότητα νὰ σφυρηλατηθῇ μιὰ κοινωνικὴ συνειδηση, ἀλλὰ ὑπάρχει ἡ ἱκανότητα νὰ ἐστιασθῇ αὐτὴ καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἠβελημένα. Πρέπει τώρα νὰ βρεθῇ τρόπος γιὰ τὴν μόνιμη ἀπαγωγὴ τῆς παραπάνω ἱκανότητος στὴν προσωπικὴ βούληση — ὥστε νὰ χρησιμοποιήσωμε πιά ἐμεῖς αὐτήν, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὴ ἐμᾶς, ὅπως μέχρι τώρα.

Πραγματικά, μᾶς προσφέρεται πιά ἡ δυνατότητα νὰ γίνωμε κυρίαρχοι τῆς μοίρας μας. Μᾶς προσφέρεται ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ σπᾶσωμε τὴν βαθεῖα ἐδραιωμένη συνήθεια τοῦ νὰ ταυτιζόμαστε μὲ μοναδιάστατες, καλουπαρισμένες καὶ ἀνεπαρκεῖς συλλήψεις τοῦ ἰδίου μας τοῦ ἑαυτοῦ — καὶ (συνεπῶς) τοῦ κόσμου. Ἀκόμα μᾶς προσφέρεται ἡ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιήσωμε ὅ,τι θρῖσκεται πίσω ἀπὸ τὸν ταυτοτικὸ μας μηχανισμό (δηλαδή τὸν προσωπικὸ μὴ-τεμαχισμένο ἄνθρωπο), γιὰ νὰ χειρισθούμε τὸ περίπλοκο δίκτυο τῶν ἀντικειμενοποιήσεων καὶ ὑποκειμενοποιήσεων, στίς ὁποῖες ἔχομε ἐν τῷ μεταξύ ἐμπλακῇ — χωρὶς νὰ προκαλέσωμε ἀντιδράσεις. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ αξιοποιήσωμε ὅλες αὐτὲς τίς προσωποκεντρικὲς δυνατότητες ἀποτελεσματικὰ καὶ σὲ μόνιμη βάση, χρειάζεται ἀπειρὴ προσοχή, ὑπομονὴ καὶ σοφία.

Ἐν ὅψει τῆς τώρα κυρίαρχης συνήθειάς μας νὰ ἀφαιρούμε ὅλα ὅσα συνειδητοποιοῦμε, ἡ ἐπίτευξη λεπτῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στὴν προσωπικὴ καὶ τὴ μὴ προσωπικὴ πραγματικότητα ἀντιπροσωπεύει ἴσως τὴν πιὸ δύσκολη πτυχὴ τοῦ ἐνώπιόν μας νεοαναγεννησιακοῦ ἔργου. Πρέπει παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ δοκιμάσωμε. Ἄν τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ὑπολειφθῇ τῶν ἐπιταγῶν τοῦ ρεαλισμοῦ, ἂν ἡ ἀγάπη τῆς ἀλλαγῆς ἐπισκιάσῃ τὴν κατανόηση καὶ τὸν σεβασμὸ γι' αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει, ἂν ἡ γνώση ἐκείνου ποὺ χρειάζεται νὰ γίνῃ μακροπρόθεσμα θέση σὲ δεύτερη μοῖρα τὴν γνώση ἐκείνου ποὺ χρειάζεται (καὶ μπορεῖ) νὰ γίνῃ τώρα, οὔτε τὸ προσωποποιημένο ἐνεργεῖν οὔτε ἡ προσωποποιημένη διαίσθησις θὰ ἐξασφαλίσουν μόνιμο ἀποτέλεσμα. Δὲν θὰ θεμελιώσωμε μιὰ πραγματικῶς καινούργια κοινωνία. Θὰ ἀλλάζωμε ἀπλῶς τὴν ἐξωτερικὴ μορφή τῆς παλαιᾶς — καὶ μόνο αὐτήν.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ

Χάριν τοῦ διαλόγου δημοσιεύουμε τρεῖς ἐπιστολές, τοῦ ραββίνου τῆς ἰσραηλιτικῆς κοινότητος Ἀθηνῶν κ. Ἡλία Σαμπετάι, τοῦ κ. Γιάννη Ζωγράφου καὶ τοῦ κ. Ἡλία Π. Γαζῆ, σχετικὲς μὲ τὸ σημεῖωμα τοῦ κ. Γ. Δέπου ὑπὸ τὸν τίτλο «Γιὰ μιὰ θεωρία τῆς Ἑλληνικότητος», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ τεύχος 37 (Νοέμβριος 1985), σελ. 2470 τοῦ «Δαυλοῦ», μαζὶ μὲ τὶς ἀντίστοιχες ἀπαντήσεις τοῦ συντάκτη τοῦ σημειώματος. Εἶναι αὐτονόητο, ὅτι οἱ ἀπόψεις τῶν συμμετεχόντων στὴ συζήτηση δὲν ἐκφράζουν κατ' ἀνάγκην τὶς ἀντιλήψεις τοῦ περιοδικοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημαντικοῦ ζητήματος.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ραββίνου κ. Ἡλία Σαμπετάι

Κύριε διευθυντά,

Στὸ σχόλιο τοῦ συνεργάτη σας κ. Γ. Δέπου, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, ἀναφέρονται μεταξύ ἄλλων οἱ διαφορὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πνεύματος. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς εἶναι φυσικὰ ἀπόλυτα σεβαστές. Ἀφοροῦν τὸν χώρο τῶν ἰδεῶν, ὅπου ἡ διαφορὰ ἀπόψεων εἶναι ἐποικοδομητικὴ. Αὐτὴ εἶναι, ἐξάλλου, ἡ ὁμορφιὰ τοῦ σύγχρονου πολυφωνικοῦ πολιτισμοῦ μας. Διότι κανένας πολιτισμὸς δὲν ἀναπτύχθηκε ἀπόλυτα αὐτοδύναμα, χωρὶς ἄμεση ἢ ἔμμεση ἐξωτερικὴ ἐπίδραση.

Σὲ ἓνα σημεῖο ὅμως θὰ ἤθελα νὰ διαφωνήσω, στὴ χρησιμοποίησιν κάποιων χαρακτηρισμῶν ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθῶν καὶ ὡς ἀνεπίτρεπτοι. Ἀναφέρει τὸ σχόλιο γιὰ «παραφυάδες τοῦ ἀνθελληνικοῦ πνεύματος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ» καὶ ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμός συνιστᾷ δ,τι «ἐχθρικότερο» γιὰ τὴν Ἑλληνικότητα. Τὸ ὀρθὸ εἶναι ὅτι Ἑλληνικότητα καὶ Ἰουδαϊσμός ἀντιπροσωπεύουν (κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ συνεργάτη σας) δύο διαφορετικὲς κοσμοθεωρίες ἢ φιλοσοφίες. Ἀλλοίμονο ἂν ἀποκαλέσουμε ἀνθελληνικὴ κάθε θεωρία ποὺ δὲν ἐναρμονίζεται μὲ τὴν

ὁποια περὶ Ἑλληνικότητος ἀντίληψη ἢ ὡς ἀντι - Ἰουδαϊκὴ κάθε θεωρία ποὺ δὲν ἐναρμονίζεται μὲ τὴν κοσμοθεωρία τῶν Ἑβραίων. Σὲ μᾶς, τοὺς ἐλεύθερα σκεπτόμενους ἀνθρώπους, ἐναπόκειται νὰ κρίνουμε. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀτέρμονη διαδικασία: ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἀντιθέσεων φθάνουμε, τελικὰ, στὴν σύνθεση καὶ τὴν ἐναρμόνιση.

Στὸ σχόλιο ὅμως διακρίνουμε καὶ μιὰν ἀντίφαση. Ἐνῶ ἀναγνωρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ — διακηρυσσόμενη ἀπὸ τοὺς ἀντισημίτες — «ἱστορικὴ συνωμοσία... ἀπὸ μέρους μυστηριωδῶν Ἰουδαϊκῶν συμβουλίων» κλπ., ἀναφέρεται σὲ «παραφυάδες τοῦ ἀνθελληνικοῦ πνεύματος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ». Θεωρῶ αὐτονόητο ὅτι κάθε κοινωνικὸ ἢ φιλοσοφικὸ κίνημα ἢ κοσμοθεωρία (π.χ. «ὑπαρξισμός», «μαρξισμός») κρίνεται αὐτόνομα στὸ σύνολό του ἢ στὶς ἐπὶ μέρους ἀρχές του, ἄσχετα μὲ τὴν προέλευσιν τῶν διαφορῶν στοιχείων ποὺ τὸ συνθέτουν.

Θὰ παρακαλοῦσα γιὰ τὴ δημοσίευσιν μέσα στὸ πνεῦμα ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ διαλόγου.

Ραββίνος Ἡλίας Σαμπετάι
Ἑρυσίχθονος 23, 118 51 Ἀθήνα

Ἡ ἀπάντησις τοῦ κ. Γιώργου Δέπου

Εἶμαι ὑποχρεωμένος ἀπ' τὴν ἀρχὴ νὰ σημειώσω τὴ μετριοπάθεια τοῦ γράμματος τοῦ ραββίνου κ. Ἡλία Σαμπετάι. Ταυτόχρονα ὅτι κι αὐτός, ἐπιζητώντας τὴ συζήτηση, παρουσιάζεται σὰν νὰ διακατέχεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικότητος. Τῆς ὁποίας κεντρικὸ στοιχεῖο εἶναι ἀκριβῶς ἡ συζήτηση — δηλαδὴ ὁ λογικὰ διαρρυθμισμένος διάλογος, ἡ ἐλληνικὴ διαλεκτικὴ. Μιὰ συζήτηση, ποὺ τὴν θέλει «μὲ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα». (Οἱ ἀρχαῖοι τὸ λεγαν φιλοσοφικόν, πράγμα ποὺ κάνει τὸ ἴδιον). Κατὰ συνέπειαν δὲν ἔχω σὲ τίποτα τὸ μορφολογικὸ ν' ἀντιτεθῶ μὲ τὸν ἀξιώσιμο ραββῖνο. Ἐκτὸς ἀπ' τὴν οὐσίαν. Ἐτσι δὲν θὰ συμφωνήσω πρὸς τὴν παρατήρησίν του, πὼς «ἀπ' τὴ μελέτη τῶν ἀντιθέσεων, τῶν κοσμοθεωριῶν,

φτάνουμε στη σύνθεση». Νομίζοντας αντίθετα, ότι ή μελέτη των αντιθέσεων οδηγεί όπως δήποτε στην απόρριψη του ενός από τα αντιτιθέμενα συστήματα, όταν ή αντίθεσή τους είναι μετωπική και ούσιαστική. Καθώς επίσης δεν θα συμφωνήσω, πώς «κάθε κοσμοθεωρία κρίνεται αυτόνομα». Νομίζοντας, αντίθετα ότι, αν δεν την εξετάσεις στις ιστορικές της ρίζες και στις έννοιολογικές της σχέσεις με τις άλλες — δηλαδή μη αυτόνομα —, είναι αδύνατο να την κρίνεις. Τα λέω αυτά, γιατί ο αξιότιμος ραββίνος μās προσκαλεί να μη δούμε τις κοινές ρίζες του υπαρξισμού και του μαρξισμού μέσα στην 'Ιουδαικότητα (διὰ μέσου του κορμού του χριστιανισμού — αλλά και απ' ευθείας). Καίτοι ο ίδιος, αντί ν' άρνηθεί στα ίσα τη συγγένεια μεταξύ τους, ισχυρίζεται, χωρίς να λέει το γιατί, ότι «δεν πρέπει ν' ασχολούμαστε με την προέλευση των διαφόρων στοιχείων που συνθέτουν το κάθε σύστημα ή την κάθε κοσμοθεωρία», αλλά να την εξετάζουμε αυτόνομα και απομονωμένη.

Τελειώνοντας, ήθελα να πρόσθεσω, ότι, μιλώντας για άνθελληνικό πνεύμα του 'Ιουδαισμού, δεν επιθυμώ να σπείρω ζιζάνια ούτε να διαταράξω τις φιλικές και ελεύθερες σχέσεις των ήμεδαπών προς τα μέλη της Ιουδαϊκής κοινότητας, αλλά να τονίσω μόνο τη διαφορα νοοτροπίας. Στη νοοτροπία, λοιπόν, στην κοσμοαντίληψη και μόνο σ' αυτή είμαστε διαφορετικοί (και αδιάφοροι οί μὲν προς τους δέ), αλλά και αντίθετοι. Μιλώντας για άνθελληνισμό, δεν μιλάμε για φυλετικό πνεύμα, αλλά για πνευματικό άνθελληνισμό. Για αντίθεση ενός πνεύματος προς ένα άλλο. 'Ας μὴν άνησυχεί λοιπόν ο έκλεκτός έπιστολογράφος. Δεν διδάσκουμε το φυλετικό μίσος. Λέγοντας άνθελληνικό πνεύμα έννοούμε ένα πνεύμα που αντιδρά στην έλληνικότητα (το πνεύμα της πίστης π.χ. σέ βάρος της ελεύθερης κατανόησης), ένα πνεύμα που βλάφτει την έλληνική παιδεία νοθεύοντάς τη, φθείροντάς τη, με τις δικές του άρχες και προκαταλήψεις. Δεν κινούνται και τα δύο στον ίδιο χώρο; Δεν διεκδικούν τον ίδιο λαό; Ναι, βέβαια, ένας πολιτισμός μπορεί να πάρει στοιχεία από έναν άλλον. 'Αλλά μόνον αν μπορεί να τα καταπιεί, μόνο αν μπορεί να τα αφομοιώσει. Μόνο αν μπορεί οργανικά να τα ένσωματώσει. 'Όταν όμως τα στοιχεία αυτά έχουν πηδήσει απ' το φράχτη νύχτα, όταν έχουν κυριαρχήσει μέσω της έξουσιαστικής δύναμης, όταν μάλιστα έχουν ντυθεί με τον έπίσημο μανδύα της θρησκείας, ύποφέρει ή δεν ύποφέρει ή παλιά παιδεία; Μια παιδεία ποιοτικά αντίθετη; 'Ας διαβαστεί λοιπόν ξανά το σχόλιό μου, του τεύχους 47, όπου εξηγώ το γιατί οί δύο παιδείες είναι αντίθετες. 'Επειδή «ή μία ένδιαφέρει για τούτη τη ζωή, την ανάπτυξη σέ τούτη. 'Ενώ ή άλλη (ο ίουδαϊκός χριστιανισμός) για την άλλη, για την κατάκτηση της άλλης ζωής — φαντασματοποιώντας και αποστεγνώνοντας το σήμερα και το έδω». Και επειδή «έκεί που ο ένας πολιτισμός λέει "πίστευε και μη έρεύνα", ο άλλος λέει "έρεύνα και μὴν πίστευε ποτέ"». Κατά τα λοιπά παραπέμπω σέ κείνα με τα όποια άπαντώ στον κ. Ζωγράφο (βλ. κατωτέρω). Καθώς και σέ δύο περσινά κείμενά μου στο «Δαυλό», πάνω στο θέμα της 'Ελληνικότητας, όπου ασχολούμαι λίγο με τον μαρξισμό και τον υπαρξισμό, από την ίδια σκοπιά: της 'Ιουδαϊκότητάς τους. Μιάς 'Ιουδαϊκότητας, που ή παλαιά Διαθήκη (με την έγγύηση του Χριστιανισμού) ήταν ο μεταδότης της στη Δυτική Ευρώπη ξέχωρα από τις παράλληλες άρχες της ελληνικότητας, που έπίσης μεταδόθηκαν εκεί από δικές μας πηγές. 'Ας μὴν άνησυχούμε όμως καθόλου για το μέλλον. Τα δύο πνεύματα θα εξακολουθήσουν ν' αντιπαλεύουν κι' εκεί, από μόνα τους, ανεξάρτητα από το τι θα κάνουμε εμείς.

Γιώργος Δέπος

‘Η έπιστολή του κ. Γιάννη Ζωγράφου

Κύριε διευθυντά,
Αθήνα 23/11/85
Διάβασα, με προσοχή, στο τεύχος 47 του

«Δαυλού», το δοκιμακό σημείωμα του κ. Γ. Δέπου, με το όποιο προτείνεται μία «θεωρία για την 'Ελληνικότητα», μετά από έ-

πιλογή στα στοιχεία που την συνθέτουν. Βέβαια, δεν έχω παρά να συμφωνήσω στον προσδιορισμό του έλλογου στοιχείου ως είσοποιου διαφοράς της ελληνικότητας με τις λοιπές κοσμοθεωρίες. Παρ' όλο τούτο θά ήθελα να αναφέρω μερικές επιφυλάξεις και φόβους μου, που πρόβαλαν άμέσως μετά την ανάγνωση.

Ο συντάκτης του σημειώματος δεν αρκείται μόνο στο να υποστηρίξει πως το έλλογο στοιχείο είναι το «κύριο» μέσα στην ελληνική κοσμοαντίληψη κι ότι σε σχέση με τα άλλα (γλυπτική, τραγωδία κλπ.) αυτό είναι το αξιολογικά ανώτατο, αλλά προχωρεί και στον έντοπισμό του έχθρου του. Κι αυτός δεν είναι άλλος από τον 'Ιουδαϊσμό, που έμφανίζεται με τα προσωπεία του Χριστιανισμού, του Μαρξισμού, του 'Υπαρξισμού κ.ο.κ. Πώς όμως ό κ. Γ. Δ. ξέχασε τα πρώτα - πρώτα μιανρά, της γνήσιας ελληνικότητας, στοιχεία αδικώντας κάπως έτσι τον 'Ιουδαϊσμό; Φυσικά μιλάω για το Διονυσιακό στοιχείο που γέννησε την τραγωδία και για τα διάφορα Μυστήρια που, περιέργως, κανείς αρχαίος διανοητής δεν βρήκε σκόπιμο να τα πολεμήσει. Έξ άλλου, μήπως ό ίδιος ό φωτεινός έλλογος στοχασμός των έλλήνων δεν κατέληξε εξελικτικά στον μάλλον σκιερό Νεοπλατωνισμό;

Νομίζω, ότι, αν έμείς οί σημερινοί κατορθώναμε να απαλλαγούμε από όρισμένες βλαπτικές ξένες επιδράσεις, όπως λ.χ. από τις άκαμψίες και την έπαρση της λογοκρατίας δυτικού τύπου, τότε θα είμασταν σε θέση να προσέξουμε κι όρισμένα πράγματα που έχουν από καιρό έπισημανθεί, αλλά τα προσπερνούμε βιαστικά. Θα περιορισθώ σε δύο από αυτά, που δεν είναι τόσο άγνωστα στους ανάγνώστες του «Δαυλού».

Το πρώτο είναι μία αποδειγμένη ροπή του λόγου στο να άρτηριοσκληρύνεται κατά την ανέλιξη του και να καταλήγει σε μία μηχανιστική λειτουργικότητα, όταν δεν δροσίζεται από κάποια, ειδικά για την περίπτωση, καθαρά νερά. Είναι γνωστή ή μέχρι τώρα ιστορία της έλλογης θεώρησης του όντος. Γνωστή κι άναμφισβήτητα κα-

θοδική: 'Ιδέα, έννοια, έξίσωση, σημά, κωδικός αριθμός! Αόριο ίσως... τελείες και... ό,τι άλλο ήθελε προκύψει.

Το δεύτερο είναι ένας κίνδυνος παραπλάνησης, που παραμονεύει ιδιαίτερα τούς αϋστηρά λογοκρατικούς. Αϋτός ό κίνδυνος προέρχεται από τις μεταμορφώσεις του κακού, μία από τις όποιες είναι και εκείνη σε καθαρά λογικό πνεύμα. Ο κίνδυνος όμως γίνεται πιο μεγάλος για εκείνους που ταυτίζουν το καλό με τον Λόγο και το Κακό με το 'Α-Λόγο. Γιατί αϋτοί δεν παρακολουθούν πιά τον, πολύ πιο σοβαρό και κρίσιμο, άγωνα μεταξύ Καλού — Κακού, που διεξάγεται σε υπέρτερο επίπεδο από εκείνο της, όχι άσυμβίβαστης, αντίθεσης έλλογου — άλλογου. Άλλο το «κράμα», που δύσκολα «δένει», κι άλλο ή συμβίωση και ή συμπόρευση. Στο θέμα αϋτού του κινδύνου μ' έφερε πρόσφατα το δοκίμιο για το «Μαγικό Βουνό» του κ. Β. Λυκιαρδόπουλου («ό Δοκίμια», έκδ. 'Υψιλον). Έκεί που ό Τόμας Μάν αποδεικνύει την λογοκρατούμενη φιοούρα Σετεμπρίνι ως πολύ πιο παράλογη και φονική από εκείνη του 'Ιησουίτη Νάφτα, αφού ό πρώτος προτρέπει με ένθουσιασμό τον άγαπητό του νεαρό φίλο να πολεμήσει φανατικά κατά των Γάλλων. Δηλαδή να σκοτώσει όσο μπορεί πιο πολλούς, και φυσικά να σκοτωθεί κι ό ίδιος, όχι βέβαια προς όφελος των ιδεωδών της έλευθερίας, άδελφωσύνης και ισότητας, που συνεχώς μέχρι τότε έπεκαλείτο.

Έτσι με διατρέχει ρίγος στη σκέψη, ότι θα μπορούσε τις διατυπούμενες — με άρκετο πνεύμα φανατισμού — προτάσεις για «έκκαθάριση» του ελληνικού πνεύματος από μιάσματα και παραφυάδες, να αναλάβανε να τις στηρίξει και... ή (όποια) κρατική έξουσία. Οί μέχρι τώρα έμπειρίες με όδηγούν στο να φαντάζομαι περίπου τα έξης: Πρώτα, διακριτική παρέμβαση με χορήγηση κάποιων — πάντοτε αναγκαίων — «κονδυλίων». Στη συνέχεια κάποια άλλα Χ και Ψ μέτρα και τέλος ή ίδρυση «'Υπηρεσίας Προστασίας του Λόγου» στην 'Ασφάλεια, ή, αν θέλετε να αλλάξουμε τίτλο, «'Υπηρεσία Διώξεως Μαρξισμού και Χριστιανισμού» αντίάμα. Που θα πήγαιναν τότε τα

ιδανικά του διαλόγου, της άνοχής και της
έλευθερίας, για τα όποια πραγματικά πι-

στεύω ότι λαχταράει ο συντάκτης του ση-
μειώματος;

Εύχαριστώ για τη φιλοξενία

Γιάννης Ζωγράφος

Αναγνώστης — Συνδρομητής σας

Οί αντιπαρατηρήσεις του κ. Γ. Δέπου

1

Με εύχαριστεί ή αναγνώριση ότι «το έλλογο στοιχείο είναι ή είδοποιός διαφορά της ελληνικότητας από τις λοιπές κοσμοθεωρίες». Ότι επίσης το έλλογο στοιχείο είναι το κυριώτερο, μέσα στην ελληνική κοσμοαντίληψη και στις μορφές της τέχνης ή της πολιτικής.

2

... Άς ξαναγυρίσω στα παιδικά μου χρόνια και στη διακόσμηση της τάξης μου, του δημοτικού σχολείου, με έντυπωσιακές εικόνες απ' την Παλαιά Διαθήκη. Του Άβραάμ, να υπνώνει το άστραφτερό του μαχαίρι, έτοιμος να σφάζει το γυνίό του, πού τον είχε συμπίεσει στο χῶμα με το γόνατο. Κι από ψηλά ο βλοσυρός Γιαχβέ να τεντώνει το χέρι (με τέλειο ὕφος λαϊκού ήγέτη πού απαιτεί απόλυτη πίστη στην οργάνωση): «Μή! Τόκανα, για να σέ δοκιμάσω». Παραδίπλα τόν Μωϋσή να χτυπάει με το ραβδί του τα κύματα, ανοίγοντας δρόμο ανάμεσά τους, λές κι ήταν πρόβατα. Ένώ προβατάκια είμαστε έμεις, πού έτσι μαθαίνουμε να πιστεύουμε στα θαύματα. Τό Νῶε να οδηγεί προμήθειες από βόδια, κατσίκια και γαλόπουλα, σ' ένα περικόλειστο ιδιόκτητο καράβι. Και τόν Κάιν να σκοτώνει με άγριο μίσος τόν άδερφό του. Διδάσκοντάς μας, ίσως, να κάνουμε τό ίδιο. Πόσην Έλληνικότητα έχουν άραγε οί σκηνές αυτές, οί παρμένες απ' τη μυθολογία ενός πρωτόγονου τότε και φανατικού λαού, πού μās τις τύπωσαν ανεξίτηλες στίς παιδικές ψυχές μας; Και μή δέ ήμουνά ξένος άργότερα, μέσα στο ίδιο μου τό σπίτι, όταν αγωνιζόμουνά να πείσω τόν παπά της γειτονιάς μου, ότι υπάρχει όντως χριστιανός όσιος, με τ' όνομα Δημοσθένης, προκεκμένου να βαπτίσω έτσι τό γυνί μου; Θα πρέπει νάμουνά ξένος! Γιατί τόν τόπο μου τον είχε καταλάβει από πολύ παλιά μιá άλλοιότικη, παράξενη κουλουτούρα...

Ή ζωή όμως είναι σύντομη. Κι άξίζει να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε μερικά πράματα, πριν έγκαταλείψουμε τόν μάταιο τούτο κόσμο. Οί ιδεολογίες δέν είναι άνθρωποι. Κι όταν ανταγωνίζονται, τό κάνουν με πνευματικά όπλα. Άλλο τό ζήτημα, άν μερικές φορές οδηγούν τούς ανθρώπους να έξοπλίζονται πραγματικά. Όσο για τό διονυσιακό στοιχείο και τά Έλευσίνια Μυστήρια πού μου υπενθυμίζονται (με τήν έννοια ότι και ό Έλληνισμός είχε τις άτυχεις του όψεις), έχω να παρατηρήσω, ότι δέν υπάρχει πλήρης αντίστοιχία με τόν Ιουδαϊσμό. Γιατί ποτέ ή άρχαία λατρεία δέν έπιασε όλες τις όψεις της ζωής. Αντίθετα υπήρξε σέ μιá μετεξέλιξη της και πολύ παραγωγική δημιουργώντας μέσα απ' τά σπλάχνα της τά μαθηματικά (του Πυθαγόρα) και τό άρχαίο δράμα. Όπως και νάχει, ό Διόνυσος και τά μυστήριά του έπαιξαν ρόλο πολλού ν' άποτελοῦν ένόχληση για τόν πολιτισμό. Ένώ ή Ιουδαϊκή σχολή (άπό ένα λάθος τής Ιστορίας) εξακολουθεί να είναι δύναμη ζωντανή και πρωτεύουσα και να βγάξει παραφυσάδες (μαρξισμός, ύπαρξισμός) και να κυριαρχεί. Τι να πρωτοθυμηθούμε; Τις έγκυκλίους τών πατριαρχών πρὸς τούς κατά τόπους επισκόπους, να ξεπατώσουν τά ανεπανάληπτα «είδωλολατρικά» κτίσματα («ές έδαφος φέρειν») ή τήν άποστολή στρατιωτικών άγημάτων για τό κλείσιμο τών φιλοσοφικών σχολών της Άθήνας και τη σύλληψη τών φιλοσόφων, όπως έκανε ό Ίουστινιανός τό 529 μ.Χ.;

3

Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἐπιστολὴ, δὲν ἦταν μικρὴ ὑπόθεσις. Ὁ ἴδιος ὁ Πλωτῖνος ἦταν συγγραφέας μοναδικῆς πνοῆς, τὸ δὲ σύστημά του μεγαλοφυοῦς σύλληψης. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει περιόπτη θέσις στὴν ἱστορία τῆς παγκόσμιας φιλοσοφίας. Ἄν κάτι μειώνει τὴν λαμπρότητά του, δὲν εἶναι τὸ περιεχόμενο του σὲ Ἑλληνικότητα, ἀλλὰ τὸ μικρότερο ποσοστὸ του σὲ Ἰουδαϊκότητα. Δηλαδή σὲ μυστικισμό καὶ φοβία. (Ὁ Πλωτῖνος ἦταν Ἑλληνας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς μετακλασσικῆς περιόδου). Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχει δίκιο ὁποιοὶ ἰσχυρίζεται ὅτι «ὁ ἔλλογος στοχασμὸς τῶν Ἑλλήνων κατέληξε ἐξελικτικὰ στὸ σκιερὸ νεοπλατωνισμό». Ὑποχωρητικὰ ἔπρεπε νὰ πεῖ. Γιατί, ἂν κατάληγε «ἐξελικτικὰ», θάπρεπε νάταν ἀκόμα περισσότερο ἔλλογος καὶ φωτεινός. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι λοιπὸν βασισμένο στὴν ἐκλογὴ καὶ τὴν τοποθέτηση τῶν λέξεων καὶ ὄχι στὴ σωστὴ διαρρύθμιση τῶν διανοημάτων.

4

Τι θέλει νὰ πεῖ τέλος πάντων ἡ λέξις «λογοκρατία»; Λογικοκρατία σημαίνει; Ἀλλὰ τότε θάπρεπε νὰ τὴ χαιρόμαστε αὐτὴ τὴ λέξι, ὄχι νὰ τὴν κατηγοροῦμε. Ἡ λογοκρατία (τὸ ἔλλογο, ἡ ἐπικράτησις τῆς λογικῆς) δὲν εἶναι Ἑλληνικότητα; Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ ἐξ ἄλλου βρέθηκε «δυτικὸν τύπον»; Ἐμεῖς δὲν τὴ διδάξαμε τὴ λογικὴ στοὺς (ἄλλοτε) βάρβαρους τῆς Δύσης; Γιὰ ποιὲς δὲ «ἀκαμψίες» τῆς λογοκρατίας μιλάμε; Μήπως ἐκεῖνες τὶς ἀκαμψίες, ποὺ κατάγγειλε ὁ Ἑγελος καὶ ποὺ τὸν ὁδήγησαν στὴν κατάργησι τοῦ ἀξιώματος τῆς ταυτότητας (τοῦ Ἀριστοτέλη), γιὰ νὰ καταλήξει στὴ διαλεχτικὴ λογικὴ του (μιὰ λογικὴ χωρὶς ταυτότητα) καὶ σὲ μιὰ τρύπα στὸ νερό; Μήπως τὶς ἴδιες ἀκαμψίες ποὺ δυσκόλεψαν τὸν Μάρξ καὶ τὸν ἔκαναν νὰ βγάλει ταχυδακτυλουργικὰ τὴ μεσσιανικὴ του «ἐπανάστασις» ἀπ' τὸ μαῖνι τῆς Ἱστορίας;

5

Στὴν ἐπιστολὴ σημειώνονται δύο «βλαπτικὲς ἐπιδράσεις τῆς λογοκρατίας», ποὺ δὲν καταλαβαίνω τί σημαίνουν, ὅπως ἀναπτύσσονται. Κι ἔτσι φοβᾶμαι μὴν ἀπαντήσω σὲ πράματα ποὺ δὲν εἰπώθηκαν. Διόλου δὲν νοιώθω, γιὰ παράδειγμα, τί εἶναι αὐτὰ τὰ «δροσερά νερά», μὲ τὰ ὁποῖα πρέπει, σώνει καὶ καλὰ, νὰ ποτίζουμε τὸν Λόγο, γιὰ νὰ πάρει ἀνάπτυξη καὶ νὰ μᾶς ὑπηρετεῖ. Νᾶναι τάχα τὸ συναίσθημα; Ἡ ὁρμή; Τὸ πάθος; Ἡ δύναμις; Ἀλλὰ αὐτὰ τᾶπαν κι ἄλλοι. Οἱ μπόλικοι ὑπηρέτες τῆς βουλησιαρχίας, τὰ κακέκτυπα τοῦ Νίτσε καὶ οἱ Ρόζεμπεργκ. Δὲν προσέχτηκαν ἴσως ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἔγραψα γιὰ τὴ λογικότητα καὶ ποὺ ἀπαντᾶνε συλλήβδην σ' ὅλους (τοὺς ἀρνητὲς μας) ἀπὸ μέρους μας. Ὅτι: «Πρὶν ἀπ' τὴ λογικὴ καὶ τὴν παρατήρησι τὰ πράματα καὶ τὰ γεγονότα μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν, ἀλλὰ εἶναι ἀνεξάρτητα ἀπὸ μᾶς, φαντάσματα ποὺ κινοῦνται ξέχωρα, καὶ ποὺ δὲν εἶναι μέρος τοῦ κόσμου μας. Μετὰ ἀπ' τὴ λογικὴ καὶ τὶς γνώσεις γίνονται σῶμα μας καὶ ὑποκείμενό μας». Ὅτι: «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Γνώσεως ἦταν καὶ εἶναι νὰ φέρει στὸ φωτισμένο προσκηνίον (τῆς συνειδήσεως) ὅλες τὶς τερατώδεις μορφὰς τῆς ὑπόστασής μας, τοῦ ἀνθρώπινου καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου γύρω μας. Καὶ νὰ τὶς ὑποτάξει μαθαίνοντάς τις». Ἄν προσέχονταν στὸ βάθος καὶ στὶς ἀντανακλάσεις τοὺς τὰ λόγια μου τοῦτα, ἀμέσως τὰ «καθαρά νερά», γιὰ τὰ ὁποῖα μιλάει ὁ ἐπιστολογράφος, θὰ βρώμιζαν καὶ θὰ γινόταν λάσπη. Καὶ τότε θάπρεπε νὰ ρίξουμε ἀπάνω τοὺς τὸ φῶς ποὺ μᾶς χάρισε ὁ Ἀπόλλωνας, γιὰ νὰ διῦλιστοῦν καὶ νὰ λάμπουν...

Κι οὔτε ἀκόμα καταλαβαίνω, πῶς εἶναι δυνατό «τὸ κακὸ νὰ μεταμορφωθεῖ σὲ καθαρὴ λογικότητα», δίχως ἡ τελευταία νὰ καταλύεται αὐτόματα, μόλις πάθει κάτι τέτοιο, μεταμορφωνόμενη σὲ παραλογισμό καὶ ἄγνοια. Δὲν ἔχω διαβάσει τὸ «Μαγικὸ Βουνό» (τὶ νὰ πρωτο-

διαβάσει κανένας), αλλά φαντάζομαι πώς θα πρόκειται, όπως το λέει κιόλας ο τίτλος του, για μιὰ «μαγική» επέμβαση, για μιὰ ταχυδακτυλουργική απάτη. Για ένα σόφισμα, με το όποιο ή λογικότητα κι ή γνώση (ή αλήθεια) παρουσιάζονται αυθαίρετα σαν το αντίθετό τους. Κι' ο Τόμας Μάν, που τ'όγραψε αυτό το «Μαγικό Βουνό» δεν ήταν, άλλωστε, Έβραϊος κι' όμοφυλόφιλος; Με πόση αξιοπιστία μπορούμε να τον πιστώσουμε για το θεωρητικό χειρισμό ενός τέτοιου ζητήματος;

6

Προχωρώντας, θα παρακαλέσω θερμά τον καλόν επιστολογράφο να μη φοβηθεί καθόλου, πώς είναι δυνατό, άμα αναζωπυρωθεί το πνεύμα της Έλληνικότητας (το παλιό και γνήσιο), να μπορεί ποτέ να ιδρυθεί προς υπεράσπισή του «Άστυνομική Ύπηρεσία Προστασίας» του, κοντά στη Γενική Ασφάλεια Αθηνών. Γιατί ή Έλληνικότητα είναι έξ' όρισμού (έκ κατασκευής) αντίθετη προς κάτι τέτοιο. Είναι ή βασίλισσα της Πειθούς. Χωρίς αυτή δεν υπάρχει. Καί ή άστυνομική ύπηρεσία, που «προβλέπεται», θα φέρει μὲν τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα, θα είναι όμως στην πραγματικότητα με ψευδώνυμο: Έμπόρευμα με λάθος ἐτικέττα... 'Απ' ἄλλοιώς, ἄς κάτσει ὁ ἐπιστολογράφος ἡσυχος καὶ ἄπρακτος, ἐπειδὴ φοβᾶται τὴν «'Ασφάλεια»! 'Αλλά νᾶναι βέβαιος πὼς βοηθαί ἔτσι, θαυμάσια, στὴ διαιώνιση τῆς 'Ανθελληνικότητας.

7

Στὸ πρόβλημα πὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι δυνατὲς θεωρητικὰ τρεῖς μόνο λύσεις: α) 'Ελληνισμός καὶ Χριστιανισμός εἶναι μιὰ τέλεια ὀργανικὴ ἐνότητα καὶ ἀποτελοῦν, στὴ σύμμιξή τους, ἓνα ἀνώτερο πολιτικὸ εἶδος. Εἶναι ἡ ἐπίσημη ἀποψη. β) 'Ελληνικότητα καὶ Χριστιανικότητα εἶναι, ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀντιφατικὰ καὶ ἀλληλοεκμηδενιστικὰ στοιχεῖα: «Δύο ἄλογα ζεμένα ἀντίθετα», ὅπως γράφω, ἀνίκανα νὰ σύρουν τὴν ἄμαζα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ πρέπει κατ' ἀνάγκη (σιγὰ - σιγὰ) τὸ ἓνα νὰ θυσιαστεῖ. Εἶναι ἡ ἀποψή μου. γ) 'Ελληνικότητα καὶ Χριστιανικότητα εἶναι στοιχεῖα ἄξια τὸ καθ' ἓνα στὸ χῶρο του καὶ μποροῦνε νὰ ἐπιβιώνουν παράλληλα, χωρὶς ζημιὰ, καὶ νὰ «συμπορεύονται». Εἶναι ἡ ἀπόψη τοῦ κ. Ζωγράφου. Πὺ βρίσκεται ἡ ἀλήθεια, μόνο με προσεχτικὴ παρατήρηση, μέσα στὰ γεγονότα, θὰ φανεῖ. Πρὸς τὸ παρὸν ἐξακολουθῶ νὰ ἐπιμένω, ὅτι ἡ τρίτη λύση, τῆς «συμπόρευσης», κάνει ὥστε οὔτε καλοὶ χριστιανοὶ νὰ εἴμαστε οὔτε 'Ελληνες. 'Αλλὰ συγχυσμένα καὶ παραζαλισμένα κοτόπουλα. Γιατὶ ζοῦμε δυστυχῶς (κι' οἱ δύο κατηγορίες πολιτῶν) ἀνακατεμένοι μέσα στὴν ἴδια ἐθνότητα καὶ βιώνουμε ταυτόχρονα καὶ ἰσόβια καὶ τίς δύο ἐπιρροές. 'Όσο νὰ ξεκαθαρίσουμε τὰ πράματα μέσα μας, ὁ καθένας χωριστὰ, ἔχει περάσει ἡ ζωὴ — καὶ τὸ καθαρό μας ὑπόλοιπο σὲ πολιτιστικὸ ἔργο εἶναι γύρο στὸ μηδὲν (σὲ σχέση με τὴν ἀρχαιοελληνικὴ μας λαμπρότητα).

8

'Ο ἀξιότιμος συνδρομητὴς με βρίσκει κάπως «φανατικό», στὴ θέση μου πάνω στὸ θέμα. Αὐτὸ εἶναι ἐπιδέξιο πλῆγμα γιὰ μένα, ἀφοῦ ἔτσι ἔρχομαι σὲ ἀντίθεση με τὴν ἰδεολογία τὴν ὅποια προβάλλω — πὺ δὲν εἶναι διόλου φανατικὴ. 'Απαντῶ, ὅτι, ὅχι. Δὲν εἰμαι διόλου φανατικός. Τουλάχιστον δὲν ἔχω καμμιά τέτοια συνείδηση τοῦ πράματος. Δίνω ἴσως τὴν ἐντύπωση τοῦ φανατικοῦ ἀπὸ τὸν τρόπο συγγραφῆς πὺ προτιμῶ, ἐπιδιώκοντας τὴν ἐκφραστικὴ ζωντάνια. Δὲν βρίσκω καμμιά ῥοητεία σὲ ἄχρωμα καὶ ἄοσμα κείμενα, πὺ προσπαθοῦν, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, νὰ δείξουν ἀντικειμενικότητα καὶ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις (πὺ μάλιστα εἶναι καὶ τῆς μόδας σήμερα μεταξὺ τῶν διανοούμενων μας) ἐπιδιώκεται ἐπίτηδες ἡ συστρόφη καὶ ὁ μετριασμός τῶν ἀπόψεων μέσα σὲ σχοινοτε-

νεῖς ταυτολογίες, πού δὲν ταραίζουν καθόλου τὰ νερά, βασανίζοντας ἀκόμα καὶ τὸν ὑπομονητικώτερο. Ὁ καθένας δίνει σὲ τέτοια ἀνοστα κείμενα τὴ δική του ἐρμηνεία, ἂν τὰ ἀντέξει μέχρι τὸ τέλος. Μερικά εἶναι μάλιστα καὶ ἀσύνταχτα. Ἄλλα εἶναι πραγματικά ἔργα τέχνης, ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι καταφέρνουν (ὄντας γραμματικά καὶ συνταχτικά τέλεια) νὰ μὴ λένε ἀπολύτως τίποτα. (Πῶς νὰ κατηγορηθοῦν γιὰ «φαντισμό»;) Τέτοια γραψίματα, σὲ πολλοὺς ἀδαιεῖς, περνᾶνε γιὰ σοφίες... Πλάϊ σ' αὐτά, τὸ ἀσπρόμαυρο, τὸ δίχως ἀποχρώσεις καὶ τὸ σχηματικὸ στὰ νοήματα κείμενο εἶναι ἀληθινὴ εὐλογία.

9

Στὸ σύντομο εἰσαγωγικὸ μου δοκίμιο γιὰ τὴ σύμπληξη μιᾶς θεωρίας τῆς Ἑλληνικότη-
τας, τοῦ τεύχους 47, δὲν ἔθιξα μιὰ ἀκόμα παράμετρο. Ἐνῶ μίλησα γιὰ παραφυσάδες (τρεῖς) πού ξεκινᾶνε ἀπὸ τὴ βασικὴ ρίζα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, δὲν μίλησα γιὰ τὶς ἐπιδράσεις τῶν παραφυσάδων μεταξύ τους. Μεταξὺ ἰδίως Χριστιανισμοῦ πρὸς Ὑπαρξισμό καὶ Χριστιανισμοῦ πρὸς Κομμουνισμό, ὅπου ὁ πρῶτος εἶναι λίγο - πολὺ ὁ προθάλαμος τῶν δευτέρων. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία, γιὰ τὴν ὁποία θὰ χρειαζόταν ιδιαίτερη γραφή. Καὶ γνώση!

Γιώργος Δέπος

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ἡλία Π. Γαζή

Ἀφορμὴ γιὰ ν' ἀσχοληθῶ μὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα, μοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ κ. Γ. Δέπου. «Γιὰ μιὰ θεωρία τῆς Ἑλληνικότη-
τας», πού δημοσιεύτηκε στο 47ο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ». Ὁ ἐκλεκτὸς συντάκτης του, ἂν καὶ ἀποφεύγει μὲ εὐσχημο τρόπο νὰ εἰσέλθει στὴν οὐσία, θίγει ἕνα πολὺ μεγάλο καὶ ἐνδιαφέρον θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐπὶ δύο σχεδὸν χιλιάδες χρόνια θεωρεῖται ἀντιδημοτικὸ καὶ ἀντιλαϊκὸ νὰ ἐκφράσει κανεὶς ἐλεύθερη γνώμη. Κατὰ τὴν ἀποψή μου, ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία σήμερα δὲν ὑπάρχει, γιὰ ὁποῖον δὲν θέλει νὰ κοροϊδεύει τὸν ἑαυτό του. Πνευματικὴ ἀνεξαρτησία γιὰ ὅσους σκέφτονται, ἐκφράζονται καὶ γράφουν ὅ,τι κι ὅπως θέλουν ἴσως ὑπάρχει. Μὲ τὴν βαθύτερη ὁμως ἔννοια τῆς ἑκφρασης, οὔτε αὐτὴ ὑπάρχει. Ὅση πειθῶ, εὐγλωττία καὶ στοιχεῖα κι ἂν διαθέτεις, δὲν μπορεῖς ἀνωδύνως νὰ πᾶς κόντρα στὸ δόγμα. Ἄν τολμήσει κανεὶς νὰ ἐκφράσει τὴν ἀντίρρηση του γύρω ἀπ' αὐτὰ πού γράφει ἡ Βίβλος, χάθηκε στὴν συνείδηση πολλῶν ἐκ τῶν συνομιλητῶν του. Θὰ τὸ ποὺν ἄθεο, ἀμαρτωλό, φασίστα, κομμουνιστὴ καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλουν, καὶ τὸ λιγότερο πού ἔχει νὰ πάθει εἶναι νὰ τὸν ἀποφεύγουν σὰν λεπρό. Θεωρεῖται βέβηλον, ἂν κάποιος ἔχει τὸ θάρρος τῆς γνώ-

μης του καὶ πεῖ πῶς, «Ἕλληνας ὢν, δὲν τοῦ ἀρέσει αὐτὸ τό... «τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ». Ἐὰν ὁμως σὲ ἄλλη περίπτωση θελήσει νὰ πεῖ κάτι γιὰ τοὺς ἀρχαίους μας σοφοὺς, πολὺ ἀνώτερους ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους πατριάρχες, πέφτει στὸ κρυφὸ μειδίαμα... Προτοῦ σπεύσουν οἱ παριστάνοντες τοὺς εὐλαβεῖς νὰ μὲ ἀφορίσουν, τοὺς πληροφορῶ πῶς δὲν εἶμαι ἄθεος, καί, σὰν φυσιολάτρης πού εἶμαι, ὅταν βγαίνω ἔξω στὴν ἐξοχή, μένω ἐκθαμβος ἀπ' τὸ μεγαλεῖο τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, τὰ θαυμάζω καὶ τὸν εὐχαριστῶ μέσα ἀπ' τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς μου — αὐτὸ κάνω καὶ κάθε βράδυ, προτοῦ κοιμηθῶ. Ἀπ' τὸ σημεῖο αὐτὸ ὁμως μέχρι νὰ παραδεχτῶ τὸ κήρυγμα ἀρχιμανδρίτου, γιὰ παράδειγμα, κατὰ τὴν καθιερωμένη ὥρα τῆς λειτουργίας, πῶς «ὁ Δαυὶδ ἦταν ἐκ Θεοῦ ὁ ἐκλεκτὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ... καὶ μπροστὰ στὴν ἀγιότητα καὶ τὴν πίστη του, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γονατίζει κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ στὸν αἰῶνα τὸν ἀπαντα», πᾶει πάρα πολὺ — καὶ μόνον ἕνας παθιασμένος καὶ κατωτέρας νοημοσύνης ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ τὸ παραδεχτεῖ. Ἄν μὲ ποὺν μερικοὶ βλάβσημο, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἀρέσει ἡ ἀποψή μου, τοὺς ἀνταποδίδω τὸν χαρα-

κτηρισμό. Βλάσφημοι είναι όποιοι ταΐζουν τὸ λαὸ με τέτοια σκύβαλα· καὶ χωρὶς ἐθνικιστικὲς προκαταλήψεις θεωρῶ ὅτι ἀπὸ κάτι τέτοιους θρησκομανεῖς χάθηκε ὁ περίλαμπρος Ἑλληνικὸς Πολιτισμός, ὁ με κανένα τρόπο συγκρινόμενος με τὸν ἀνύπαρκτο ἢ ἐντελῶς πρωτόγονο πολιτισμὸ τῆς ἐρήμου. Οἱ Ρωμαῖοι κατακτητὲς τὸν σεβάστηκαν καὶ γονάτισαν μπροστὰ σ' αὐτόν, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ τὸν ξεθεμελίωσαν. Ὁ χῶρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ σὲ ἱστορικὲς λεπτομέρειες. Ἐνδεικτικὰ γιὰ τὴν νεώτερη ἐποχὴ ἀναφέρω μόνο τοῦτο: ἐνῶ οἱ Σελτζούκοι, σάλτο τὸ σάλτο, κατέτρωγαν τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορία, τὰ παιδιὰ της, ἀντὶ νὰ τὴν ὑπερασπίσουν, εἶχαν κλειστεῖ μέσα στὰ μοναστήρια, γιὰ νὰ σώσουν... τὴν ψυχὴ τους. Ὅταν δὲ ὁ Ὀθωμανὸς Μωάμεθ ἔφτασε πρὸ τῶν πυλῶν της, οἱ λίγοι αὐτόχθονες στρατιῶτες ἔψαλλαν μαζί με τοὺς μισθοφόρους τὸ «Κύριε ἐλέησον», καὶ τοῦτο γιατί ἔτσι τοὺς εἶχε διδάξει ἡ ἐπίσημη ἰουδαιοχριστιανικὴ ἰδεολογία. Εἶναι γνωστὸ πὼς σήμερα τὰ Σχολεῖα τείνουν νὰ μετατραποῦν σὲ φυτώρια κηφόνων, ἀλλὰ οἱ νέοι μας ποὺ ἐξέρχονται ἀπ' αὐτὰ τὴν γνωρίζουν ἐξ ἐνστίκτου πολὺ καλά εὐτυχῶς πὼς ἓνα κομμάτι σανίδα, ποὺ σχημάτισε κάποιος πάνω του μιὰ εἰκόνα ἀ-

γίου, δὲν μπορεῖ νὰ δακρύζει ἢ νὰ πετάει ἀπ' τὴν μιὰ τοποθεσίᾳ στὴν ἄλλη κι ὅτι ὅποιοι τὰ διδάσκουν ἢ τὰ διαδίδουν αὐτὰ εἶναι σκοταδιστὲς καὶ μωροί. Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Μὰ εἶναι λογικὸ νὰ μὴν τολμάει κανεὶς ὕστερα ἀπὸ δύο σχεδὸν χιλιάδες χρόνια δογματισμοῦ καὶ πνευματικῆς δουλείας, καὶ σὲ ἐποχὴ πού, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, κάποιοι δεινοπαθοῦν νὰ καταργήσουν κάθε ἠθικὴν ἀξία, νὰ πεῖ τὴ γνώμη του, χωρὶς νὰ βρεῖ τὸν μεπλλά του; Νὰ μὴν τολμάει νὰ πεῖ π.χ. πὼς ἀποτελεῖ παραμύθι (γιὰ νὰ μὴ πῶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδὴ βλαστημοῦν οἱ ἴδιοι τὸ θεῖο), ὅταν λένε πὼς ὑποστήριζε ἡ θεότητα φανερά τὸ Ἰσραὴλ γιὰ νὰ ἐξοντώσει τοὺς γειτονικοὺς του λαούς; Καὶ καλὰ νὰ τὸ ὑποστηρίζουν καὶ σήμερα οἱ Ἑβραῖοι, μὰ νὰ μᾶς δέρνει κι ἐμᾶς αὐτὴ ἡ ἀχαρακτήριστη προκατάληψη; Πολὺ θὰ χαιρόμουν, ἂν βρισκόταν κανένας νὰ με διαφωτίσει. Νὰ με διαφωτίσει ὅμως με στοιχεῖα καὶ με τὴ λογικὴ καὶ ὄχι νὰ «τσιτάρη» σὰν μεσαιωνικὸς καλόγερος ὅ,τι εἶπε κάποιος ψευτοπροφήτης ἢ νεώτερος κρυπτοπροφήτης τοῦ Ἰσραὴλ (ποὺ ὅλους ὁμοῦ δὲν τοὺς συγκρίνω με ἓνα Θαλὴ ἢ ἓνα Ἡράκλειτο).

Ἡλίας Π. Γαζής

Λογοτέχνης, Γράμμου 43, Βριλήσσια

Ὁ Δ' τόμος τοῦ «Δαυλοῦ» (1985) δεμένους πολυτελῶς διατίθεται στὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ ἢ ἀποστέλλεται ταχυδρομικῶς κατόπιν τηλεφωνήματος τῶν ἐνδιαφερομένων (τηλ. 3223957 ἢ 9823655).

• Οἱ ἀναγνώστες ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ δέσουν σὲ οἰκονομικὴ τιμὴ τὰ εἰς χεῖρας τῶν τεύχη σὲ τόμους, μποροῦν νὰ ἀπευθύνωνται στὸν βιβλιοδέτη τοῦ «Δαυλοῦ» κ. Γιάννη Μιτούντα, Μεσολλογίου 16, Ἑξάρχεια, τηλ. 3641333.

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

Ἐνάξια γλῶσσα ἴσον ἀνάξιος λόγος

... Ἀφοῦ τὰ λογοτεχνήματα εἶναι ἀγαθὰ [δηλαδή (ὑποτιθέμενα κάποτε) θετικά γιὰ τὴ Ζωὴ πράγματα (γι' αὐτὸ καὶ προτιμώμενα ὄχι στὴν ἐλάχιστη ποσότητα καὶ χεῖριστη ποιότητά τους, ἀλλὰ στὴ μείζοντα καὶ ἄριστη — ὄχι μιὰ τρώγλη ἀλλὰ πολλὰ ἀνάκτορα)], κι ἀφοῦ, ὁσηδὴποτε ποσότης μὴ ἀγαθῶν δὲν παράγει ὁσηδὴποτε ποσότητα ἀγαθῶν [τὸ ἀγαθὸ «λογοτέχνημα» εἶναι προϊόν, ἐπακολούθημα, τοῦ ἀγαθοῦ «λόγος» — λόγος ἴσον λέξεις, ἀκολουθία λέξεων], γίνεται φανερό πὼς οἱ τυχόν βεβαιούμενες, σὲ λογοτέχνημα, ἐλάχιστη (μικρότερη) ποσότης καὶ χεῖριστη (κατώτερη) ποιότης αὐτοῦ υπογραμμίζονται ἀνεπάρκεια κι ἀναξιότης τοῦ λογοτέχνου: Σὲ καμμιὰ περίπτωσι δὲν μποροῦν νὰ συνιστοῦν προτίμησις, στοχαστικὴ ἐπιλογή, αἵρεσις, «γούστο», αὐτογνωμία...

«Τὰ ὅρια τῆς γλώσσας μου εἶναι τὰ ὅρια τοῦ κόσμου μου...»
[Λούντβιχ Βιτγκεστάιν]

Μὲ δεδομένα καὶ ἀναντίρρητα:

α) πὼς ὁ λογοτέχνης (τεχνίτης τοῦ λόγου) εἶναι λογοτέχνης μόνον, ἐπειδὴ, σκοπεύων στὸν αἰσθητικὴς ἀξίας λόγον, ἐντέχνως ἐπιλέγει - χειρίζεται - διακινεῖ λέξεις, τουτέστι ὀνόματα «πραγμάτων τοῦ κόσμου»⁽¹⁾,

β) πὼς (τὸ ἀναφερθέν) «ἐντέχνως» σημαίνει τὴν οὐκ ἄνευ φροντίδα τοῦ λογοτέχνου νὰ ἐπιλέγει - χειρίζεται - διακινεῖ κάλλιστα (ἄριστα, ὄχι πλημμελῶς) αὐτὰ τὰ «ὀνόματα»⁽²⁾ — ἔτσι πού ἡ τυχόν μὴ ἀρίστευσί του νὰ βεβαιώνεται ὀφειλόμενη ὄχι στὴν... ἄρνησί του ν' ἀριστεύει ἀλλὰ στὴν ἀδυναμία του νὰ τὸ κάνει⁽³⁾,

γ) πὼς «ἡ ἀγανάκτησις (δίκαιη ὀργή) ποιεῖ τὸν στίχον»⁽⁴⁾,

δ) πὼς ἡ συνεχὴς ἀναγωγή τοῦ ἀνθρώπου (ἀτόμου) σὲ χῶρο καὶ χρόνον, ἐκμηδενίζουσα τὸ ἱστορικὸ ἀτομικὸ «στίγμα», φέρει τὸν λογοτέχνη στὴν πέρα τῶν εὐθέων (ἐφήμερων, βιοποριστικῶν) στόχων πλαγιότητα — ἐμμεσότητα, ἥτοι ἀκεραιωτῆν, ἥτοι ἐπεμβαίνοντα στὴν «τάξι τοῦ κόσμου», ἥτοι ἐξουσιαστὴν⁽⁵⁾, καί, τέλος,

ε) πὼς τὰ «πράγματα τοῦ κόσμου» (βεβαίως καὶ τὰ ὀνόματά τους) χωρίζονται ἀφ' ἑνὸς σ' αὐτὰ τῆς καθημερινότητος⁽⁶⁾ κι ἀφ' ἑτέρου στὰ πέραν αὐτῆς,

μποροῦμε:

μετρώντας καὶ μελετώντας τὸ «λεξιλόγιον» τοῦ λογοτέχνου, τὸ γλωσσικὸ του ἔκταμα καὶ ποιόν, νὰ μετρήσουμε καὶ σταθμίσουμε ὅλα ὅσα τὸν καταδεικνύουν διαπιστώνοντα, ἀπορρίπτοντα, τεκμηριώνοντα, προτείνοντα αὐτὰ κι ὄχι ἄλλα — δηλαδή συστάσεις, ιδιότητες, ἐνέργειες, καταστάσεις καὶ πάθη τοῦ κόσμου, πού τὸν «πонуῦν», πού τὸν ἀπασχολοῦν καίρια καὶ πρωταρχικά. Λέμε λοιπόν, πὼς μποροῦμε νὰ μετρήσουμε καὶ σταθμίσουμε: στὰ μὲν οὐσιαστικὰ τοῦ λογοτέχνου τὸ μέρος καὶ τὸ σθένος τῶν «πραγμάτων τοῦ κόσμου», στὰ ὅποια, ἐπαρκῶν ἢ λείπων, ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον του, δηλαδή ἀντιλαμβάνεται καθοριστικὴ συνιστώσα τὴν φύσει ἐπιδραστικότητά τους⁽⁷⁾, στὰ δὲ ἐπίθετα, μετοχές, ρήματα κι ἐπιρρήματά του τὸ μέρος καὶ ἔντασις (ἡ διάρκεια περιέχεται) τῶν ιδιοτήτων, ἐνεργειῶν, καταστάσεων καὶ παθῶν τοῦ κόσμου, πού, κι ἐδῶ ἐπαρκῶν ἢ λείπων, ἀναγνωρίζει, προσδιορίζει κι ἐπισημαίνει θέσει δυναμικῆς τῶν συστάσεων. Αἷτια καὶ αἰτιατὰ παναπεῖ, πού, χῶρος, χρόνος, διαδικασία, μέγεθος, σκοπιμότης (ἡ ἀπουσία σκοπιμότητος — τὸ ἴδιο εἶναι) καθορίζουν ἀντιθετικὴ τὴ σχέσηιν Ζωῆς — Συνειδήσεως, διφυῆ τὴν φύσιν, διμερὲς τὸ ὄλοφύς: τὸν ἄνθρωπον (ἄτομον) νὰ θέλει νὰ ζήσει, κι ὅμως νὰ διοργανῶναι ἄφευκτο τὸ χαμό του — διτῶς: καὶ ὀλετήρ ἐνσυνείδητος (ἐκρηξις - ἀκτινοβολία) καὶ Ἐπιμηθεύς... προμηθεϊκότατος (καθολικὴ μόλυνσις). Ἐξω ἅπ' τὰ δόντια: Μποροῦμε νὰ μετρήσουμε τὴν ἀντίληψιν καὶ κρίσιν τοῦ λογοτέχνου, τὰ «σκάγια πού κάνει», ἐπὶ τοῦ τί (ποιοῦ εἶδος), πού, πότε, πῶς, πόσῃ καὶ γιατί κάνει νὰ συγκροτεῖται τὸ

«πλήθος τῶν ἀπαράδεκτων», ἡ Συνισταμένη πού φέρει τὴ Ζωὴ στὸ τελικὸ ἀδιέξοδο⁽⁸⁾, (μέρος τοῦ) «εἶναι», πού καὶ θέλει νὰ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖ τὰ πάντα γιὰ νὰ μὴ εἶναι...

Συμπερασματικά — ἀξιοματικά:

α) Εἶναι ἐξαιρετέος ὁ λογοτέχνης, πού τοῦ διαφεύγει ἡ ἀξία - ὑπεροχὴ τοῦ πολλοῦ καὶ πολυτίμου⁽⁹⁾, πού ἀποκαλύπτεται (στὸ ἔργο του) ἀναλωμένος μετὰ τὴν ἀναξιοσύνη - ὑστέρησιν τοῦ ὀλίγου καὶ εὐτελοῦς⁽¹⁰⁾. Ὅτι ἂν δὲν τοῦ διέφευγε ἡ ἀξία τοῦ ὅλγου ἀγαθοῦ, δὲν θὰ ἔχε περιθώρια ἀνάλωσής του μετὰ τὴν ἀναξιοσύνη τοῦ βῆτα... Φανερό λοιπόν, πῶς, ἐ-
 δῶ, καὶ ἀξιολογεῖ πλημμελῶς τὰ «πράγματα τοῦ κόσμου» ὁ λογοτέχνης (μετὰ συνέπεια νὰ ἐξαιρεῖ, νὰ διαχωρίζει ἀπ' τὰ ἀγαθὰ, λόγον καὶ λέξεις), καὶ ἀκριτολογεῖ — τυχὸν ὑποστη-
 ρίζων... ἐπιλογὴ του καὶ τὸ ὀλίγον καὶ εὐτελὲς τῶν ὀρίων (διαστάσεων) τοῦ κόσμου του: ὅτ' εἶναι ἀντιφατικὸ ἀποκαλυπτικὰ νὰ προτιμᾷ ἀπ' τὴ μιά τὸ λίγο καὶ εὐτελὲς σὲ κατάρτισι, γλῶσσα, ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν «ὕλικῶν του», καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη τὸ πολὺ καὶ πολυτίμο· σ' ὅλα τ' ἄλλα ἀγαθὰ (μέσα εὐζωΐας) — εἰσοδήματα κροίσου (ἔχι... «Τμη-
 ματάρχου Β'»), ἔπαυλιν (καὶ ἔχι «δυναράκι»), μερσεντές (καὶ ἔχι ντεσεβώ), σύγγενον... σπέ-
 σιαλ Ναστάζια Κίνσκι (καὶ ἔχι «διαστρόν» κερά Κατίνα)... Ἐξ ἄλλου εἶναι αὐτονόητον πῶς ἡ ποσότης καὶ ποιότης τῆς γλώσσας τοῦ λογοτέχνου ἀφορᾷ μόνον στὴν τεχνικὴ του, αὐτὴ μετρεῖται, ἔχι ἡ τέχνη του⁽¹¹⁾. Ὡστόσο τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλά: Ἡ τεχνι-
 κὴ μόνον κατ' ἐξαιρέσιν ἀποσχετίζεται ἀπ' τὴν τέχνη. Κατὰ κανόνα ἀποκαλύπτει τὸν λο-
 γοτέχνη (κυρίως τὸν ποιητὴ) ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι, τὸν ἀπογυμνώνει, τοῦ βγάζει παντελόνι καὶ ἐσώφουχο — ἄγια, σοβαρά, ἐξουθενωτικά... Ὁ γράφων ἀπ' τὸ 1973 μποροῦσε νὰ χαμογε-
 λᾷ μετὰ τὴ «μεγαλωσύνη» τῶν «μεγάλων» νεοελλήνων ποιητῶν. Γιατί, ὅσο καὶ ἂν ἦταν ὑπο-
 χρεωμένος σὲ συνεχῆ λῆψι ἀντιμετακινῶν προκειμένου γιὰ τὴ «μεγαλωσύνη» τῆς... τρα-
 γουδιστικῆς ποιήσεως [«Μαντουμπάλα, ἀγάπη γλυκεῖά μου» (τοῦ Καζαντζίδη — πού πρέ-
 πει, λέει, νά... κρατικοποιηθεῖ ἡ φωνή του!) ἢ τὸ χασικλίδικο «Τώρα κλαῖνε ὅλα τ' ἄλάνια,
 πού θὰ μείνουνε χαρμάνια» (τοῦ δημοσίου δαπάνη κηδευθέντος «μεγάλου» Τσιτσάνη)], μ' αὐτὴ τῶν Ρίτσων καὶ Βρεττάκων εἶχε... καθαρῶς: τοὺς εἶχε ἀποκαλύψει μακρυὰ νυχτω-
 μένους, ἀνυποψίαστους καὶ ἀνειδοποίητους, ἐνόχους καὶ θύματα τῆς συνθηματολογικῆς
 γλυκανοστιᾶς, πού ἀποτελεῖ τὸ σκελετὸν τοῦ σημερινοῦ λόγου - μελὸ: ἀγάπες, εἰρήνες, ἐ-
 λευθερίες, «βρώμικοι πόλεμοι τοῦ Βιετνάμ»...

β) Μόνον σκόπιμη μπορεῖ νὰ διασαλπίζεται (διαθρυλεῖται) ὑπόληψις καὶ ἐμπιστοσύνη σὲ λόγον πού, ἐκ προθέσεως ἢ ἀνοίας τοῦ δημιουργοῦ του, διαφεύγει «κομπάσου καὶ μέ-
 τρου»⁽¹²⁾. Ὅτι «κομπάσο καὶ μέτρο», ἐνῶ «πιάνουν» ἀναφορὰν καὶ ἀναφερόμενα ἑλ-
 λογα, τουτέστι εἰκονισμένην τὴν φύσει ἐπιδραστικότητα καὶ θέσει δυναμικῆς τῶν «πραγ-
 μάτων τοῦ κόσμου» (ὅσο καὶ ὅπως τὶς ἀντιλαμβάνεται, διατυπώνει καὶ ἐκθέτει ὁ λογοτέ-
 χνης), δὲν «πιάνουν» τὶς ἀρχές, πού ὑπαγορεύουν τὴν ἀκολουθίαν λέξεων διὰ τῆς ὁποίας ὁ
 λογοτέχνης διατάσσει τὸ σύνολο τῶν σκέψεων καὶ συναισθημάτων του. Συνεπεία τῆς
 ἀδυναμίας λοιπόν, πρὸς τὸ παρόν, «κομπάσου καὶ μέτρου», ἡ ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ λογο-
 τέχνου ἀξιολόγησις στερεῖται ἀποδεικτικότητος καὶ κύρους — σὲ σημείον πού, ἀποινεῖ,
 μποροῦν νὰ διαλαλοῦνται «ἀριστουργήματα» ἀκόμα καὶ οἱ βλακεῖες... Ἡδη διαγράφεται
 ὁρατὴ ἡ αἰτιολογία, πού ἔχι τὸ ἔργο ἀλλὰ τὸ... ὄνομα τοῦ λογοτέχνου περνᾷ στὴν «κυ-
 κλοφορία» (δὴλότελα «ἐμπορικά» — μέσω τῶν γνωστῶν κυκλωμάτων συναλλαγῆς καὶ
 παράπεισης), τὸ ὅτι ἔχουμε (γνωστούς) «μείζονας» λογοτέχνες καὶ (ἄγνωστον!) ἐλάσσονα
 λόγον. Λόγον, πού ὅταν δὲν τὸν συνιστοῦν βωμολοχίαι καὶ ἡλιθιότητες στ' ὄνομα τῆς...
 πρωτοπορίας, εἶναι ἡ σκέπη συνθηματολογία ἡ ἀξιοθρήνητᾶ ἐκχειλίζοντες ζῦγκια καὶ ἐκ-
 κρίσεις συναισθηματισμοὶ γιὰ «τὰ παιδάκια τῆς Μπιάφρα πού πεινᾶνε»...

γ) Δὲν ἀποκλείεται ἡ δυνατότητα σύνθεσης, ἀκόμα καὶ μερίζονος, πράγματι, λόγου,
 μετὰ λέξεις τῆς «καθημερινότητος». Ὅμως αὐτὸ τὸ λόγο θὰ τὸν ἔχουμε ἢ μετὰ τὴν σπανιότη-

τα Μεγάλου Μογγόλου (σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν θὰ εἶναι μείζων, ὅχι ἂν τὸ διατείνεται οἷος-
δήποτε, ἀλλ' ἂν στὸν ἴδιο τὸν ἀναγνώστη σκεπτόμενον θὰ φαίνεται τέτοιος) ἢ τὸ πολὺ
καὶ πολύτιμο, ποὺ θὰ τὸν ὀρίζει, θὰ περιέχεται, *εὐχερῶς ὁρατό*, στὴν ὑπερβατικὴ εὐχέ-
ρεια τοῦ λογοτέχνου: Πότε νὰ παρατάσσει μιὰν ὑστερικά, μιὰν ἀπαράδεκτα, τερατώδη
διάταξι «πραγμάτων τοῦ κόσμου» ἀντίθετη στὴν ἐκρηξιγενῆ αὐτοδηλιάν ἀπαρασάλευ-
του φυσικοῦ νόμου [Μόντης:

*Ἔτσι ποὺ πᾶμε, θ' ἀρχίσουμε μ' ἓναν ἥλιο
νὰ ρίχνουμε δυὸ σκιές, τρεῖς, θὰ ἰδῇτε],*

πότε στὸ νὰ προσδίδει σὲ καθημερινὰ πράγματα ἀξιωματικὸ μέγεθος, νὰ τὰ προχειρίζει
σὲ πανανθρώπινης ἀποδοχῆς σύμβολα [Καβάφης:

Δὲν ἔχει πλοῖο γιὰ σὲ

— παραλείπω τὸ «δὲν ἔχει ὁδὸ», ἐπειδὴ ἡ τελευταία λέξις δὲν εἶ-
ναι τῆς «καθημερινότητος». καὶ πότε στὸ νὰ ἐκμαιεῖ μετὰ χαρισματικὴν εὐρηματικότητα
τὴ λανθάνουσα αὐταποδειξιάν τῆς ἰδίας τῆς ἐγκυρότητας, δηλαδὴ τοῦ πάγκοινου, δηλα-
δὴ (καὶ) δικοῦ μας, ἐπιχειρήματος, ποὺ ἀφήσαμε νὰ μᾶς τὸ πάρουν «μέσα ἀπὸ τὰ χέ-
ρια» [Σινόπουλος:

*Γινῶσι τοῦ ποταμοῦ
σημαίνει νὰ 'σαι μέσα στὸ ποτάμι].*

— Ναιαλλά.

— Ναιαλλαελλάδα.

δ) Ὅπου ἐπιβιώνουν ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦντες, θὰ ὁμιληθεῖ μὴ γλῶσσα. Αὐτὸ ποὺ
φοβοῦμαι εἶναι πὼς οἱ ἀκατάβλητοι Ἕλληνες ἀρμόδιοι (φιλόλογοι καὶ γλωσσολόγοι) θὰ
βροῦν καὶ πάλι τρόπο (μιὰ καινούργια σύγχυσι!), ὥστε νὰ τὴν περιορίσουν (κι αὐτὴ!...) σὲ
χίλιες λέξεις... Οἱ φιλοδοξίες δὲν ἀπολείπουν⁽¹³⁾.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Αὐτῶν στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται (πρόσωπα, ζῶα, πράγματα, ἀφηρημένες ἔννοιες — οὐσιαστι-
κά) καὶ αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἀναφέρει (ιδιότητες, ἐνέργειες, καταστάσεις, πάθη — ἐπίθετα, μετοχές, ρή-
ματα, ἐπιρρήματα).

2) Μαζί μετὰ τὰ δευτερεύοντα «μέρη τοῦ λόγου», στίξι καὶ γραφομηχανὴ εἶναι τὰ μόνον «ὕλικά»
ποὺ διαθέτει ὁ λογοτέχνης.

3) Φανερὸ πὼς ἡ ὑποχρέωσις γιὰ ἱκανὴ κατάρτισιν κι ἐπαρκῆ - ἀψευτίστα ὕλικά δὲν εἶναι μόνον
γιὰ τὸν «ὕδραυλικόν», παπουτσή, ράφτη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν λογοτέχνη.

4) Ὁ λογοτέχνης δὲν ἔχει ἄλλο τρόπον νὰ ἐκφράζει τὴ διαφωνία κι ἐναντιώσιν του στὸ «πλήθος
τῶν ἀπαράδεκτων»· εἰς ἄλλου θὰ ἦταν ἀμελητέος, ἂν δήλωνε... ἱκανοποιημένος γιὰ τὴν «τάξι τοῦ
κόσμου».

5) Δηλαδὴ ἀναμιγνύμενον: θετικὰ μὲν, ὅταν πασχίζει ν' ἀκεραιώνει ἑαυτὸν (δυνητικὴ ἐπέμβα-
σις: ἂν ὁ ἀναγνώστης βρῇ πὼς ἀκεραιώνει τὸν ἑαυτό του μετὰ τὸ νὰ διὰβάσει δ,τι ὁ λογοτέχνης,
βρίσκοντας πὼς ἀκεραιώνει τὸν δικό του ἑαυτόν, γράφει, δουλειά του, ἢ ἐπιλογὴ εἶναι δική του —
αὐτονόητο πάντως πὼς ἐδῶ ἀποκλείονται χορηγίες, «λογοτεχνικὴ... σύνταξις», στανικὴ πώλησις
«παραγωγῆς» μετὰ τρῖςποντες καὶ τετράσποντες καραμπόλες...), ἀρνητικὰ δὲ ὅταν... ἀναλώνεται ν'
ἀκεραιώνει τοὺς ἄλλους (ἀπρόσκλητη ἀνάμιξις, ἀλλοτριοπράγία, αὐθαιρεσία, ἀνακεραίωτος ὁ ἴ-
διος [λογοτέχνης] συλλαμβάνεται ὅχι ἀπλῶς ἀνίκανος ν' ἀκεραιώσει οἷονδήποτε, ἀλλὰ «σωτήρας»
αὐτόκλητος, ψευδώνυμος «ἀγωνιστὴς τοῦ λαοῦ», δυνάστης αὐριανὸς καὶ σημερινὸς καὶ πρὶν γεννη-
θεῖ — κατὰ ἀπείρως βρώμικο κι ἄθλιο. [Μακάρι νὰ κράταγε ἔστω καὶ μῦριο ἀπ' τὴ «λάσπη ποὺ ἐβου-
λήθη» καὶ ἤδη διεκδικεῖ τὸ πᾶν γιὰ πάντα, ὅλο τὸ χῶρο γιὰ ὅλο τὸ χρόνο... Τὸ τυχὸν ἐπιχείρημα, δ-
τι, λογουχάριν, ὁ κ. Ρίτσος ἐξορίσθη ἀλλὰ δὲν ἐξόρισε, ἀντεράπη, ὅταν ὁ κ. Ρίτσος ἀπεκαλύφθη
ὅ,τι πράγματι ἦταν... Τὸ βέβαιον εἶναι καὶ πὼς δὲν ἐξόρισε ποιητὴς τὸν κ. Ρίτσο, καὶ πὼς δὲν ξέ-
ρουσε τί θὰ ἔκανε ὁ ἴδιος, ἂν τοῦ εἶχε «δοθεῖ χέρι», ἐξουσία, ἂν εἶχε βουλευθεῖ σὲ κάποιον «ὕπαρκτόν»].

6) «Καθημερινότης»: Σ' αὐτὴν ἐπιχωριάζει τὸ ὀλιγομέρες, οἰκεῖον, ἀπλὸ καὶ ζωῶδες (ζωικό) τῶν
αρχῆθεν ἀκαταπολέμητων [ἐπιβιωτικῶν] διαδικασιῶν βίωσης — ὁμοίως *πεζές*, *πάγκοινος* ἀντι-

δράσεις καὶ λειτουργικὲς δηλαδή, πράγματα ἀνέκαθεν βεβαιούμενα «τοῦ καθενός», «κοινόν κτήμα», κοινοὶ τόποι...

7) Αὐτὸ εἶναι εὐχερῶς ὁρατὸ στὶς διαπιστώσεις, ἀπορρίψεις, τεκμηριώσεις, προτάσεις του.

8) Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ Ζωὴ πληθύνεται κι ἐπιτείνεται (ὄντως σὲ ἀπόλυτους ἀριθμούς) θὰ ἦταν ἀνεδαφικό: Ἀκριβῶς ἡ αὐξήσις (πληθυσμός) κι ἐπίτασις (ἐπιδόσεις) συνιστοῦν τὸ ἀδιέξοδον, αὐτὲς ἔφεραν τὴ Ζωὴ στὴν νεκρογενὴ ποίησιν τοῦ ἐργαστηρίου καὶ στὴν ἀθανὴ πεζότητα (ἐκχυδαίειν) τῆς πρόθεσης (βούλησης): στὴν ἀνόσια ἐπέμβασιν στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, ποὺ ἐξαλείφει τὸν ἄνθρωπον [ἀκόμα κι ἂν βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα καινούργιο σταθμὸ στὴν ἐξέλιξι τοῦ εἶδους, εἶναι βέβαιο πὼς ἡ μονοπώλησις (τῆς τελειότητας) τοῦ ἐργαστηρίου φέρει τὸν μὲν προγραμματιστὴ, μετὰ ἄνθρωπον, τοὺς δὲ λοιποὺς, κατοικίδια]...

9) Δηλαδή τῆς μέγιστης, ἡ συγκριτικὰ μεγαλύτερης, ποσότητας καὶ τῆς ἀριστῆς, ἡ συγκριτικὰ καλύτερης, ποιότητας — μὴ ξεχνοῦμε: ὁ λόγος ἐδῶ μόνο περὶ ἀγαθῶν, ἥτοι περὶ (ὑποτιθέμενων συχνά) θετικῶν γιὰ τὴ ζωὴ πραγμάτων τοῦ κόσμου — δὲν μιλάμε, βέβαια, γιὰ περισσότερη καὶ καιριότερη συμφορὰ, δυστυχίαν, ἀρρώστια, πόνον...

10) Δηλαδή τῆς ἐλάχιστης, ἡ συγκριτικὰ μικρότερης, ποσότητας καὶ τῆς χειρίστης, ἡ συγκριτικὰ χειρότερης, ποιότητας — ἔτσι κι ἄλλως βεβαιούμενων δύο φορές: καὶ σ' αὐτὰ τὰ ὅποια λέγει ὁ λογοτέχνης καὶ σ' ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων λέγει.

11) Εἶναι ἀπορίας ἄξιον τὸ πὼς ἡ ἀνθρωπότης καθυστέρησε τόσο πολὺ στὴ μέτρησι τῆς τεχνικῆς τοῦ λόγου! Φυσικὰ ἀναφέρομαι στὴν περίπτωσι ποὺ δὲν μοῦ διαφεύγουν προσπάθειες προγενέστερες...

12) Δηλαδή τῆς δι' ὀργάνων καὶ ἀριθμῶν μέτρησης — στάθμισης.

13) Ἐδῶ θυμᾶμαι τὸν σιδηρόδρομο — δούλεψα σ' αὐτόν, ὥστόσο ἡ ὑπερκόπωσις (βιοπορισμός, μελέτη) μὲ γονάτισε: Καθὼς ἡ αὐξήσις (τοῦ μεταφορικοῦ ἔργου τοῦ) αὐτοκινήτου καθιστοῦσε ἀδύνατη τὴν προαγωγή τοῦ ἔτσι κι ἄλλως καταδικασμένου δικτύου (Σ.Π.Α.Π.), τουτέστι μίαν, ἀνάλογη τῆς ἀνόδου τῆς ἐπιβατικῆς καὶ ἐμπορευματικῆς μεταφορᾶς στὴ χώρα, αὕξησι τῶν ἐσόδων, ὁ διευθυντικὸς ἀρριβισμὸς εὗρεσκε πεδίοι δράσεως στὴ... μείωσι τῶν ἐξόδων! Αὐτὸ εἶχε ἀποτέλεσμα τὴν ἀπομείωσι τοῦ προσωπικοῦ καὶ τὴν ἄγρια καταπίεσι - ἐκμετάλλευσι τοῦ ἀπομεινόντος — ἀνίκανου ν' ἀντιδράσει... Κάτι ἀνάλογο, λοιπόν, συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἐπίσημη ἐπιστὴμὴ μας: ὁ ἀρριβισμὸς περνώντας ἀπ' τὴν κατακολάκευσι τῶν ἀδρανῶν, δηλαδή ἀπ' τὸ ἀρεστὸ στοὺς πολλοὺς «ἔργο», φθάνει στὸ νὰ μειώνει ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ γλώσσα («εἶναι κι αὐτὸ μιά στάσις. Νοιώθεται»). Κύριος συντελεστικὸς παράγων τὸ καθόλου κλίμα τῆς εὐδαίμονος Γραικίας: Ἀφοῦ γεννήθηκα γιὸς - τοῦ πατέρα μου, ἡ μοῦ στέρνετε τὸ πτυχίο στὸ σπίτι (κι ἀργότερα τὸ διορισμό) ἢ κάνω ἀπεργία καὶ «κατάληψη» — νὰ τὸ ἐπίπεδο διδασκόμενων καὶ διδασκόντων, νὰ τὸ πὼς γελοῦν κι οἱ κότες τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἐλληνικὴ «ἐπιστήμη» καὶ τὰ ἐλληνικὰ «πτυχία»...

Στὸ δοκίμιο ἐλληνικῆς ἰδεολογίας «ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ» τοῦ Δημ. Ι. Λάμπρου συμπυκνώνονται οἱ ἀντιπροσωπευτικώτερες ἀξίες καὶ ἰδέες τῆς οἰκουμενικῆς ἐλληνικότητας.

Κεντρικὴ διάθεσι: Βιβλιοπωλεῖο «Πύρινος Κόσμος», Ἴπποκράτους 16, τηλ. 3602883. Ἀποστέλλεται καὶ ταχυδρομικῶς κατ'ὸν τηλεφωνήματος τοῦ ἐνδιαφερομένου: Τηλ. 3223957 ἢ 9823655.

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Γλωσσολογικές αποδείξεις τῆς συγγένειας τῆς σουμεριακῆς με τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα

Τὸ Ἀσσυριακὸ κείμενο τῆς
δίγλωσσης ἐπιγραφῆς αὐτῆς
τοῦ βασιλιᾶ Ταρκονδήμου
διαβάζεται κατὰ τὸν Sayce
ὡς ἐξῆς:

Δ. Π. Ταρ-ρικ-τιμ-με σαρ
ματ Ερ-με-ε, δηλαδὴ "Ταρρι-
κιμμε βασιλεὺς τῆς χώρας
Ερμέ"

Εἰσερχόμεθα τώρα στὴν ἐξέταση τῶν Χετιτικῶν ἐπιγραφῶν πού, ὅπως ἀναλύσαμε
στο προηγούμενο τεύχος, ὁ Ι. Θωμόπουλος συγκέντρωσε ἀπὸ πολλές δημοσιεύσεις, καί
με αὐτὰ τὰ ἀδιάψευστα στοιχεῖα, τὴ χρησιμοποίησε δηλαδὴ τῆς Πελασγικῆς — Χιτιτικῆς
γλῶσσας, ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴ σχέση καὶ τὴν κοινὴ καταγωγὴ τῶν δύο γλωσσῶν. [Ἡ ἄ-
ποψή μου, γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστες τοῦ Δαυλοῦ, εἶναι ὅτι ἡ προεληθούσα βαθμιαία με-
τάγγιση τοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχικὰ ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ ἐκτὸς τοῦ μητροπολιτικοῦ χώ-
ρου, καὶ ἐν συνεχείᾳ στὸν εὐρύτερο καὶ εὐρύτερο χώρο τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης, ἔγινε
καθ' ὅμοιο τρόπο μετὰ τὴν διαπῆδηση τῶν ὑγρῶν ἢ ἀερίων, διὰ τῶν πόρων δηλαδὴ τοῦ χωρί-
ζοντος αὐτὰ διαφράγματος καὶ πού βέβαια ἐδῶ τὸ κορεσμένο διάλυμα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ
Ἑλληνικοῦ χώρου διαπῆδησε ὀρμητικὰ στὸν ἀκόρεστο (παρθένο πολιτισμοῦ) χώρο τοῦ
μικροῦ καὶ μεγάλου περιγύρου: προϋπόθεση αὐτῆς τῆς διαπῆδησεως ἡ γλῶσσα].

ΟΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

Ἔρχομαι τώρα στὶς ἀποδείξεις πού ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς Ι. Θωμόπουλος παραθέτει
στὸ ἔργο του «Πελασγικά». Εἶναι νομίζω κατανοητὸ ὅτι ἐλάχιστο μέρος αὐτῶν τῶν ἀπο-
δείξεων μπορῶ νὰ παραθέσω ἐδῶ («ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα»). Εἶμαι βέβαιος ὅμως ὅτι ὁ ἄ-
ναγνώστης θὰ συλλάβει τὴν ἀλήθεια, δηλαδὴ τὰ πραγματικὰ ἱστορικὰ συμβάντα. Γιατί,
ἂν τὰ γραπτὰ τῆς BAN, Νιπούρ, Νινεὺ ἐλαλοῦντο σὲ ἰδίωμα Ἑλληνοπελασγικόν, εἶναι
πλέον φανερό ὅτι ὄχι μόνον ὑπῆρξε «ἐν δυνάμει» ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ χώρου κατὰ τὸ συμβάν τοῦ κατακλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Διὸς μεγάλος πολιτισμὸς τοῦ
οἰκουμενικοῦ πνεύματος ἤδη ἀποτελοῦσε παρελθόν καὶ ἡ ἑναρχος τάξη εἶχεν περιέλθει
τώρα [«ἀνδρῶν ἡρώων θεῶν γένος, οἳ καλεῖνται / ἡμίθεοι, προτέρη γενεὴ κατ' ἀπείρωνα
γαῖαν»] στὸ γένος τῶν ἡρώων πού ὀνομάζονται ἡμίθεοι καὶ ἀποτελοῦσαν «τὴ προηγούμε-
νη γενιά στὴν ἀπέραντο γῇ» [Θεογ., στίχ. 159-160]. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρὸ τοῦ Δευκαλίωνος
πολιτισμὸς πού ἐτάφη κάτω ἀπὸ τὴν λάσπη, τοὺς σεισμοὺς καὶ τίς ἡφαιστειακὲς ἐκρήξεις
τοῦ Αἰγαίου. Αὐτὸν περιγράφει ἡ Θεογονία καὶ ὁ Ἡσίοδος καὶ αὐτὸν προσπαθῶ ν' ἀνα-
πλάσω στηριγμένος στὴν Θεογονία, στὸν Ἡσίοδο, στὸν Ὅμηρο καὶ βέβαια στὴν «Τιτθῶ»
ὅλων αὐτῶν, τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἴδου λοιπόν τί γράφει ὁ Ι. Θωμόπουλος («Πελασγικά», 630-1):

«Ὑπὲρ πάντα ἄλλον προήγαγε τὴν ἑρμηνείαν τῶν Βανικῶν ἐπιγραφῶν (σημ. γρ.: εἰς
Χετιτικὴν γλῶσσαν) ὁ σοφὸς Ἀγγλος Ἀσσυριολόγος Sayce [«The cuneiform inscriptions of
Van», Journal of the Royal Asiatic Society, τόμ. XIV, 1882, σελ. 377-732]. Ἀριστος γνώστης
τῆς Ἀσσυριακῆς βοηθούμενος δὲ κυρίως ἐκ τῶν ἰδεογραμματίων, ἅτινα τακτικῶς συνοδεύ-
οντα καθορίζουσιν ἐν ταῖς Βανικαῖς ἐπιγραφαῖς τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, ἀνδρῶν, χωρῶν, πό-
λεων, τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ἐτι δὲ λέξεις δηλούσας, λίθους ἢ ξύλινα πράγματα, ἄλλοτε
δὲ πράξεις, οἷον τὸ καίειν κτλ., εἰσὶ δὲ ὅμοια πρὸς τὰ Ἀσσυριακά, κατόρθωσεν, ἵνα ὁρίσῃ

μετ' αξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας καὶ ἀκριβείας τὴν σημασίαν τῶν πλείστων Βανικῶν [Χιτιτικῶν] λέξεων.

» Καὶ ἤδη ἄς ἰδωμεν τὰς ἐπιγραφάς.

» Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς διγλώσσου Βανικῆς καὶ Ἀσσυριακῆς, ἥς ἀτυχῶς μὴ καλῶς σωζομένης παραθέτομεν πάντα τὰ μέρη καὶ αὐτὰ ἐτι τὰ μὴ καλῶς διατηρούμενα, καθὼς ὅπως-δήποτε διδακτικά. Εἰς ἐκάστην δ' ἐπιγραφὴν πρὸς τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ Sayce ἐπισυνάπτομεν μετὰ φρασιν ἡμετέραν εἰς ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ἵνα καταφανῇ ἐτι μᾶλλον ἢ γλωσσικὴ συγγένεια...

» Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῶν Βανικῶν ἐπιγραφῶν, σημειοῦμεν, ὅτι ὁ Sayce τοὺς χρόνους τῶν Βανικῶν βασιλέων Σαρδούριος τοῦ Α', Ἰσπουίνιος, Μινύου, Ἀργίστιος καὶ Σαρδούριος τοῦ Β' τῶν χαραζάντων τὰς ἐπιγραφὰς τίθησιν μεταξύ 833—742 π.Χ.».

Θὰ προσθέσω ὅτι ἡ μεταγραφή στὴν Ἀσσυριακὴ σφηνοειδῆ γραφὴ χετιτικῶν ἰδεο-γραμματῶν μπορεῖ νὰ ἔχει χρονολογία, ὅπως ὁ Sayce πιστεύει, μεταξύ τοῦ 883—743 π.Χ., ἀλλὰ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι τὰ ἰδεογράμματα εἶναι ἄγνωστο πότε πρωτοεμφανίζονται καὶ ἀκόμη πλέον ἄγνωστος ὁ χρόνος τῶν συμβάντων ποὺ ἀναφέρουν.

Καὶ τώρα ἄς δοῦμε μιὰ διγλώσση ἐπιγραφὴν, ὅπως τὴν ἐρμήνευσε ὁ Ἀσσυριολόγος Sayce καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰάκωβος Θωμόπουλος. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς σὲ μιὰ σύγχρονη ἀλφαριθμητικὴ γραφὴ μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα μιᾶς, μικρῆς σχετικᾶ, γνώσεως τῆς προσωδίας τῆς Χιτιτικῆς γλώσσας. Ἀκολουθεῖ ὁ πίνακας τοῦ Ι. Θωμόπουλου:

Ἐκ τῆς διγλώσσου Βανικῆς Χιτιτικῆς καὶ Ἀσσυριακῆς ἐπιγραφῆς (LVI Sayce)			
Βανικὸν κείμενον	Μετάφρασις ἡμετέρα	Ἑρμηνεία Sayce	Μετ. τοῦ Ἀσσυριακοῦ κειμένου κατὰ Sayce
εἰς ἀρχ. ἑλληνικὴν			
2) [(AN) Χαλ-di-vi μου-μου-νι-νι Με-νου-α νι]	(Ἄναξι) (θεοῖς) Ἄλδισι μεμασομένοις, τοῖς τοῦ Μινύου, (δίου)	Τοῖς Ἄλδισι τοῖς δίδουσι τὸν φόρον (ἐν τῇ πόλει Μουζαζί, τοῖς τοῦ Μινύου, καὶ τοῖς θεοῖς τοῦ Μιν.	Τῷ Χάλδει (υἱοῦ τῆς Ἰσπουίνιας)
3) [(DIS) Sap dou-ρα-ζα-ου-νι (Νου) (EBANI) Βι-α-ι να-ι]	Σαριδούρου γενιᾶ, (ἥνορος) (βασιλέως) (βοιώνης) (χώρας) Βιαιίνης, ἀλδούντος	ἐγγόνου τοῦ Σαρδούριος, βασιλέως τῆς Βιαιίνης, κατοικοῦντος	υἱοῦ τοῦ Σαριδούριος τοῦ (μεγάλου) βασιλέως (τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως) (βασιλέως)
4) [α-λου-οι] (INANI) Θου-ου-πα-α (INANI) (DIS) Με-[νου-α-νι]	(ἡνίαν) (πόλιν) Θώσπα, (ἡνίαν) (δίου) Μινύου	τὴν πόλιν τοῦ Θώσπα, τὴν τοῦ Μινύου,	τῆς πόλεως τοῦ Θώσπα τοῦ Μινύου,
5) [Is-που-] ου-ι-ν-χε ja-ρα-[α]-νι (KARBIS) ι νι]	Ἰσπουίνιδου, ἐργασαμένου (κάρβαν) (λίθον) ἵν	υἱοῦ τοῦ Ἰσπουίνος τοῦ κατασκευάσαντος τὸν λίθον τοῦτον	υἱοῦ τοῦ Ἰσπουίνιος (τοῦ μεγάλου βασιλέως) (τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως) (τοῦ βασιλ. τῆς Θώσπα)
6) ... ε-ja-νι (EBANI) I-νου-ου-α-si τε-ρου-νι]	... ἰόντα (;) (βοιώνης) (ἐξ) Ἰνώας ἔδρανεν	... στήλην (;) ἐκ τῆς χώρας τοῦ Ἰνώου ἱδρυσεν	(τῷ Χάλδει) στήλη. ἐκ τῆς χώρας τοῦ Ἰνώου ἱδρυσεν.
7) ... λου-α-ι	... λύζει (μετακινεῖ) (;)	... (Εἰς τὰ ὄμματα)	Τὴν πλάκα εἰς τὰ ὄμματα

Βανικὸν κείμενον	Μετάφρασις ἡμετέρα εἰς ἀρχ. Ἑλληνικὴν	Ἑρμηνεία Sayce	Μετάφ. Ἀσσυριακοῦ κειμένου κατὰ Sayce
(DIS) Is-που-ι-νι-ε	(δίω) Ἴσπουῖνει,	τοῦ Ἴσπουῖνιος,	τοῦ Ἴσπουῖνιος,
8) (DIS) Sap-dour-[χε] που-ουρ-νι	(δίω) Σαριδουρίδη πῶρον	υἱοῦ τοῦ Σαριδούριος τὴν πλάκα (;)	υἱοῦ τοῦ Σαριδούριος ...
ου-ρι-λι [γα-ου-]λι α-ρι-bi γα-οS-λι να(?) -ρι(?)	ὀρᾶσθαι (;) γηθαλέον, νήριπον (;) γηθαλέον	... ὠραίαν, ὠραίαν	(be-li) ὠραίαν (bi-bu) ὠραίαν
... (MES) (EPou)	... (ὀρειχάλκου)	[ἀγγεῖα] ἐξ ὀρειχάλκου	... ἐξ ὀρειχάλκου
... sa-νι (BAB) να-χου-νι[ε] [.α-νι ja-α-ε ζα-da-[νι] νι (AN) Αλ-di-va (BAB) α-ρου-νι (AN) Αλ-[di-ε] [ε-ου]ρι-ι (BAB) ουλ-γου-si-ja-νι 1012 8020 (AS B1Poy) ... γου-ρου-χε αλ-λι-ι-ε πι ου-λι-ι-ε ου-[λι-ι-ς] 40) [τι-ου-λι-]ι (AN) Χα-di-ις	... σαννάκιον (;) (βαβύκης) νάξε (ἐσώρευε) γάτησε (κατεσκεύασε) ... (ἀνακτος) Ἄλδιος (βαβύκης). Ἡρατο (ἀνακτι) Ἄλδαι ἦρωι (κυρίῳ) (βαβύκης) λυκοσάγματα 1012, 8020 (λήια βάρια) ... κορωνούς (ταύρους) αἴλινον, φήμην ἄλλου ἄλλος θωῦξει, (ἀναξ) Ἄλδεις,	τά... τῆς πύλης μετακινεῖ τοῦ θεοῦ Ἄλδιος τῆς πύλης. Ἐφερε τῷ θεῷ Ἄλδαι κυρίῳ τῆς πύλης τὰς ἀσπίδας ... 1012 (τρόφιμα) 8020 ἀρνία.. ... τὴν μνήμην, τὸ ὄνομα ἄλλου ἄλλος ἰσχυρισθῇ (εἶναι), (εἶθε) ὁ Ἄλδεις	... μετακινεῖ, λεκάνην ἐξ ὀρειχάλκου μετακινεῖ... ... (bi-bu) πολυἀριθμα... ἔστησε πρό... τῆς πύλης. τοῦ θεοῦ Ἄλδιος συνεσώρευσε. Τῷ Χάλδαι κυρίῳ τῆς πύλης τὰς ἀσπίδας (;) ἔφερεν. 1012 τρόφιμα... ... οἶνον, ἀρνία, ὅστις τὴν μνήμην ἄλλου ἄλλος ἰσχυρισθῇ (εἶναι), εἶθε ποιήσει ὁ Χάλδεις,

Βανικὸν κείμενον	Μετάφρασις ἡμετέρα εἰς ἀρχ. Ἑλληνικὴν	Ἑρμηνεία Sayce	Μετάφρ. τοῦ Ἀσσυ- ριακ. κειμ. κατὰ Sayce
(AN)	(ἀναξ)		
Τεῖωβα-ς	Τεῖσβας,	ὁ Τεῖσβας	ὁ Ρεμμών,
(AN)	(ἀναξ)		
Ἀρδινι-ς	Ἄρδινις,	(καὶ) ὁ Ἄρδινις,	καὶ ὁ Σάμας,
(AN-MES)	(οἱ) ἄνακτες,	οἱ θεοί,	οἱ θεοὶ τῆς Μουζαζι
41) [μα-α-]νι	μιν	αὐτὸν	
[αρ-μου-ζι]	ὀρμώντες (;	ὀρμῇ (;	ἐξωθεν
(INANI)	(ἡνίαν)	εἰς τὴν πόλιν	ἀπὸ τῆς πόλεως
Βι-κου-ρα-ε-δι	Βικούραν δε	Βικούρα	Βικούρα
κου-λου-δι	καλίαν δε		

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στὰ συμπεράσματά του ὁ Ἰ. Θωμόπουλος σημειώνει τὰ κατωτέρω:

«Πρῶτον. Ἡ ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ χρῆσις τῶν ἰδεογραμμάτων φαίνεται (κατὰ Sayce) παραληφθεῖσα παρὰ τῶν Χεταίων, ὧν ἡ γραφή ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἰδεογραφικὴ. Τῷ ὄντι δὲ τὰ θέματα τῶν Ἀσσυριακῶν ἰδεογραμμάτων AN=ἀναξ-Θεός, DIS=δῖος, DOUΠ-TE=δόλπος - δέλτος, EBANI=Βοώνη χώρα, INANI=ἡνία πόλις, ISTAK=ἴστημι, XAL=κέλης ἵππος κ.λ.π. καὶ τὰ τῶν Ἀσσυριακῶν λέξεων alu=κατοικία (ἐλλήν. ἀλεῖν, οἰκεῖν), daphnu=ἰσχυρὸς (ἐλλήν. δανής, ἰσχυρὸς) κτλ. ἀποδεικνύονται Ἑλληνικὰ Πελασγικά. Ταῦτα δὲ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι, ὥς κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ἐν Συρία, οὕτω καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ, οἱ ἐπελθόντες Σημίται ἀνέμιχθησαν πρὸς Ἑλληνο-Πελασγικά φύλα, ὕστερον ἐκ-σημιτισθέντα.

» Δεύτερον. Ἐκ πασῶν τῶν Πελασγικῶν γλωσσῶν, ἃς ἐνταῦθα ἐξητάσαμεν, ἡ τῶν Χεταίων (ἰδίᾳ δὲ ἡ Βανικῇ) ἐδείχθη ἡ μᾶλλον πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑτεοκρητικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Πελασγικῆς ἐπιγραφῆς τῆς Αἰῆνου ὁμοιάζουσα. Ἐκ τούτου δὲ τεκμαίρεται, ὅτι οἱ παρὰ τὸν Καύκασον καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Χετταῖοι ἦσαν ὁμοεθνεῖς καὶ ὁμόγλωσσοι πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις Πελασγοὺς Πρωτοέλληνας τοὺς εἰσαγαγόντας εἰς Κρήτην (καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα) τὴν ἰδεογραφικὴν γραφὴν, καὶ ἀναπτύξαντας τὸν ὑπέροχον Μινωικὸν Πολιτισμόν».

Μετὰ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Χιτιτικὴ γλῶσσα, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὑπῆρξε προῖον Ἑλληνικῆς καὶ Πελασγικῆς ἐξ ἀναμίξεως αὐτῶν μὲ τὴν γλῶσσαν τῶν (X)-εταίων [ἐτεός = γνήσιος, πραγματικός, ἀληθής], δηλαδὴ τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν ποὺ κατοικοῦσαν στὸν εὐρύτερον Μικρασιατικὸν χώρον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν Ἰνδιῶν, θὰ πρέπει νὰ συναγάγουμε τὸ κάτωθι συμπέρασμα: Ὁ λαὸς ποὺ κατέγραψε διὰ ἰδεογραφικοῦ τρόπου τὸν μεγάλο κατακλυσμὸ εἶχε δεχθεῖ τόσο τὴν ἐπιρροὴ τῆς γλώσσας ὅσο καὶ τῆς γραφῆς τῶν πλέον πολιτισμένων Ἑλλήνων - Πελασγῶν, ποὺ ἴσως μέσω τῶν «ἑστίων» καὶ τῶν βασιλέων - θεῶν ἀσκούσαν τὴν ἀνώτατη ἐποπτεία ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν λαῶν. Ἐπίσης πρέπει ἀπὸ τὸν ἴδιον λόγον νὰ ὀδηγηθῶμε στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι δυνατό, ἐνῶ οἱ Χετταῖοι ἀναπτύσσουν πολιτισμὸ μὲ δάνειον γλῶσσαν καὶ γραφὴν, οἱ Ἕλληνες ποὺ τοὺς τὰ δάνεισαν νὰ εἶναι μεταγενέστεροι.

Ἐπειδὴ ἐκ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν αὐτοὶ οἱ ἰσχυρισμοί, συνάγεται ἐπίσης ὅτι πρὸ τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ ποὺ ἐπισυμβαίνει κατὰ τὴν βασιλεία (ὡς ἀνώτατου μεταξὺ ἰσῶν) τοῦ Δευκαλίωνος, οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου εἶχαν ἤδη ἀναπτύξει τέλεια γλῶσσα καὶ γνώριζαν τὴ γραφὴν.

Ὁ Ἡρόδοτος [ἔχω ἐν ἐκτάσει γράψει ἐπ' αὐτοῦ (Δαυλός, τευχ. 30 / 1984)] ἀναφέρει (Τερψιχόρη, 59): «εἶδον δὲ καὶ αὐτὸς Καδμήϊα γράμματα ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἰ-

σμηνίου ἐν Θήβῃσι τῇσι Βοιωτῶν ἐπὶ τρίποσι τρισὶ ἐγκεκολαμμένα, τὰ πολλὰ ὅμοια ἔόντα τοῖσι Ἰωνικοῖσι». Τὰ Καδμήια γράμματα (ἀλφάβητο) ποὺ χρησιμοποιοῦσαν σ' αὐτὴ τῇ περιοχῇ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, εἶχαν παύσει νὰ εἶναι τὰ ἀκατανόητα ἰδεογραφικὰ [σημεῖα ἢ τέρατα] —καὶ μποροῦσαν νὰ διαβάζονται οἱ ἐπιγραφές τῶν τριπόδων καὶ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο. Ὁ Ἡρόδοτος μάλιστα τονίζει ὅτι τὰ γράμματα αὐτὰ «τὰ πολλὰ ὅμοια ἔόντα τοῖσι Ἰωνικοῖσι». Αὐτὸ —ἂς τὸ προσέξουμε καλὰ— δὲν σημαίνει ὅτι κάθε νέα γραφὴ καταργοῦσε αὐτόματα τὴν προηγούμενη, δηλαδὴ τὴν πανάρχαια Πελασγικο-ἰδεογραφικὴ γραφὴ, ποὺ οἱ λαοὶ τοῦ εὐρύτερου χώρου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ εἶχαν διδασχθεῖ καὶ χρησιμοποιοῦσαν.

Πρέπει ἀκόμη νὰ δεχθοῦμε, ὅτι καὶ στὸν μητροπολιτικὸν χώρον πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἓνα μεγάλο ἴσως διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖο θὰ ὑπῆρχαν ἐν χρήσει περισσότερα τοῦ ἐνὸς εἴδη γραφῆς. Τὸ ἐνδεχόμενο δὲ ἡ Κρήτη, ποὺ ὑπῆρξε καὶ «Κρητῆρ» γλωσσῶν, νὰ σχημάτισε τὴν πρώτη ἰδεογραφικὴ γραφὴ (Πελασγικὴ) καὶ κατόπιν τὴ γραμμικὴ, ποὺ ἴσως ὑπῆρξε ἡ προδρομικὴ τῆς Καδμήϊου γραφῆς, δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ Χιτιτικὴ γραφὴ ἐξακολούθησε νὰ εἶναι ὅμοια (μὲ προσαρμογὴ στὶς δικές της λέξεις) τῆς Μινωικῆς, ποὺ ὡς γλῶσσα Πελασγικὴ ἐξαπλώνεται πρώτη στὸν χώρο τῶν λαῶν τῆς εὐρύτατης Μικρασιατικῆς Περιφέρειας. Στὸν Ἡρόδοτο ἐπίσης γίνεται προσπάθεια, ἐντελῶς θὰ ἔλεγα συμπτωματικὴ, χρονολόγησιν τῆς βασιλείας τοῦ Κάδμου. Τὸ ἐρέθισμα τοῦ τὸ ἔδωσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς (κάτι παρόμοιο συνέβη στὸν Σόλωνα), ποὺ τοῦ τόνισαν ὅτι «ἀτρεκέως φασὶ ἐπίστασθαι, ἀεὶ τε λογιζόμενοι καὶ ἀεὶ ἀπογραφόμενοι τὰ ἔτεα» [Εὐτέρπη, 145]. Τοῦ εἶπαν λοιπόν, ὅτι «ἀπὸ τὴν Σεμέλη, τὴν κόρη τοῦ Κάδμου, γεννήθηκε ὁ Διόνυσος καὶ ἀπὸ τὸν Διόνυσον μέχρι τὸν βασιλέα Ἀμαση ὑπολογίζουσιν ὅτι ἔχουν περάσει «πεντακισχίλια καὶ μύρια ἔτη», δέκα πέντε χιλιάδες χρόνια» [Εὐτέρπη, 145, 146, 147]. Ὁ Ἡρόδοτος τὶς γραπτὲς αὐτὲς παραδόσεις τὶς θεώρησε ἄρκετὰ παράδοξες. Κατ' αὐτὸν ὁ Κάδμος ἔπρεπε νὰ εἶχε ζήσει τὸ 2100 π.Χ. Ἀλλὰ ἀφήνει τελικὰ τὸν ἀναγνώστη του νὰ παραδεχθεῖ ἀπὸ τὶς δύο ἀπόψεις αὐτὴ ποὺ θὰ θεωρήσει πειστικότερη. Αὐτὴ ἡ δήλωσις τοῦ Ἡρόδοτου μὲ ἔπεισε ὅτι ἡ χρονολόγησις ποὺ ἐπιχείρησε ἦταν ἐντελῶς συμπτωματικὴ καὶ ἴσως νὰ μὴν τὴν προκάλεσε —οὔτε νὰ τὴν πίστεψε— ὁ ἴδιος.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αὐτὰ ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἱστορικὴ θέσιν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Σὲ ἐπόμενο ἄρθρο θὰ ἐξετασθοῦν οἱ ἀναφορές τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας στὸ ὄνομα τοῦ Δία.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ

Τὸ φαινόμενο «κουλτουριάρης»

“Ας σημειώσουμε καλύτερα τις ἐλλείψεις του. Ὁ «κουλτουριάρης» εἶναι ὁ ἀνοκλήρωτος πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὁ χωρὶς οὐσία, βάθος, πρωτοτυπία καὶ περιεχόμενο. Εἶναι ὁ κραυγαλέος, ὁ ρηχός, ὁ γεμάτος ἀβεβαιότητες, ὁ θρασὺς ἡμιμαθής, ποὺ ἐπιμένει, ὡστόσο, νὰ ἔχει βαρύνουσα γνώμη γιὰ ὅλα. Εἶναι ἀκόμα αὐτὸς ποὺ ἔχει θολές, μπερδεμένες καὶ ἀκαταστάλαχτες ἰδέες καὶ γνώμες, ποὺ δύσκολα καταλαβαίνει τοὺς μεγαλοφρεῖς καὶ εὐκολότερα τοὺς διαστρέφει καὶ τοὺς παρεξηγεῖ. Εἶναι, μάλιστα, ὁ χωρὶς κατασταλαγμένες πεποιθήσεις, ποὺ μένει μόνιμα στὸ περιθώριο, χωρὶς πολλὰ φορὲς ὁ ἴδιος νὰ ἔχει συνειδητοποιήσει οὕτε τὴν ἡμιμάθειά του, οὕτε τὴν σύγχυση καὶ τὴ θολούρα μέσα στὴν ὁποία παραπαλεῖ...

“Ὅσο κι ἂν ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι χαρακτηριστικὸ φαινόμενο τῆς ἐποχῆς μας, γνήσιο ὑποπροϊὸν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μ’ ἄλλα ὀνόματα καὶ παραπλήσιες ιδιότητες προὔπηρξε σ’ ὅλες τὶς ἐποχές. Ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ψευδοσοφιστῆ, ποὺ τόσο εὐστοχα σατίρισε στὴ κωμῳδίες του ὁ Ἀριστοφάνης. Ἡ παρασιτικὴ του ιδιότητα γίνεται ἀκόμα πιὸ ἐκδηλῆ στοὺς κατοπινούς αἰῶνες. Στοὺς διάφορους τύπους ρητόρων καὶ «περιτρίπτων φιλοσόφων» τῆς ἐποχῆς του, ποὺ τόσο πετυχημένα διακωμωδεῖ καὶ σατιρίζει ὁ Λουκιανός, ἀνάγλυφῃ προβάλλει ἡ κουλτουριάρικη φύση. Τὴν ἴδια ἐποχὴ φαίνεται πὼς ἡ ιδιότητα αὕτη ἐπεκτάθηκε καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους Ἕλληνες, τόσο ποὺ γιὰ τοὺς Ρωμαίους θεωρήθηκε ἐθνικὸ μας χαρακτηριστικὸ ἀπὸ τὰ πιὸ ἐμφανῆ καὶ ξεχωριστά.

Γιὰ τὴν ἀκρίβεια ὁ Κικέρων ταύτισε τὴν προχειρολογία, τὴν ἀγὼνι πολυγλωσσία καὶ τὴν φλυαρία (καίρια γνωρίσματα τοῦ κουλτουριάρη) μὲ τὴν ἑλληνικὴ πολυπραγμοσύνη. “Ἐτσι μὲ τὸν ὄρο Graeculus (Γραικύλος) ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τὸν

Ἕλληνα λόγιο τὸν νωθρό, τὸν πολὺξερο καὶ πολυλογᾶ, μᾶς ἔδωσε καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ κουλτουριάρη τῆς ἐποχῆς του (ἴδε σχετικὰ Ν. Πετρόχειλου «Ρωμαῖοι καὶ Ἑλληνισμός, μιὰ διαλεχτικὴ σχέση», Ἀθήνα 1984, σελ. 35-57).

Παρ’ ὅλες ὁμως τὶς ἀναλογίες καὶ τὶς ὁμοιότητες πρέπει νὰ ποῦμε; πὼς ὁ σημερινὸς κουλτουριάρης εἶναι «κάτι ἄλλο». Ὁχι μόνον εἶναι ἴσως πιὸ ἐμπλουτισμένος σὲ σχέση μὲ τὸν ἀρχαῖο του πρόγονο, ἀλλὰ καὶ σαφῶς πιὸ περίπλοκος, μὲ περισσότερες ιδιότητες καὶ περισσότερες παραλλαγές καὶ ἰδιομορφίες. Ἡ ποικιλία τῶν ἐκδηλώσεών του, οἱ ἀντιδράσεις του, ὁ ἀρνητισμός του, ἡ ἐπιτήδευση, ὁ μιμητισμός του, συμπλέκονται καὶ συμφύρονται τόσο ποὺ δύσκολα, τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς, μπορεῖς νὰ τὸν καταλάβεις. Ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἐντυπωσιάσει, νὰ ἀναρριχηθεῖ ψηλά, νὰ ἐπιβληθεῖ, νὰ κερδίσει συμπάθειες, τὸν ὠθεῖ συχνὰ σὲ ἀγῶνες ἐπικρίσεις, σὲ ἐπιθετικὲς καὶ ὀργίλες ἐνέργειες, σὲ ὄλο πάθος ἀρνήσεις, σὲ θορυβώδεις προκλήσεις. Ἀνακρίβειες, διαστρεβλώσεις, ἀντιφάσεις, παλινωδίες δεσπόζουν στὰ λόγια του καὶ στὰ γραπτά του, ἐνῶ, σ’ ἄλλες περιπτώσεις, χρησιμοποιεῖ ἐπιδέξια τὴν εἰρωνεία καὶ τὸ σαρκασμό. Ὁ αὐθεντικὸς ὁμως κουλτουριάρης, πάνω ἀπ’ ὅλα, εἶναι φιλόδοξος καὶ οἰηματίας. Θέλει νὰ τὸν ὑπολογίζουν, νὰ τὸν συμβουλευόνται καὶ νὰ τὸν ἀκοῦνε. Αὐτὸ ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει κυρίως, εἶναι νὰ εἶναι πάντα στὸ προσκήνιο καὶ στὴν «πρωτοπορία», κι αὐτὸ ποὺ ἀπεχθάνεται πάνω ἀπ’ ὅλα εἶναι νὰ μὴ τὸν προσέχουν ἢ νὰ τὸν ποῦν ὀπισθοδρομικὸ ἢ συντηρητικὸ ἢ ἀντιδραστικὸ ἢ ἔξω ἀπὸ τὴ μόδα. Ἐτσι προσκολλᾶται εὐκολα σὲ κάθε τί τὸ νεοφανές. Ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τοὺς νέους, τὶς καινούργιες ἰδέες, τὶς ἐπαναστατικὲς ἰδεολογίες, τὶς ριζοσπαστικὲς λύσεις, τὶς ἀνατρεπτικὲς φιλοσοφικὲς καὶ πολιτικὲς θεωρίες. Ἐκεῖ, βέβαια, ποὺ προβάλλει σ’ ὅλη της τὴν με-

γαλοπρέπειαν ἢ παχυλή του ἀμάθεια, ἢ ἀσχετοσύνη καὶ ἢ ἐπιπολαιότητα του εἶναι, ὅταν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναπτύξει ἕνα ζήτημα, νὰ τεκμηριώσει μιά γνώμη του μὲ κάτι τὸ συγκεκριμένο. Τότε, εὐκολα καταλαβαίνουμε τὴ πνευματικὴ του γύμνια, τὴν ἔλλειψη γνωσιολογικοῦ ὑποστρώματος, τὴν ρηχὴ καὶ ἐπίπλαστὴ μόρφωσή του. Ἴσως τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ σύγχρονου κουλτουριάρη εἶναι τὸ θράσος καὶ ἡ τόλμη του. Χωρὶς δισταγμὸ ἀνακατεῦσται στίς πιὸ σοβαρὰς καὶ ἐξειδικευμένες συζητήσεις ἀξιώνοντας νὰ τὸν ἀκούσουν.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε ὁ κανόνας. Ὁ αὐθεντικὸς κουλτουριάρης εἶναι πανοῦργος. Μεταμφιέζεται καὶ προσποιεῖται μὲ ἀνεση. Ἀποφεύγει τὶς κακοτοπιὰς, ξεγλυστράει εὐκολα. Προκειμένου νὰ τὰ θαλασσώσει καὶ ν' ἀποκαλυφθεῖ ἢ ἀγραμματοσύνη του, προτιμᾷ νὰ σιωπᾷ ἢ νὰ μιλάει μὲ διφορούμενα. Συνηθέστατα πάσχει ἀπὸ κάποια φανερὴ ἢ κρυφὴ ἀνωμαλία, σωματικὴ ἢ ψυχικὴ. Συνήθως μιλάει μὲ γενικότητες, καὶ σκοτεινὰς ῥήσεις, ποὺ προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀνοήτων, ἐνῶ βάζουν σὲ ἀπορία τοὺς γνωρίζοντες. Φυσικά, ὁ κουλτουριάρης δὲν ἔχει πολὺ καιρὸ γιὰ διάβασμα, δὲν εἶναι συνηθισμένος σὲ ξενύχτια, σὲ μελέτες χρόνων, σὲ συστηματικὰ καὶ ἐπίπονα σπουδὰς. Ὅλα τὰ θέλει γρήγορα καὶ στὸ χέρι, χωρὶς κόπο ἢ μεγάλη προσπάθεια. Καὶ τὰ παίρνει μόνος του (ἢ νομίζει πὼς τὰ παίρνει). Ὅταν ὅμως νιώθει τὸ ἔδαφος νὰ τρίζει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, δὲν πανικοβάλλεται, δὲν τρέπεται σὲ φυγὴ. Ἡ ἔλλειψη καλλιέργειας καὶ σιγουριάς τὸν κάνει ἀπόλυτο, φανατικὸ. Μπορτὰ στὸ φόβο τῆς ἀποκάλυψης γίνεται κραυγαλέος. Σ' ἕνα ἐνδιαφέρον ἄρθρο τοῦ ὁ Ν. Δήμου («*Ἡ κουλτούρα τῆς Κουλτούρας*»), δημοσιευμένο στὰ «*Ἐπικαιρα*» τῆς 3.5.1979, ἀναφέρεται στοὺς τρόπους καὶ τὶς μεθόδους τῶν κουλτουριάρηδων τῆς ἐποχῆς μας ποὺ πετυχαίνουν νὰ κατευθύνουν καὶ νὰ δυναστεύουν, ταυτόχρονα, τὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ σ' ὅλους τοὺς χώρους τῆς, ἀπὸ τὸ βιβλίο μέχρι τὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφο. Ἐπωφελοῦμενοι, γράφει, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πραγματικὰ

καλλιεργημένοι σήμερα στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἐλάχιστοι καὶ σεμνοί, ἔχουν πληθυνθεῖ καὶ ἔχουν κατακαλύψει τὰ πάντα. Καθὼς εἶναι θρασεῖς καὶ ἀδίσταχοι, ἀλλὰ καὶ θαυμάσια ὀργανωμένοι, ἔχουν κατακλύσει τὰ μέσα ἐπικοινωνίας, ἀπ' ὅπου ἀσκοῦν μιά στυγνὴ τυραννία ἐπιβάλλοντας τὶς δικές τους θέσεις καὶ ἀπόψεις μὲ μιὰν μοχθηρὴ ἀνελαστικότητα. Φυσικά, κατὰ τὸν προαναφερθέντα συγγραφέα, ὅλοι ὅσοι δὲν τοὺς καταλαβαίνουν εἶναι ὄχι μόνον ἐχθροὶ τοὺς ἀλλὰ καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς, ἐνῶ «*στὸν κουλτουριάρικο κονφορμισμὸ τοὺς*» δὲν χωράει ἄλλη γνώμη ἔξω ἀπὸ τὴ δική τους. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὴν τάση τους νὰ μειώνουν καὶ νὰ ὑποτιμοῦν ὅλους τοὺς καταξιωμένους καὶ τοὺς καθιερωμένους, συμφωνεῖ πὼς ὄχι μόνον φέρνουν σύγχυση στὸ λαὸ μὲ τὶς ἀντιφατικὰς, δογματικὰς καὶ ἀξεκαθάριστες κρίσεις τους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ στάση τους τὸν διώχνουν μακριὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα: «*Κάνουν ὅτι μποροῦν γιὰ νὰ συντηρήσουν τὴν εἰκόνα τῆς δύσκολης καὶ ἀπρόσιτης τέχνης*» καὶ δροῦνε ἔτσι ἀντιδημοκρατικά. Προχώρώντας καταλήγει, πὼς καὶ «*τὸ ἴδιο τὸ πιστεύω τῶν κουλτουριάρηδων εἶναι ἀντιδημοκρατικὸ. Δὲν 'ναγνωρίζουν στὸ λαὸ τὸ δικαίωμα νὰ διαλέξει τὴν τέχνη του...*».

Ἀναφερθῆκαμε στὸν ἀρνητισμὸ τοῦ κουλτουριάρη. Εἶναι κάτι τὸ σχεδὸν νοσηρὸ αὐτὴ ἡ τάση του νὰ μειώνει καὶ νὰ ὑποτιμᾷ συνεχῶς γνωστούς καὶ καθιερωμένους δημιουργούς. Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ λόγος, ποῦ τὸ κάνει αὐτό; Πρῶτα-πρῶτα ὁ φθόνος. Νάνος ὁ ἴδιος, δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχθεῖ τὴν ὑπαρξὴ καλυτέρων γύρω του. Γιὰ νὰ νιώσει ἀνετα, νὰ μὴν πνιγεῖ ἀπὸ ἀσφυξία, θέλει ὅλους νὰ τοὺς φέρει στὸ δικό του ἐπίπεδο. Σ' ἄλλες περιπτώσεις, βέβαια, ἡ ἀμφισβήτησή του ἔχει ἄλλα πιὸ ταπεινὰ κίνητρα. Θέλει νὰ δεῖξει πὼς δὲν τὸν ἐπηρεάζουν οἱ ἄλλοι, πὼς ἔχει δική του γνώμη... Θέλει, ἀκόμα, νὰ παραστήσει τὸν σοφὸ, τὸν πρωτότυπο τὸν δεινὸ κριτικὸ. Στὴν πραγματικότητα εἶναι κομπλεξικὸς ἢ φτηνός, κενὸς ἢ ἄγονος. Φυσικά, ὁ αὐθεντικὸς κουλτουριάρης εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀληθινῆς παιδείας, ἀνιστόρητος, ἐνάντιος σὲ κάθε τί

τὸ «καθιερωμένο» καὶ τὸ «κατεστημένο». Σπάνια καταδέχεται νὰ παινέσει ἓνα νέο συγγραφέα καὶ γιὰ ὅλους εἶναι μίζερος καὶ ἐπιφυλαχτικὸς καὶ ἔτοιμος νὰ τοὺς βρεῖ ἔνα πληθὸς ὑπαρκτὰ καὶ ἀνύπαρκτα ψεγάδια.

Δὲν θὰ ἐπεκταθοῦμε περισσότερο. Πολλὰ ἀκόμα θὰ μπορούσαμε νὰ γράψουμε γιὰ τὴν πολυάριθμη αὐτὴ τάξη, ποὺ δεσπόζει τυραννικὰ σήμερα τὸν πνευματικὸ μας χῶρο. Ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, στὶς μέρες μας οἱ κουλτουριάρηδες εἶναι μιὰ τροχοπέδη καὶ μιὰ ἀπειλὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ τὴν ἐλεύθερη πολιτιστικὴ μας ἐξέλιξη. Μὲ τὴν πειθὴ καὶ τὴν σοβαροφάνειά τους, τὴν αὐξημένη τους κινητικότητα, τὶς περίτεχνες, δυσνόητες, ἀλλὰ χωρὶς οὐσία κριτικές τους ἀπειλοῦν νὰ διαστρέψουν τὸ καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριό τοῦ λαοῦ. Σὲ ἀνταπόδοση, ἴσως, ὁ λαὸς ὅλους αὐτοὺς, ἀκριβῶς ποὺ τόσο τὸν ταλαιπώρησαν καὶ τὸν καταπίεσαν, τοὺς βάπτισε κουλτουριάρηδες. Ἡ ἔλλειψη κατανόησης, ἡ ψευτοαυστηρότητά τους, ἡ δογματικὴ τους στείροτητα καὶ ἡ ἀποστροφή τους γιὰ κάθε τι τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ κατανοητὸ τοὺς ἔχει κάνει κι ὅλας ἰδιαίτερα ἀντιπαθεῖς. Ἐμεῖς, ἐδῶ, ὅλους αὐτοὺς τοὺς «σνόμπ τῆς κουλτούρας» (κατὰ τὸν ὁ-

ρισμὸ τοῦ Ν. Δήμου) τοὺς ἀποκαλύπτουμε καὶ τοὺς παραδίδουμε στὴν κοινὴ περιφρόνηση. Προσέχτε τους, ἀπομονώστε τους, μὴ τοὺς δίνετε καμμιὰ σημασία. Εἶναι καιρὸς ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄσχετοι καὶ οἱ ἀτάλαντοι νὰ μποῦν στὸ περιθώριο. Ἀρκετὲς ζημιὲς προκάλεσαν ὥς τώρα στὸ δύσμοιρο αὐτὸ τόπο. Κάτω ἀπὸ τὶς πιὸ ποικίλες μεταμορφώσεις (ἄλλοτε τοῦ δάσκαλου, τοῦ αὐστηροῦ κριτικοῦ, τοῦ ἀνικανοποίητου καὶ δύστροπου λόγιου, τοῦ μίζερου καὶ περιαιτολόγου συγγραφέα, τοῦ δημοσιογράφου κ.λ.π.) ἐδῶ καὶ δεκάδες χρόνια (ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ἕως σήμερα, γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὰ καθ' ἡμᾶς) διαστρέβλωσαν, μάραναν καὶ καταπολέμησαν κάθε τι τὸ γνήσιο καὶ τὸ ἀξιόλογο ποὺ παρουσιάσθηκε στὴν τέχνη καὶ τὰ γράμματα. Ὅ,τι ρίζωσε, ὅ,τι ἐπέζησε καὶ ἐπιβλήθηκε, χρειάστηκε πρῶτα νὰ γίνουν ἀγῶνες καὶ νὰ δοθοῦν μάχες μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς κοντόφθαλμους, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ καὶ νὰ μὴ τὸ στραγγαλίσουν...

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δογματικοὶ τῶν ἰδεῶν εἶναι καιρὸς πιά νὰ πάσουν νὰ ρυπαίνουν τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, ποὺ πρέπει ἀνεμπόδιστα νὰ συνεχίσει τὸ δρόμο της.

Τὸ δικό του «Μεγάλο Μπάμ»...

Τὸ δεῖπνο στὴ Βία Βένετο, στοῦ Ἑτορε. Τὸ προσέφερε ὁ θεὸς του ὁ «ίντζενιέρε» πρὸς τιμὴ του, μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ ἦλθε ἀπ' τὴν κατακτημένη Ἑλλάδα.

Ἀπ' τὸ μπάνιο, ἀκόμα, τοῦ φώναζε ἡ Κλάουντια: «Ἀμόρε μίο, φόρεσε τὴ στολὴ σου ἀπόψε. Πέρ φαβόρε».

Κοῦνησε τὸ κεφάλι πέρα δῶθε. Φόρεσε παντελόνι γκριζὰ φανέλλα, σακάκι μπλὲ τσόχα.

— Μπὲλ ἀνιμάλε, σκέφθηκε, καθὼς τὴν πρόσεξε στὸ τραπέζι. Πανέμορφο ζῶο. Μὰ πὼς διάβολο τὴν παντρεύτηκε; Κι ἦταν σίγουρος, πὼς δὲν πήγαινε ἄλλο...

Ἐκείνη ξένοιαστη, ἀνύποπτη, ἐπιπόλαιη κοιτάζονταν μὲ τὸν ἐραστή της. Ἀπαίτηση νὰ 'ναι μὲ τὴν παρέα του δίπλα τους, πολὺ κοντὰ τους. Εἶχε τὸ λόγο της: ἐραστής, ναί, μὰ ταπεινωμένος — ὁ αἰώνιος πόλεμος ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα: Κοντὰ στὸν Τενέντε Καπιτάνο ὁ ἀγροῖκος τοῦ Ἀσπρομόντε θὰ ἦταν ὅ,τι ὁ κοῦκκος δίπλα στὸν αὐτοκρατορικό ἀετό!...

— Ὁραῖος ἄντρας, ψάρεψε στὰ θολὰ, σίγουρη γιὰ τὴν «ἐργολαβία», ἡ Ρομίνα, κι ἔδειξε μὲ τὸ βλέφαρο τὸν ἀστυνομικό.

— Χά, εἰρωνεύθηκε παραπλανητικά ἡ Κλάουντια, γιὰ φαντάσου! Μαρισάλο ματζόρε α πιέντι! Ἀνθυτασπιστής της Χωροφυλακῆς! Κατάλαθε ἀμέσως τὴ γκάφα της, μὰ ἦταν ἀργὰ πιά... Ἡ Ρομίνα δὲν ἦταν χαζή.

Δὲν εἶχε κέφι ἀπόψε ὁ ὑπολοχαγὸς Γκαετάνο Σκαλία. Μὰ σάμπως εἶχε καὶ ποτὲ τελευταῖα; Ὅχι, ἡ Γῆ παραῆτανε μανικόμιο...

— Εἰς υἱεῖαν, θεῖε, ὑποχρέωθηκε ν' ἀπαντήσει στὸ ἐπίμνο «α σαλοῦτε, Τενέντε Καπιτάνο» τοῦ θεοῦ του. Πιπίλισε τὸ ρόδο τοῦ Πιεμόντε καὶ κλείστηκε καὶ πάλι στὶς σκέψεις του. Κατὰ διαστήματα ἔκανε «σί», «σί». Τάχα πὼς ἀκουγε μὲ προσοχὴ τὸν «ίντζενιέρε», ποὺ ἀνέλυε λεπτομερῶς τὴ στρατηγικὴ μὲ τὴν ὁποία «λὲ φόρτσε ἀρμάτε...».

— Ὅχι, συμπέρανε τώρα ὁ νέος ὑπολοχαγός. Τὰ «ἐκατομμύρια τῶν νεκρῶν» δὲν

εἶναι τὸ ζητούμενο, ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι οἱ νεκροί! Αὐτοὶ πεθαίνουν παρεμπιπτόντως, ἄδικα, κατά... λάθος...

— Ἀλλόρα, ἔτσι γλεντᾶνε οἱ ἀξιωματικοί; πείραξε τὸν ἐξάδελφό της ἡ, πάντα «ἀνάμεσα Ἀρτεμι κι' Ἀθηνᾶ», γαλανομέτωπη Ρομίνα.

Ἐκεῖνος τὴν κοίταξε, χωρὶς νὰ μιλήσει — ὄχι γιὰ νὰ τὴ δεί...

Τὸ κορίτσι ἀλλάξοχρωμάτισε ξαφνικά. Δίχως ἀδέλφια, εἶχε κάμει εἰδωλό της αὐτὸ τὸν μοναδικὸ ἐξάδελφο.

— Μαντόνα μία, εἶπε σχεδὸν δυνατά. Κι ἦταν σὰ νὰ φωτίστηκαν ὅλα, σὰ νὰ ὠρίμασε ξαφνικά. Μὰ πὼς εἶχε τυλφωθεῖ λοιπόν; Πὼς δὲν κατάλαθε ἐγκαίρως; Κοίταξε γύρω της ἀπελπισμένη. Λὲς καὶ ζητοῦσε σανίδα νὰ τὴ ρίξει σὲ ναυαγό...

Τώρα πιά, προσβλητικὰ ἀδιάφορη γιὰ ὅ,τι δὲν ἦταν αὐτός, βούλιαζε σὲ ζοφερὲς σκέψεις. Προσπαθοῦσε νὰ ἰδεῖ (μὲ τὸν μικρὸ κανθό — μὴ τὴν καταλάβει) πίσω ἀπ' τὸ ἀγαπημένο μέτωπο — ποὺ εἶχε ὀριστικά, φοβόταν, σκοτεινιάσει. Στ' ὠραῖο του πρόσωπο ἔγραφε κάτι μακρυνό, μὰ σάμπως σὲ πρώτο πλάνο. «Αὐτὸς εἶναι ὡς τὴν εὐτυχίαν ἀπελπισμένος», συλλογίστηκε ἡ κοπέλα, «αὐτὸς εὐδαιμονεῖ ἐν ἀπογνώσει — μὰ ποῖα τρίχα μᾶς κραταεῖ ἐδῶ; Κι ἐγὼ ἡ ἡλίθια...».

Τῆς ἤρθε ν' ἀνέβη στὸ τραπέζι καὶ νὰ βάλει στριγγλιές. Νὰ σηκώσει τὰ φουστάνια της καὶ νὰ βρῖσει ξετσιπίτῳ, σὰν χαμάλης — μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ εἶχε μισήσει τὴ Ζωή, εἶχε μισήσει τοὺς ζωντανούς, ὅλους ὅσους μποροῦσαν νὰ ζοῦν...

— Μὰ νόσον, μονολογοῦσε πεισματικά. Οὔτε γι' ἀστεῖο πὼς τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τούτῃ ἡ βρώμα, κουέστα πουτάνα... Ἄλλο εἶναι, κάτι ἀπείρως σοβαρότερο, κάτι συμπαντικὰ καίριο. Νό νό νό! Ἡ Κλάουντια εἶναι μιὰ ἀνύποπτη ποθερίνα, ἓνα τίποτε, χιόνι στὰ Ἰμαλάια, ἀμμόκοκκος στὴ Σαχάρα...

— Μπά, ἀντέλεγε στὸν ἑαυτὸ του τὴν ἱ-

δία στιγμή ὁ νεαρὸς ἀξιωματικός. Δὲν εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἡ θανάτωσις τῶν ἄλλων ποὺ ἔλκει τὸ ἄτομο· εἶναι ποὺ ἡ διαστροφή τὸ ὠθεῖ στὴν διεκδίκησι ὅλου τοῦ χώρου γιὰ ὅλο τὸ χρόνο — τοῦ παντός γιὰ πάντα! Ἐκεῖ τὴν παθαίνουν τὰ περίφημά σου «ἑκατομμύρια τῶν νεκρῶν», σάρκασε ἐαυτόν! Πιάστηκαν στὴ φάκα ποὺ ἐτοιμάζανε γι' ἄλλους, στὴ φάκα ποὺ ἔστηναν!..

Καληνύκτισε τὸ θεῖο καὶ τὴ Ρομίνια. Αὐριο ξανάφευγε στὴν Ἑλλάδα. Τὸ κορίτσι σφίχτηκε πάνω του.

— Τί θές νὰ κάνω; τὸν ρώτησε ψιθυριστά.

Τίποτε νὰ μὴν κάνει, τῆς ἀπάντησε, τοῦτο βὰ μπένε. Γιατὶ ρωτοῦσε; Καὶ τῆς χάιδεψε μὲ τὰ χεῖλη τ' αὐτί.

Ὁ γέρο «ίντζενιέρε» φίλησε τὸν ἀνηψιὸ γεμίζοντας τὸν ἀουγκούρι γιὰ γρήγορη καὶ ὀριστική ἐπιστροφή στὴν «βιτοριόζα καὶ γκλοριόζα πάτρια...». Ἦταν μόλτο φελίτσε στὰ σέρα, βεβαίωνε συγκινημένος — βραδυὰ ἀλησμόνητη...

...

— Δὲν λές τίποτε; τὸν ρώτησε στὸ ταξί.

Τὴν κοίταξε ἀνέκφραστα — βλέμμα ποὺ σκότωνε ἢ μακρότηθα του.

Σὰν ἔφτασαν σπίτι, δὲν γδύθηκε. Ἄρχισε νὰ μαζεύει ἐπιμελῶς τὰ πράγματά του. Ἡ γυναίκα τινάχθηκε ἀλαφιασμένη.

— Τί κάνεις; Τί σημαίνει αὐτό; Ντόθε βάϊ; εἶπε καὶ ἤξερε πῶς τίποτε δὲν σώζεται πιά. Αἰσθάνθηκε τὸν ἀφροδίσιο σπασμὸ τοῦ χαρτοπαίκτη ποὺ χάνει τὰ πάντα — ἔνωσε σφικτὰ τοὺς μηρούς... Μὰ τί πῆγε στραβά; μούγκρισε μέσα της, τίγρις πεσμένη σὲ λάκκο. Ἦταν ἡ πρώτη φορά, ποὺ δὲν θριαμβεύσε ἡ θηλότητά της...

Κυλίστηκε στὸ χαλὶ σπαράζοντας ὕστερικά. «Λυπήσου με», ἰκέτεψε, «εἶμαι μικρή, δὲν ἤξερα...».

Ἐκεῖνος εἶχε φθάσει στὴν πόρτα...

...

Ἀρχὲς τοῦ 1943 τὰ Ἔς Ἔς μπήκανε στὴ Νυμφόπετρα. Σαρανταένas νεκροὶ (δὲν βρήκανε ἄλλους), ὅλα τὰ σπίτια καμένα.

Ἀπάνω ποὺ τοῦ ῥθανε τὰ χαμπέρια, νὰ καὶ τὸ Γερμανικὸ ἀπόσπασμα ποὺ ἐπέστρεφε — ἐπὶ κεφαλῆς ὁ λοχαγὸς μὲ τὸ

φριχτὸ ἔμβλημα κρεμασμένο στὸ στήθος. Κατέβαινε ἀπ' τὴ μοτοσάικα στουπὶ στὸ μεθύσι...

— Πόρκο τεντέσκο! Ἀκούστηκαν τὰ χαστούκια. Πῆγε νὰ τραβήξει τὸ παραμπέλουμ ὁ ἄλλος, μὰ ὁ «σερτζέντε» τοῦ δὲν ἀστειεύονταν: ναπολιτάνος τοῦ σκοινιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ εἶχε κίολας ὀπλίσει τὸ πολυβόλο — παρμένα καὶ τὰ μπόσικα τῆς σκανδάλης! Τρίχα ἦταν, δὲν κόπηκε...

...

— Ἐν τάξει, καταλαβαίνω, σὲ συγκλόνισε τὸ γεγονός, τοῦ εἶπε ὁ Τζενεράλε τῆς Στρατιωτικῆς Δικαιοσύνης (διάσσημος ποινικολόγος τῆς Ρώμης καὶ φίλος τοῦ πατέρα του — ρικιαμάτο). Θὰ σταματήσω τὴν ὑπόθεσι, μὴ νοιάζεσαι. Μὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι αὐτό, φίλιο μίο...

Τὸν κοίταξε ἀπορημένος.

— Τὸ θέμα εἶναι, συνέχισε ὁ Τζενεράλε, πῶς σεῖς οἱ νέοι πρέπει ν' ἀναζητήσετε ἕναν διαφορετικὸ τρόπο σκέψης, νὰ μὴ ἀκολουθήσετε τὰ βήματά μας. Ν' ἀφήσετε στοὺς ποιητὲς τὶς ἀνοησίες γιὰ τὸ «πολὺ τοῦ πόνου», δὲν ὑπάρχει κανένα «πολὺ τοῦ πόνου», ἕνας πόνος ὑπάρχει: «τοῦ ἐνός»: Ὁ πόνος δὲν ἀθροίζεται, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ὡς ἀθροιστικὴ σύστασις, — «βιβλικὲς καταστροφές», «ἐκατόμβες», «Ἀρμαγεδδῶνες» δὲν σημαίνουν: ἀκόμα καὶ τὸ Σύμπαν νὰ πέσει, τὸν «πόνο τοῦ ἐνός» νὰ λογαριάζεις — τ' ἄλλα γιὰ τοὺς χαζοὺς... Κανείς, ποτέ, μὴτε πόνεσε μὴτε θὰ πονέσει περισσότερο τοῦ δικοῦ τοῦ πόνου. Ὅσο κι ἂν τὸ θελήσουμε, εἶναι ἀδύνατο νὰ πονέσουμε πόνο ποὺ δὲν περνᾷ ἀπ' τοὺς δικούς του νευρῶνες — ἀδυνατοῦμε ἀκόμα καὶ νὰ ὑποψιασθοῦμε τὴν ἔντασι καὶ τὴ φύσι του: Τὴ νύχτα ποὺ ὁ γιός μου πάλευε μὲ τὴν κόλασι καὶ τὸ ζόφο τῆς παγωμένης θάλασσας, ἐγὼ κοιμόμουν ἕστος, χορτάτος, βολεμένος! Κι ὥστόσο ὅ,τι ἤθελα, ὅ,τι ζητοῦσα ἀπ' τὴ ζωὴ, δὲν ἦταν παρὰ νὰ μοῦ δινόταν ἡ χάρι νὰ πνιγόμουν ἐγὼ στὴ θέσι του, νὰ πέθαινα ἐγὼ καὶ νὰ ζοῦσε ἐκεῖνος! Ἄν εἶχα ἐγκαίρως συνειδητοποιήσει πῶς αὐτὸ θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο, δὲν θὰ τὸν εἶχα γεννήσει, θὰ εἶχε κόψει οἱ μιεῖ κολιόνι...

Ὁ γέρο στρατηγὸς σταμάτησε γιὰ λίγο.

Ταξινομήσε προφανώς κάποιες καινούργιες σκέψεις, και συνέχισε:

— Καλά, τὸ μπέρδεψα, μὰ τὰ πράγματα εἶναι ἀπλὰ: Μὲ ἀσφαλὲς πῶς δὲν ὑπάρχει δικαίωμα προτεραιότητος στὴν ἐπιβίωσι, εἶναι αὐταπόδεικτο πῶς, στὴν περίπτωσι ποὺ μᾶς φέρει ὁ Μείζων Πόνος (ὁ ἐνστιγματικός — ὅχι ὁ ἐκ διαστροφῆς), δικαιούμεθα νὰ ἐξοντώσουμε τὴν ἀνθρωπότητα: Ὅποιαδήποτε σύστασις ἰσχύος ἐξωθεῖ τὸ ἄτομο στὸν Μείζονα Πόνο, πρέπει ν' ἀφοπλίζεται, ἀποδυναμοῦται — νὰ ἐξοντώνονται βιολογικὰ οἱ ἔμβιοι φορεῖς αὐτῆς τῆς ἰσχύος. Ἰνσόμμα: ὀφείλουμε ν' ἀφῆσουμε γλύκες, ἀδελφωσύνες, ἀνθρωπιές! Ὀφείλουμε νὰ χτυπάμε ὅποιον χτυπάει, νὰ σκοτώνουμε ὅποιον σκοτώνει, νὰ πνίγουμε ὅποιον πνίγει! Πρέπει νὰ καταστήσουμε τὴ μήτρα τῆς ἀνθρωπότητος στείρα, ἀνίκανη νὰ γεννᾷ φονιάδες — πρέπει νὰ ἐξοντωθεῖ ἡ ἀνθρωπότης, ἂν, γιὰ νὰ γεννᾷ φονιάδες, δημιουργήθηκε! Πρέπει... Σταμάτησε πρὸς στιγμήν σὰ νὰ σκέφτηκε κατὰ ἄσχετο. «Μὲ καταλαβαίνεις;» ρώτησε τὸ νέον ἀξιωματικό.

— Πολύ καλά, στρατηγέ μου.

Βὰ μπένε: τί ἔλεγα; Ἐκο: Πρέπει τὸ ἄτομο ν' ἀναπτύξει πλάγιες δυνατότητες, ὥστε νὰ καθιστᾷ ἀτελέσφορη κάθε σύστασιν ἰσχύος — νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀναστολές, ἠθικὲς, ἵπποσύνες, «ἄγραφους νόμους» (ὅ,τι ἔχω στὸ νοῦ μου εἶναι μιὰ ἱκανότης νὰ «περιγράφει» τὸ νόμο, νὰ ὑπερβαίνει τὴν ἰσχύ, νὰ «τῆς βγαίνει μπροστά» ἀπὸ... παρακαμπτήριον)...

— Ἀβάντι, φώναξε κοιτάζοντας πρὸς τὴν πόρτα.

Μπήκε ὁ Ὑπασπιστὴς του, κατὰ τοῦ ψιθύρισε στ' αὐτί.

— Μπέ! Φίλιο μίο, ἀπευθύνθηκε στὸν Γκαετάνο Σκαλία. Καθυστέρησα μισὴ ὥρα στὸ συμβούλιο... Σκούζα.

Τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι. Τὸν κοίταξε βαθεῖα στὰ μάτια.

— Ἄντε στὸ καλὸ, παιδί μου, εἶπε. Ὅταν περνᾷς ἀπὸ 'δῶ, νὰ ῥχεσαι νὰ μὲ βλέπεις. Μπόνον φορτοῦνα...

Βγῆκε στὸ δρόμο. Περπατοῦσε μηχανικά. Σκεφτόταν τὰ λόγια τοῦ Στρατηγοῦ.

«ἔχει δίκιο», συλλογιζόταν ψιθυριστά. Μόνο ποὺ αὐτὴ ἡ... «ἀνάπτυξις πλαγίων δυνατοτήτων» θὰ 'ναι μπελᾶς.. Μπελάς, ποὺ θὰ 'χει μέσα του τὸ σπόρο τῆς διάβρωσης... Σίγουρα εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ... ἐξοντώσεις τὴν ἀνθρωπότητα — μήπως ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἐξοντώνεται μὲ κάθε θάνατο;

...

Ἡ μηχανὴ δούλεψε ἀλάνθαστα, γιὰ νὰ ξεχασθεῖ ἡ ὑπόθεσις — τὸ Στρατοδικεῖο μποροῦσε νὰ περιμένει τοὺς φουκαράδες... Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς βρέθηκε «κομαντάντε» σὲ τούτη τὴν ξεχασμένη γωνιά, στ' Ἀντυπάτα Κεφαλληνίας, Διοικητὴς τῆς Διμοιρίας Μηχανικοῦ ποὺ ἄνοιγε δρόμο γιὰ τοῦ «Μπαλάσκα τῆς Ράχη» — θὰ ῥμπαῖναν ἐπάκτια πυροβολεῖα...

— Πίλια μι λὲ σιγαρέτε, λέει στὸν φάντε μινადόρο.

— Ἐχω ἔτοιμα τὰ φυτίλια γιὰ φωτιά, ἀποκρίνεται ὁ δυναμιτιστής. Ἀττενσιόνε!

Ὅταν τὸν εἶδε ν' ἀπομακρύνεται ἀρκετά, ἄναψε ἓνα «τρε στέλε». Τράβηξε δύο γερεὲς ρουφηξιὲς κι ἀκούμπησε τὴ φωτιά στὰ βραδύκαυστα.

— Ἐχω καιρὸ, σιγουρεύτηκε. Σκανταγιαῖρησε πάλι τὸ μήκος τῶν φυτιλιῶν, βὰ μπένε, εἶπε. Οὐ...

— Κοίταξε κάμποσο τὴ φωτιά ποὺ προχωροῦσε ἀργά, ἀμετάκλητα...

Ψηλὰ ὁ οὐρανὸς πνίγονταν σ' ἄσπρα τούλια — εἶχε κατὰ τὸ μοναδικὰ παρθενικὸ τούτη ἡ ἄσπράδα. Πέρασε τὸ βλέμμα του στὸ διάστημα παραπεταμένα, ἐξεταστικά. Μά.. τί γίνονταν ἐκεῖ πάνω; Ξαφνικὰ ὁ Γαλαξίας ἄρχισε νὰ ἐκρήγνυται σ' ἄλλεπάλληλα «μπάμ», ὁ χώρος γέμισε ἀστέρια ποὺ γκρεμιζόταν, διάττοντες σφεντονίζονταν στὸ κενὸ σὲ τροχιὰς ὄνειρώδεις...

— Ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνα, συλλογίσθηκε, ἂν πέσουν στὴ Γῆ... Ἡ ἀποκάλυψι!...

...

Ὅσοι τὸν γνώριζαν εἶπαν πῶς δὲν γινόταν ἀλλιῶς. Τὸ οὐσιώδες ἦταν πῶς ἀποδείχτηκε τυχερός...

Τρεῖς μῆνες ἀργότερα ὅλη ἡ μεραρχία του εἶχε ἐξοντωθεῖ! Τὸ σύνολο περίπου ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν εἶχε ἐκτελεσθεῖ!

Πάνω ἀπὸ ὀχτὼ χιλιάδες νεκροί — γνωστὰ πράγματα... Ἡ ἀνθρωπότητα εἶχε ἐξολοθρευθεῖ 8.000 φορές — σὲ μιὰ κώχη! Πόνος μεγαλύτερος «τοῦ ἑνὸς» δὲν ἐπεσημάνθη. Οἱ Κεφαλλῆνες δὲν ἄλλαξαν τίς συνήθειές

τους οὔτε γιὰ μιὰ βραδυά! Ἐξ ἄλλου ἡ Κεφαλλονιά σώθηκε ἀπὸ τὴ χολέρα! Τὴν ἔσωσαν τὰ κοράκια! Ὅλα τὰ κοράκια τῶν Βαλκανίων μαζεύτηκαν στὸ νησί — πρώτη φορὰ χόρτασαν, εὐφράθηκαν καὶ δόξασαν τὸν Κύριο τόσο...

ΕΥΓΕΝΙΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Ἀκουαρέλες*

I

*Σιγοπιχάλιζαν
τὰ μάτια τῆς Ἀνοιξης
μὲς στὶς πασχαλιές
καὶ τίς γλυσίνες.
Εἶχε κρατήσει ὁ καιρὸς
ἕναν ἀσκὸ πευκοβελόνες
καὶ τίς σκορποῦσε.*

II

*Ἀρμενίζουν
τὰ χελιδόνια
στὰ κυκλαδίτικα νησιά
κι οὔτε χρῶμα
πιὸ μπλὲ
ἀπὸ τοὺς τρούλλους
καὶ τὸν οὐρανὸ τους.*

* Ποίημα ἀνέκδοτο. Δημοσιεύεται στὴν «Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως» τοῦ «Δαυλοῦ».

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

Ἄνοικτὸν Πανεπιστήμιον

Ἐπειδὴ, προσφάτως, ἡ Ἑλλὰς κατεκλύσθη ἀπὸ Ἄνοικτὰ Πανεπιστήμια, ἀποκαλούμενα, ἐπὶ πλέον, καὶ ἐλεύθερα (:), καλὸν εἶναι ὅπως ἐκτεθῇ, κατωτέρω, δι' ὀλίγων, ποῖος εἶναι ὁ πραγματικὸς θεσμὸς τῶν Ἄνοικτῶν Πανεπιστημίων. Αὐτὰ εἶναι ὡς τὰ κανονικὰ Πανεπιστήμια καὶ χορηγοῦν ἔγκυρα ἐπιστημονικὰ πτυχία, ἀλλὰ ἔχουν διαφορετικὸν τρόπον λειτουργίας, μὲ σκοπὸν νὰ διευκολύνουν τὴν φοίτησιν τῶν βιοποριστικῶς ἐργαζομένων. Οὐδεμίαν, ἀπολύτως, σχέσιν ἔχουν ταῦτα μὲ τὰ παρ' ἡμῖν συνώνυμά των, εἰς τὰ ὅποια γίνονται ἀσύνδετοι ἐπιμορφωτικαὶ διαλέξεις, ἀνευστασιατικῆς φοιτήσεως τῶν παρακολουθούντων, καὶ φυσικὰ οὐδὲν δίπλωμα χορηγεῖται.

Τὸ πραγματικὸν Ἄνοικτὸν Πανεπιστήμιο θεωρεῖται ὁ πλέον σημαντικὸς ἐξελιγμένος ἐκπαιδευτικὸς ὀργανισμὸς, ἀπὸ τὴν ἄποψιν, κυρίως, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδευτικῆς μεθοδεύσεως, ἐπιτελουμένης, βασικῶς, τῇ βοηθείᾳ τῶν νεωτέρων τεχνολογικῶν μέσων. Ὁ θεσμὸς τοῦ ἐπενοήθη ἐν Βρεταννίᾳ, ὅπου τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον πανεπιστήμιον τῆς χώρας αὐτῆς, μὲ συνεχῆ γιγάντωσίν του.

Ἡ γέννησίς του χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1963, ὅταν ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος Χάρολντ Οὐίλσον ἀνεκοίνωσε τὴν ἰδέαν διὰ τὴν ἰδρυσιν ἐνὸς Ἄνοικτοῦ Πανεπιστημίου κατόπιν σχετικῶν εἰσηγήσεων ἀρμοδίων ἐπιστημόνων. Αὐτὸ θὰ ἦτο ἐν Πανεπιστήμιον διὰ τοὺς βιοποριστικῶς ἐργαζομένους, οἱ ὅποιοι, ὡς φοιτηταὶ του, θὰ ἐμελέτων καὶ θὰ ἐσπουδαζον κατ' οἶκον, μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας των, χρησιμοποιούντες, βασικῶς, τὸ ραδιόφωνον καὶ τὴν τηλεόρασιν, τὰ ὅποια θὰ ἀπετέλουν ἀναγκαῖον μέσον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ των συστήματος.

Τὸ 1964 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν ὑλοποίησιν τῆς ἰδέας. Τὰ γραφεῖα τοῦ Ἄνοικτοῦ Πανεπιστημίου ἐγκατεστάθησαν εἰς κατάλληλα κτίρια εἰς τὸ Οὐώλτον Χώλ,

πλησίον τοῦ Λονδίνου. Ἐκεῖ ἐργάζεται τὸ διοικητικὸν καὶ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν, ὅπως καὶ τὸ τεχνικόν, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ μίαν πρόσφορον σειρὰν ἀπὸ «στούντιο» διὰ τὰς ραδιοφωνικὰς, τηλεοπτικὰς καὶ τυπογραφικὰς ἀνάγκας τοῦ Α.Π. Ὑπελογίσθη ὅτι τοῦτο ἔχει δαπάνας τὸ 1/2 τῶν κανονικῶν Παν/μίων.

Ὅταν τὸ Α.Π. τῆς Βρεταννίας — τὸ μοναδικόν, τότε, ἀνὰ τὴν Γῆν — ἤρχισε τὴν διδακτικὴν λειτουργίαν του, τὸ 1971, διέθετεν περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας φοιτητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον νὰ λάβουν ἐπιστημονικὸν δίπλωμα. Μετὰ 10ετίαν οἱ φοιτηταὶ ἤσαν περὶ τὰς 70 χιλ., ἐπίσης δὲ περὶ τοὺς χιλίους διὰ μεταπτυχιακὰς σπουδὰς καὶ περὶ τὰς 20 χιλ. ἑκτακτοὶ φοιτηταὶ, ἥδη ἐπιστήμονες κανονικῶν Παν/μίων, δι' ἐκσυγχρονιστικὴν ἐπιμόρφωσιν. Περί τὰ 2/3 τῶν κανονικῶν φοιτητῶν ἐπιτυγχάνουν τὴν ἀπόκτησιν ἐπιστημονικοῦ διπλώματος. Σήμερον οἱ φοιτηταὶ ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὰς 100 χιλ.

Τὸ κατώτερον ὄριον ἡλικίας δι' ἐγγραφὴν εἶναι τὸ 21ον καὶ τὸ ἀνώτερον ὄριον ἀπεριόριστον. Ἀναφέρεται τὸ παράδειγμα τοῦ γηραιότερου ἐπιστήμονος ἐκ τοῦ Α.Π., τοῦ συνταξιούχου Οὐίλλιαμ Μόρρις, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ δίπλωμά του εἰς ἡλικίαν 93 ἐτῶν (!), ἔπειτα ἀπὸ σπουδὰς 7 ἐτῶν. Ὁ «ἡρωϊσμὸς» του οὗτος, ὡς εἶπεν ὁ ἴδιος, ὠφείλετο εἰς τὴν παλαιὰν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν του νὰ γίνῃ ἐπιστήμων καὶ εἰς τὸ ὅτι ἤθελε νὰ διατηρῇ τὸ νοῦν του ἐν ἐργηρόρσει. Τὰ διπλώματα λαμβάνονται μὲ τὸ δίκαιον σύστημα βαθμολογίας Credit. Τὸ 1/10 τοῦ χρόνου σπουδῶν καταναλίσκεται εἰς πρακτικὴν καὶ γραπτὴν ἐργασίαν δι' ἐξετάσεις. Ἐπὶ πλέον, τὸ 15% τοῦ χρόνου φοιτήσεως διατίθεται δι' ἐπαφὰς μὲ τοὺς καθηγητάς, διὰ παρακολούθησιν μαθημάτων εἰς κέντρα σπουδῶν, ἰδίως δι' ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὡς καὶ διὰ παρακολούθησιν συμπληρωματικῶν θερινῶν τμημάτων. Κατὰ τὰς σπουδὰς οὐδεμία ἐπιείκεια ὑπάρχει.

Τὸ βρεταννικὸν Α.Π. διαθέτει δεκάδας περιφερειακῶν γραφείων, τὰ ὅποια ἐλέγχουν μερικὰς ἑκατοντάδας κέντρων σπουδῶν. Οἱ πανεπιστημιακοὶ καθηγηταί, ἀνερχόμενοι εἰς ἀρκετὰς χιλιάδας, εἶναι μερικῆς ἀπασχολήσεως. Οὗτοι ἐπιλέγονται ἐκ τῶν ἀρίστων τῶν βρεταννικῶν κανονικῶν Πανεπιστημίων.

Τὰ θερινὰ μαθήματα, διαρκείας μιᾶς ἑβδομάδος, τὰ ὅποια οἱ φοιτηταὶ παρακολουθοῦν ὡς οἰκότροφοι, εἶναι ὑποχρεωτικά δι' ἅπαντας. Τὰ καταβαλλόμενα δίδακτρα εἶναι ἀνεκτὰ καὶ καλύπτουν, κυρίως, τὴν χορήγησιν συγγραμμάτων, μαγνητοταινιῶν, κασετῶν κλπ., ὡς καὶ τὰ ἐξοδα ἀλληλογραφίας.

Τὸ βασικὸν δίπλωμα χορηγεῖται μετὰ 3ετῇ ἐπιτυχῇ φοίτησιν (ὡς καὶ εἰς τὰ κανονικὰ βρεταννικὰ πανεπιστήμια), τὸ δὲ δίπλωμα ἐξειδικεύσεως μετὰ 4ετῇ φοίτησιν. Οἱ περισσότεροι φοιτηταὶ προτιμοῦν ἢ φοιτησίς των νὰ προχωρή μετὰ βραδύν ρυθμόν, δεδομένου ὅτι τὸ πρόγραμμα μελέτης εἶναι βαρὺ καὶ ἐφαρμόζεται κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας των, μετὰ τὴν κοπιαστικὴν καὶ ὑπεύθυνον βιοποριστικὴν των ἐργασίαν.

Τὰ τμήματα σπουδῶν χωρίζονται εἰς τέσσαρα: τὸ βασικὸν καὶ τὰ α', β', γ'. Ὅλοι οἱ φοιτηταὶ ἀρχίζουν μετὰ τὸν βασικὸν κύκλον μαθημάτων, ὁ ὁποῖος δὲν προϋποθέτει οὐδεμίαν προηγουμένην γνώσιν ἐκάστου θέματος. Μετὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον γίνονται σπουδαὶ μετὰ συνδυασμὸν μαθημάτων ποικίλων σχολῶν. Ὑπάρχουν ἑκατοντάδες μαθημάτων, ἀπὸ τὰ ὅποια οἱ φοιτηταὶ ἐπιλέγουν τὰ ἐπιθυμητά, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖα διὰ τὰς σπουδὰς των.

Ὁ μεγαλύτερος χρόνος σπουδῶν διατίθεται διὰ κατ' οἶκον ἐπίπονον ἐργασίαν τῶν φοιτητῶν, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως καὶ τῆς μεθοδεύμενης ἀλληλογραφίας. Πέραν τῶν εἰδικῶν ἐκπομπῶν τηλεοράσεως καὶ ραδιοφώνου χρησιμοποιοῦνται εἰς τοὺς δέκτας των μαγνητοταινίαι καὶ κασετὰι video. Τὸ BBC ἔχει εἰδικὸν τμήμα, τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζει ἀρκετὰς 100άδας τηλεοπτικῶν καὶ ραδιοφωνικῶν προγραμμάτων δι' ἕκαστον ἐκπαιδευτικὸν ἔτος.

Κατ' οἶκον χρησιμοποιοῦνται ἐπιλεκτὰ συγγράμματα, συνεχῶς ἀνανεούμενα. Οἱ φοιτηταὶ διαθέτουν τὸ 10% τοῦ συνολικοῦ χρόνου τῶν σπουδῶν των διὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν εἰδικῶν ἐκπομπῶν τηλεοράσεως καὶ ραδιοφώνου καὶ τὸ 65% διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑλικοῦ ἀλληλογραφίας καὶ τῶν συγγραμμάτων (πληρεστέρων ἐκείνων τῶν κανονικῶν Πανεπιστημίων). Εἰς τοὺς ὑπερθεν χρόνους προστίθεται τὸ προαναφερθὲν 15% διὰ φοίτησιν εἰς κέντρα σπουδῶν, ἰδίως δι' ἔρευναν, δι' ἐπαφὰς μετὰ καθηγητὰς καὶ διὰ τὰ θερινὰ τμήματα, καὶ 10% δι' ἐξέτασιν.

Πολλοὶ ἐπιχειρήσεις πληρώνουν ποικίλον ποσοστὸν ἢ καὶ τὸ σύνολον τῶν ἐξόδων σπουδῶν διὰ τοὺς ἐργαζομένους εἰς αὐτάς, καθόσον αἱ σπουδαὶ βελτιώνουν τὴν ἐπίδοσιν τῶν σπουδαζόντων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἰδίων τῶν ἐπιχειρήσεων.

Μετὰ τὴν Βρεταννίαν Ἄνοικτὰ Πανεπιστήμια ἱδρύσαν ἀρκετὰ ὅλα αἱ χώραι, μετὰ τὰς τῆν Ἰαπωνίαν καὶ τὰς ΗΠΑ. Καὶ ὁ νέος ἐκπαιδευτικὸς θεσμός, κριθεὶς λίαν ἐπιτυχής, ἐπεκτείνεται συνεχῶς εἰς πολλὰ κράτη.

Ἡ Ἑλλάς ἠγγόνησε τοῦτον καὶ οἱ νῦν κρατοῦντες τὸν ἐνόθευσαν χρησιμοποιήσαντες τὸν τίτλον του, χωρὶς νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ περιεχόμενον του. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ ἐν Βρεταννίᾳ ἐγένετο προσπάθεια ἱδρύσεως πραγματικοῦ Α.Π. καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ φυτώριόν του τὸ Πανεπιστήμιον Πατρῶν, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησε, λόγῳ τῆς μεταπολιτεύσεως. Ὁ ὑπογράφων, Πρόεδρος (πρύτανης), τότε, τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν, εἶχε τὴν ὑπερθεν πρωτοβουλίαν καὶ ἔλαβε μάλιστα μέρος, μετὰ τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητοῦ κ. Γούδα, εἰς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Ἄνοικτοῦ Πανεπιστημίου, τὸ γενόμενον εἰς προάστειον τοῦ Ἑδιμβούργου, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1973.

Τὰ Α.Π. δημιουργοῦν ἐπιστήμονας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπέτυχον νὰ γίνουν τοιοῦτοι εἰς τὴν κανονικὴν ἡλικίαν σπουδῶν, διὰ ποικίλους λόγους, ἰδίως οἰκονομικοὺς. Βεβαίως, αἱ σπουδαὶ των, συγχρόνως

μέ την βιοποριστικήν των υπεύθυνον έργασίαν, εἶναι λίαν κοπιώδης συνδυασμός, ἀλλὰ ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία των δι' ἀπόκτησιν ἐπιστημονικοῦ πτυχίου παραμερίζει τὰς δυσχερείας.

Τὰ Α.Π. δὲν εἶναι μόνον ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἱκανοποιήσεως τῶν ἀποκλήρων τῆς ἐπιστημοσύνης. Ταῦτα εἶναι, ἐπίσης, καὶ κέντρα πειραματισμοῦ, ὅπου γίνονται

μελέται διὰ παροχὴν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἐκ τοῦ μακρόθεν, ἄνευ κανονικῆς φοιτήσεως καὶ ἄνευ διακοπῆς τῆς προσφερομένης βιοποριστικῆς ἐργασίας, πρὸς βλάβην τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἐπίσης, διὰ παροχὴν γνώσεων δι' ἐπιμόρφωσιν καὶ τῶν ἤδη ἐπιστημόνων, καὶ ἰδίως δι' ἀνανέωσιν τῶν γνώσεών των, λόγῳ τῆς ἀναγκαιότητος ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῶν γνώσεων τῆς παρουσίας ἐποχῆς.

ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

Ἐνοχή*

*Δὲν μ' ἀπολείψαν οἱ πειρασμοί,
καθὼς παίζοντας ξέχασες πὼς πεθαίνει ἡ ζωή,
ὅταν ξεφλουδίζεται δίχως σχέδιο·
ὁμως δὲν φταῖς ἐσύ,
ποῦ πέθανες τῇ χαρᾷ μ' ἀναβολές.
Ἐγὼ ποῦ ξέρω, φταίω γιὰ ὅ,τι ξέχασα.*

* Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ ποίημα τῆς διευθύντριας τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Ἀννας Κελεσίδου δημοσιεύεται στὴν «Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποίησης» τοῦ «Δαυλοῦ», ποῦ ἔχει ἤδη ἐκτυπωθῇ καὶ κυκλοφορεῖ σὲ λίγες μέρες.

KARL JASPERS

‘Η πνευματική κατάσταση του καιρού μας

[Συνεχίζουμε τη δημοσίευση του έργου «‘Η πνευματική κατάσταση του καιρού μας» (γερμανικός τίτλος «*Die Geistige Situation der Zeit*») του κορυφαίου Γερμανού φιλοσόφου του αιώνα μας *Karl Jaspers*, που άρχισαμε πριν από ένα χρόνο ακριβώς (τεύχος 37, ‘Ιανουαρίου 1985). ‘Η σημερινή συνέχεια αποτελεί τὸ πρώτο τμήμα του Β’ μέρους του έργου. ‘Ως γνωστόν, τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ *Jaspers* μεταφράζεται γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα].

[Δέκατη συνέχεια]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΘΕΛΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ

Τὸ ἀναπόφευκτο τῆς ζωικῆς τάξης βρίσκει τὰ ὅριά του στὸ ἀνθρώπινο ὄν, ποὺ ἀρνεῖται νὰ ἀπορροφηθεῖ ἀπόλυτα σὲ μιὰ λειτουργία, καὶ ἀκόμη στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ μιὰ ἐνιαία, τελειωμένη καὶ ὁριστικὴ ζωικὴ τάξη. ‘Ο ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ζωή, ἀποφασίζει αὐτὸ ποὺ θὰ ἐπιλέξει καὶ αὐτὸ ποὺ θὰ διασφαλισθεῖ· στὴν ἀθέτησή του ἀποδέχεται τὴν ζωὴ σὰν ἀπλὴ ὑπαρξη, ἐπιτρέποντας τὸ κάθε τι ν’ ἀποφασίζεται γι αὐτόν.

‘Η ἀπόφαση ποὺ ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος σὰν ἄτομο, ἐσωτερικά, σὲ σχέση μὲ τὸ εἶναι του, εἶναι πράγματι ἡ ἀπαράβατη αὐθεντία τοῦ ὄντος αὐτοῦ. ‘Η πραγματικότητα ὅμως μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σ’ ἕνα κόσμο μὲ τὰ μέσα τῆς ἰσχύος στὸ σύνολο, ὅπου οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ φθάσουν σὲ μιὰν ἐνότητα θέλησης σὲ σχέση μὲ τὴν ὁργάνωση τῶν συνθηκῶν τους καὶ τὴν αὐτο-διατήρησή τους στὸν κόσμο. Αὐτὸ ποὺ πράγματι γίνεται ὁ ἄνθρωπος, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέληση αὐτῆς τῆς δύναμης ποὺ ἀποφασίζει τὸ ἱστορικὰ συγκεκριμένο τῆς ζωῆς στὸ σύνολο. ‘Η δύναμη αὐτὴ πάντοτε εἶναι πολιτικὰ ἐνσωματωμένη στὸ κράτος, καὶ σὰν παράδοση τῆς ἱστορικῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης εἶναι ἡ παιδεία.

Στὸ μέτρο ποὺ ἡ συνειδητὴ θέληση ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ θέμα, τὸ μέλλον μας ἀπόλυτα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα. ‘Η ἔνταση τῆς θέλησης γιὰ δράση στὰ πράγματα παρὰ τὴν αἴσθηση τῆς ἀδυναμίας σὲ σχέση μὲ τὴν δική τους πορεία, ἀφαλῶς εἶναι τὸ θάρρος τῆς ἐαυτότητας στὰ πολιτικὰ δρώντα ἀνθρώπινα ὄντα, ἐνῶ ἡ δύναμη τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἐκείνη ποὺ τὸν κάνει νὰ ἐπιδιώκει τὸ μέγιστο, ἀψηφώντας τὸ αἶσθημα ἀνικανότητος γιὰ ἐπίδραση στὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορά, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πραγματοποιήσει τὶς ὑψιστές ἱκανότητες χρησιμοποιώντας τὸ βαρύτατο περιεχόμενο ἐκείνου ποὺ τοῦ κληροδοτήθηκε.

Τὸ σύνολο, ὅμως, δὲν εἶναι ποτὲ τὸ σύνολο χωρὶς προϋποθέσεις. ‘Οπουδήποτε ὁ ἄνθρωπος ὠθεῖ στὴν ἀποκάλυψη τῆς ὑπέρτατης ἀρχῆς στὸν κόσμο, στὸ σημεῖο τῆς ἀποφασιστικῆς καταγωγῆς ἀπαντᾷ κάτι ποὺ ὑπερβαίνει τόσο τὸ κράτος, ὅσο καὶ τὴν παιδεία.

1. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Μόλις συνειδητοποιηθεῖ ἡ πραγματικότητα τοῦ ὅλου σὰν ὁ τόπος τῆς ἔσχατης ἀπόφασης, ἡ θέληση γιὰ τὴν πολιτεία ἢ ἡ αἴσθηση τῆς πολιτείας εἶναι ἡ λαβὴ τοῦ μοχλοῦ μὲ τὸν ὁποῖο λαμβάνονται ἀποφάσεις ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό. ‘Η θέληση γιὰ τὴν πολιτεία ἢ ἡ αἴσθηση τῆς πολιτείας ἀποτελεῖ τὴν θέληση τοῦ ἀνθρώπου νὰ διαμορφώσει τὴν μοῖρα του, ποὺ δὲν ὑπάρχει ποτὲ γι’ αὐτὸν καθαρὴ, σὰν ἄτομο, ἀλλὰ μόνο σὰν μιὰ κοινότητα ποὺ σχηματίζεται μὲ τὴν διαδοχὴ τῶν γενεῶν. ‘Η θέληση ὅμως τῆς πολιτείας πρέπει νὰ ἐκφρασθεῖ μέσα σὲ μιὰ πολλαπλότητα ἀνταγωνιζόμενων κρατῶν καὶ ὑπόκειται σὲ διεθνεῖς ἐντάσεις ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ δοθεῖ στὴν πολιτεία ἡ ὁρισμένη ἱστορικὴ μορφή της.

Γιὰ τὴν πολιτειακὴ θέληση ἡ ζωικὴ τάξη δὲν ἀποτελεῖ μόνο ἀντικείμενο λογικοῦ σχεδιασμοῦ χάριν ὧν τῶν ἀνθρώπων, καθὼς γίνεται τὸ ἀντικείμενο ἀποκλειστικῶν ἀποφάσεων μὲ τὸν σφετερισμὸ τῶν δυνάμεων τῆς. Ἡ πολιτειακὴ θέληση ἐνσωματώνει μάλιστα τὴν ιδέα παραγωγῆς τῆς γενικῆς εὐημερίας μέσω τῆς οἰκονομικῆς ζωικῆς τάξης, ἀλλὰ, περὶ καὶ πάνω ἀπὸ αὐτό, κατευθύνεται στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο.

Καθὼς ἡ πολιτειακὴ θέληση δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πραγματοποιήσει μὲ τὴν σχεδιασμένη θεληματικὴ πράξη, πρέπει νὰ ἀρκεσθῇ στὴν δημιουργία τῶν ἀπαιτούμενων δυνατοτήτων στὸ ἰδεατὸ ἐπίπεδο. Ἡ πολιτειακὴ θέληση πρέπει ν' ἀναζητήσῃ τὸ βῆμα τῆς μέσα ἀπὸ ἄλυτες ἐντάσεις· ἡ ιδιότυπη θέση τῆς στὸν κόσμον (σὰν μιὰ παγκόσμια ἱστορικὴ κατάσταση) τὴν ἐκβιάζει νὰ αὐξήσῃ τὴν ἰσχὺ τῆς σὲ βάρος τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐσωτερικῆς ἀνθρωπότητος. Ἀντίστροφα, ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τὴν ἀναγκάζει νὰ περιορίσῃ τὴν ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων τῆς, γιατί διαφορετικὰ ὁ θεμελιώδης σκοπὸς τῆς, ἡ ὕψιστη δυνατὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἀποτύγχανε. Μολονότι πρὸς τὸ παρὸν καὶ γιὰ ἓνα σύντομο διάστημα στὸν πολιτικὸ καὶ στὸν στρατιωτὴ ἡ ἔνταση αὐτὴ μπορεῖ νὰ μεταβληθῇ σὲ ἐκκρεμότητα καὶ νὰ ἀποκορυφωθῇ σὲ ὀρισμένο ἰδιαιτέρα ἄτομον, ποῦ, μὲ τὴν ἑξαρσὴ του γίνεται ἡ ἰσχὺς τῆς πολιτείας, ἀκόμη, μακροπρόθεσμα, δὲν ὑπάρχει τρόπος ἀποφυγῆς τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἔντασης μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμιαίας κατάστασης ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τοῦ οὐσιαστικοῦ σκοποῦ, ποῦ εἶναι ἡ παραγωγὴ τῆς ὑψηλότερης ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Κατὰ συνέπεια ἡ πολιτειακὴ θέληση μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητά σὲ μιὰ χρονικὴ καὶ χωρικὴ διαδοχή, ἀλλὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὴν γοητεία τοῦ πνευματικοῦ ἰδανικοῦ καὶ ὑπερακοντίζει τὶς πραγματικότητες τῆς στιγμῆς πρὸς ὄφελος ἐνὸς φανταστικοῦ μέλλοντος — καὶ ἔτσι ἐξαπατᾷ τὴ ζωὴ.

Τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τῆς πολιτείας εἶναι νὰ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἐλεύθερη πλήρωση τῶν ἐπαγγελματικῶν του ἰδανικῶν σ' ὅλη τὴν πολλαπλότητά τους — ἰδανικά ποῦ δὲν μποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει μιὰ ἀπλὴ λειτουργία τῆς κατασκευῆς, ἐνῶ ἡ οὐσία, ποῦ πάνω σ' αὐτὴν ἐργάζεται ἡ πολιτεία, συνίσταται ἀπὸ ἀνθρώπινα ὄντα, ποῦ μὲ τὴν παιδεία ἀπέκτησαν τὴν ἰσχὺ συμμετοχῆς στὴν ἱστορικὴ τους παράδοση. Καὶ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀπόψεις ἡ πολιτεία, ἐνῶ διασφαλίζει τὴν μαζικὴ - τάξη, ἐπειδὴ μόνο ἔτσι συνεχίζει τὴν ὑπαρξὴ τῆς, ταυτόχρονα μπορεῖ νὰ παράσχῃ ἀσφάλεια ἀπὸ τὴν μαζικὴ τάξη.

Ἡ αἴσθησις τῆς πολιτείας. Μὲ τὴν ἀναφυόμενὴ αἴσθησις τῆς πολιτείας ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιεῖ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἐκείνη δύναμη, ποῦ σήμερὰ συνεχίζει ν' ἀποφασίζει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν κίνηση τῶν πραγμάτων. Ἡ πολιτεία ἀξιώνει τὸ μονοπώλιο τῆς νόμιμης χρήσης τῆς δυνάμεως (Μάξ Βέμπερ).

Ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ προέρχονται δύο συνέπειες. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ χρῆσις τῆς δυνάμεως ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν διάταξη τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ποῦ θὰ μπορούσε στὸ ἐξῆς νὰ πραγματοποιεῖται εἰρηνικὰ σύμφωνα μὲ κανόνες καὶ νόμους. Στὴν δεύτερη θέση ἡ δύναμη ἐπιτείνεται στὴν μόνη ἐκείνη σφαῖρα ἧς γίνεται ἀπόλυτα σαφές ὅτι χωρὶς δύναμη πραγματικὴ ἡ ἐνδεχόμενη δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς δυνάμεως, διασπαρμένη καθὼς ἦταν προηγουμένως, ἔχει συγκεντρωθῇ. Ἐνῶ ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος ἔπρεπε ἀπὸ παλὰ νὰ προετοιμάζεται συνεχῶς γιὰ τὴν προστασία καὶ τὴν ἐπέκτασις τῆς ζωῆς του· μὲ τὴν προσωπικὴ χρῆσις ὅπλων, ἔχει γίνῃ τῶρ ὄργανο γιὰ τὴν τεχνικὴ ἐφαρμογὴ τῆς δυνάμεως ποῦ διοχετεύεται ἀπὸ τὴν πολιτεία. Μιὰ μικρὴ μόνο ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐπαγγελματικὰ καταταγμένη στὴν ἀστυνομικὴ δύναμη, ἀλλὰ σὲ περίπτωσι πολέμου κάθε ἄρρην ποῦ μπορεῖ νὰ φέρῃ τὰ ὅπλα, γίνεται μέρος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς πολιτείας. Ἐτσι ἡ πολιτεία ἐνσωματώνει τὴν ἰσχὺ, ποῦ εἴτε ἐμπεριέχει μιὰ σιωπηρὴ ἀπειλὴ δυνάμεως ἢ ἀποφασίζει γιὰ θέματα μὲ τὴν πραγματικὴ χρῆσις τῆς δυνάμεως. Ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση ἡ χρῆσις τῆς δυνάμεως μπορεῖ νὰ ἐνταθῇ στὸ μέγιστο ἢ νὰ μειωθῇ στὸ ἐλάχιστο.

Για τὸ ἄτομο ἡ πνευματικὴ κατάσταση θὰ ἀπαιτοῦσε τὴν προσαρμογὴ τοῦ στὴν πραγματικότητά τῆς ἰσχύος, καθὼς ὑπάρχει μόνο δυνάμει τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ποῦ, μὲ μιὰ ἔννοια, εἶναι ἡ δική του ἰσχύς. Ἐπειδὴ ἡ πολιτεία δὲν θὰ ἦταν πολιτεία, ἂν ἀποτελοῦσε μόνο μιὰ φυσικὴ ἐξάσκηση δυνάμεις, ἀντίθετα γίνεται πολιτεία μόνο μὲ τὴν ἐπιτυχὴ λειτουργία πνευματικῶν πράξεων, ποῦ, στὴν ἐλευθερία τους, γνωρίζουν νὰ συνδέονται μὲ τὴν πραγματικότητα, ὅπως ὑπάρχει, ἐδῶ καὶ τώρα. Ἡ πολιτεία μπορεῖ νὰ παρακμάσει σ' ἓνα χάος ὡμῆς δυνάμεις ἢ μπορεῖ νὰ ἐπιδιώξει νὰ ὑψωθεί στὸ ἰδεώδες τῆς θέλησης ἐκείνης ποῦ προχωρεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κατὰ συνέπεια συλλαμβάνει τὴν ἰσχύ. Ἄρα ἡ πολιτεία μπορεῖ εἴτε νὰ χάνει τὸν δρόμο της, στὸ χῶρο τῆς ὡμῆς καὶ κενῆς δυνάμεις ποῦ καλεῖ στὴν ὑπηρεσία της τὴν σοφιστεία — ποῦ τότε θὰ τὴν θεωρήσω ὅπως θεωρῶ καὶ τὴν φύση (ποῦ μπορεῖ νὰ μὲ ἐκμηδενίσει καὶ θὰ μὲ ἐκμηδενίσει, ἀλλὰ ποῦ στὸ μέτρο ποῦ δὲν μπορῶ νὰ πράξω τίποτε ἐναντίον της δὲν μὲ ἀφορᾷ πράγματι)· ἢ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἱστορικὰ διαπλεγμένη οὐσιώδης δυνάμει, ἐὰν ἓνα σκοτεινὸ αἶτημα πραγματικότητά διευκρινισθεῖ στὴν πνευματικὰ συνειδητὴ θέληση. Σήμερα, ἡ πνευματικὴ πραγματικότητά τῆς πολιτείας φαίνεται νὰ παρακμάζει, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἀπόλυτα.

Ὅταν ἡ πολιτεία ὑποτίθεται ὅτι ἐνσωματώνει τὴν ἐξουσία μιᾶς θέλησης νομιμοποιημένης ἀπὸ τὴν θεότητα, οἱ μεγάλες μάζες τῶν ἀνθρώπων ὑπόκεινται στοὺς λίγους ποῦ κυβερνοῦν καὶ δέχονται σὰν χορηγήσεις τῆς πρόνοιας ὅλα ἐκεῖνα ποῦ ψηφίζονται ἐκ τῶν ἄνω. Ὅταν ὅμως, ὅπως συμβαίνει σήμερα, ὑπάρχει γενικὴ συνειδητοποίηση ὅτι ἡ πράξη τῆς πολιτείας καθεαυτὴ δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση μιᾶς θείας θέλησης ποῦ ἐπιβάλλει τὴν ὑπακοή στοὺς ἀνθρώπους, ἔχει κυριαρχήσει μιὰ ἀντίληψη τῆς πολιτείας σὰν ἔκφρασης ἀνθρώπινης θέλησης, μιᾶς γενικῆς θέλησης, ὅπου συμμετέχει κάθε ἄτομο. Ὁ ἀνθρώπος ζεῖ στὴν μαζικὴ τάξη μεταξὺ τῶν πόλεων μιᾶς εἰρηνικῆς κατασκευῆς γιὰ τὴν παροχὴ τῶν ἀναγκαίων μέσων τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τῶν δυνάμεων ποῦ μποροῦν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ γίνουν ἀντιληπτές, τῶν δυνάμεων ποῦ τὴν κατεύθυνση καὶ τὸ περιεχόμενό τους θέλει ὁ ἀνθρώπος νὰ γνωρίσει, ὥστε νὰ ἐξασκήσει ἐπὶ ρροῇ πάντων τους.

Ὁ ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ πιά νὰ μεταμφιέζει τὴν πραγματικότητά τῆς ἰσχύος, θεωρώντας τὴν σὰν τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἐνδύματα τῶν φημολογούμενων τρόμων τοῦ παρελθόντος, ποῦ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ σβήσει μιὰ γιὰ πάντα. Σ' ἐκείνους ποῦ κοιτάζουν μὲ ἐντιμότητα τὰ γεγονότα κατὰ πρόσωπο, εἶναι σαφές, ὅτι κάθε τάξη ὑπάρχει μόνο μὲ τὴν ἰσχύ, ἐπειδὴ προσκρούει στὰ ὅρια μιᾶς θέλησης ἀλλοτρίας σ' αὐτήν. Ἄν ἐξετασθεῖ ἡ ἰσχύς τῆς πολιτείας σὰν κάτι ποῦ ἀπαιτεῖται, γιὰ νὰ ἡγηθεῖ ἐνάντια στὴν ἀλλότρια αὐτὴ δυνάμει ἢ ἂν ἡ ἴδια ἡ ἰσχύς θεωρηθεῖ σὰν κάτι τὸ κακό, ἐπειδὴ ἡ Πολιτεία προβάλλει τὴν ἀξίωση νὰ μονοπωλεῖ τὴν χρῆση δυνάμεως, φθάνομε στὰ σκοτεινὰ θεμέλια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπου κάθε δραστηριότητα (ἂν ἡ ἰσχύς καθεαυτὴ εἶναι φαύλη) ἀποτελεῖ θέμα συναλλαγῆς μὲ τὸ μὴ λογικὸ καὶ τὸ ἀπάνθρωπο. Ἐνδέχεται σ' αὐτὰ τὰ σκοτεινὰ θεμέλια, τὸ ἀποφασισμένο ἄτομο νὰ οἰκοδομήσει τὴν συνέχεια τῆς ἱστορικῆς δυνατότητας ἢ ἐνδέχεται οἱ ἀναποφάσιστες δραστηριότητες ν' ἀκολουθήσουν τὴν ἱκανοποίηση τῶν διασπαρμένων καὶ προσωρινῶν συμφερόντων, χρησιμοποιώντας τὴν δυνάμει μόνο γιὰ τὴν παραγωγή τους. Ἡ κοινωνικὴ μας ὑπαρξὴ διατηρεῖται στὸν χρόνο, καθὼς διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν ἰσχύ.

Ἡ πολιτεία, καθεαυτὴ, οὔτε νόμιμα οὔτε παράνομα, μπορεῖ νὰ συναχθεῖ ἀπὸ κάτι ἄλλο, ἀλλὰ εἶναι ἡ αὐτοθεμελιωτὴ ζωὴ τῆς θέλησης, ποῦ σ' αὐτὴν ἀπνευμεθῆκε ἰσχύς καὶ ποῦ ἀνέλαβε τὴν ἰσχύ γιὰ τὸν ἑαυτὸν της. Ἀποτέλεσμα εἶναι ἓνας διαρκὴς ἀγῶνας χάριν τῆς πολιτείας κι ἓνας ἀγῶνας μεταξὺ τῶν πολιτειῶν. Καθὼς ἡ πολιτεία δὲν εἶναι ποτὲ ἡ ἀποκλειστικὴ δυνάμει τοῦ ἀνθρώπινου γένους, στὸ σύνολό του, στὴν γῆ, ἀλλὰ πάντα μιὰ δυνάμει δίπλα σὲ ἄλλες, κάποτε συμμαχεῖ μαζί τους καὶ κάποτε συγκρούεται. Πράγματι

πάντα ὑπάρχει ἡ προσπάθεια καθιέρωσης μιᾶς νομικῆς τάξης, πλὴν ὅμως κάθε ὑπάρχουσα νομικὴ τάξη σὲ κάποιο σημεῖο καὶ μὲ κάποιο τρόπο βασίζεται στὴν δύναμη, στηριζόμενη ἀπὸ τὶς συγκρούσεις καὶ τὸν πόλεμο, ποὺ ἀποφασίζει κάτω ἀπὸ ποιὲς μορφὲς ἐξάρτησης καὶ χάριν ποιῶν ἄρχων πρέπει νὰ ὑπάρξει ἡ νομικὴ τάξη. Δὲν ὑπάρχει ὀριστικὴ ἐπανάπαυση. Οἱ καταστάσεις ποικίλουν, οἱ δυνάμεις, ποὺ χάριν σ' αὐτὲς ἐμφανίζεται ἡ σύγκρουση τῆς ἰσχύος, μειώνονται ἢ αὐξάνουν. Ἀντὶ νὰ ἐπιταχύνεται ἡ καθιέρωση μιᾶς παγκόσμιας πολιτείας, προκύπτει ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος σ' ὅλη τὴν ἔκταση, διελαύνει σὲ μιὰ κατάσταση ἀνησυχίας μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἱστορικῆς του καταστάσεως.

Δὲν ὑπάρχει λόγος ἐξιδανίκευσης τοῦ Κράτους οὔτε χρωματισμοῦ του μὲ μελανὰ χρώματα περισσότερο ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται. Ἡ συναισθηματικὴ εὐγλωττία τυφλώνει τὰ συγκρουόμενα μέρη πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πραγματικότητα, ἀντὶ νὰ τὰ ἐνημερώνει γιὰ τὸν τρόπο ποὺ καθορίζεται ἡ ζωὴ. Ἡ μεγαλύτερη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι ἐσωτερικὰ πεπεισμένοι γιὰ τὸν ἱστορικὸ μετασχηματισμὸ τῆς ζωῆς σὰν μοῖρα μας ἢ ἂν δέχονται κολακευτικὰ τὴν ἐπανάσταση σ' ἓνα φαντασιώδη κόσμον ἀνθρώπινης ἀδελφότητος ἢ δυσαρέσκειας, παραμένει ἀδρανὴς μέσα στὶς χαρὲς καὶ στοὺς πόνους τῆς ζωῆς, μέχρις ὅτου ὁ ἀπρόβλεπτος ὀλεθρος ἀποκαλύπτει τὴν ματαιότητα τῆς ἀπάτης τους.

Τώρα, ποὺ τὸ θέλγητρο ἔχει σκορπίσει, τὸ θέλγητρο ποὺ πρῶτα ἔφερε τὴν πολιτεία στὸ ἐλαφρὸ σχεδίασμα διαλογισμῶν ἐπὶ τῶν ἐρωτημάτων καὶ τῆς ἐπιθυμίας γιὰ γνώση, ἡ σύγχρονη πνευματικὴ κατάσταση διευκολύνει τὸν καθένα νὰ εἰσέλθει στὴν σφαῖρα τῆς ἀνθρώπινης κοινοτικῆς ζωῆς. Στὸν καθένα ὁ τρόμος τοῦ κόσμου τῆς ἀνθρώπινης δράσεως στὴν σφαῖρα τῆς πραγματικότητος τῆς πολιτείας θὰ ἐμφανισθεῖ μ' ὅλο του τὸ ἀδυσώπητο πρόσωπο. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ δὲν παραλύει ἀπὸ τὸν τρόμο θεώμενός τον κατὰ πρόσωπο, ἐκεῖνος ποὺ δὲν λησμονεῖ καὶ δὲν ἀποστρέφει τὰ μάτια του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, θὰ πιέζει στὸ σημεῖο μιᾶς γνώσεως συμμετοχῆς στὴν πραγματικότητα αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης δράσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου αὐτοκαθορισμοῦ, ὥστε νὰ τοῦ γίνῃ σαφὲς αὐτὸ ποὺ πράγματι θέλει, ὄχι γενικὰ καὶ καθολικὰ, ἀλλὰ ἱστορικὰ καὶ σὲ συνδυασμὸ μ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του ποὺ τοῦ φαίνονται ἀληθινὰ ἀνθρώπινοι.

Ἡ ἱκανότητα πολιτικῆς σκέψεως δηλώνει τὴν ἐπίτευξη ἑνὸς ὕψηλου ἐπιπέδου στὴν ἀνθρώπινη κλίμακα, ποὺ δύσκολα μπορεῖ ν' ἀναμένεται ἀπὸ τὸν καθένα νὰ τὸ ἐπιτύχει. Ὑπάρχουν δύο ἀντίπαλες δυνατότητες, δύο ἀντίθετοι δρόμοι, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ν' ἀποκηρύξει τὶς πολιτικὲς του δυνατότητες. Μπορεῖ νὰ ἀποφασίσει νὰ ἀπόσχει ἀπὸ τὴν συμμετοχὴ στὴν πορεία τῶν γεγονότων. Χωρὶς καμμιά ἀμφιβολία θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πλεονεκτήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς ζωῆς του. Γι' αὐτὸν ὅμως τὸ σύνολο δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὑποθέσεις ἄλλων, ποὺ τὸ ἐνδιαφέρον τους ἢ τὸ ἐπάγγελμά τους εἶναι ταγμένοι νὰ βλέπει στὰ πράγματα αὐτά. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία, ὅτι διαρκῶς ἀνατρεπόμεθα μὲ ἓνα σεισμὸ μέσα μας γιὰ τὶς συνέπειες τῆς δυνάμεως ὅπως χρησιμοποιήθηκε στὴν ὑπάρχουσα τάξη. Βρίσκομε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο ὀδικο ἢ στεροῦμενο νοήματος. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ υιοθέτησαν τὴν ἀποφυγὴ τῆς εὐθύνης, ποὺ ἐξετάζω τώρα, τὸ θεωροῦν σὰν κάτι ἀλλότριο πρὸς αὐτοὺς, κάτι ποὺ δὲν εἶναι δική τους δουλειά. Ἄν εἶναι συνεπεῖς, δὲν παραπονοῦνται. Ἀδιάφοροι πρὸς τὴν πορεία τῶν γεγονότων καθὼς εἶναι, δὲν ἐπιτρέπουν στὰ αἰσθήματά τους νὰ ἐμπλακοῦν. Καθὼς δὲν ἔχουν κατευθυντήριες γραμμὲς οὔτε σὲ σχέση μὲ τὶς δυνατότητες γενικὰ οὔτε σὲ σχέση μὲ τὴν σύγχρονη κατάσταση, ἀναγνωρίζουν ἔντιμα τὸ γεγονὸς καὶ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν κριτικὴ, ἀκριβῶς ὅπως ἀπέχουν καὶ ἀπὸ τὴν δράση. Ἡ «ἀπολιτικὴ» συμπεριφορὰ τους σημαίνει τὴν ἀποκήρυξη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίζουν τί θέλουν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν θέληση πέραν τῆς αὐτοπραγματοποιήσεως μιᾶς ὑπερκόσμιας ἐαυτότητας — σὰν νὰ ὑπάρχουν πέραν ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὸ χῶρον. Δέχονται τὴν ἱστορικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου μὲ παθητικὴ ἀνοχή, ἐπειδὴ πιστεύουν στὴ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς — ποὺ δὲν ἔχει

ἱστορικὸ κύρος. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ στεροῦνται τῆς ἔννοιᾳς τῆς εὐθύνης ἐκείνου, ποῦ, πάνω ἀπ' ὅλα, εἶναι ὁ ἑαυτὸς τους στὸν κόσμον, καὶ θεωροῦν τὸ ἑαυτὸ τους σὰν ἔνοχον ὁποιουδήποτε κακοῦ ποῦ συμβαίνει, στὸ μέτρο ποῦ δὲν ἔπραξε κάθε τι στὴν ἰσχὺ του γιὰ νὰ τὸ καθορίσει.

Ἡ διαζευκτικὴ μέθοδος ἀποκήρυξης τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς ζωῆς εἶναι ἡ παράδοση σὲ μιὰ τυφλὴ πολιτικὴ θέληση. Ἐκεῖνος ποῦ τὸ πράττει, εἶναι δυσαρεστημένος μὲ τὴν ζωὴ του, μεμψιμοιρεῖ γιὰ τὶς περιβάλλουσες περιστάσεις, ποῦ τὶς θεωρεῖ, ἀντὶ νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του, σὰν τὴν αἰτία τῶν συμβάντων τῆς ζωῆς του. Ἐμπνέεται κάποτε ἀπὸ μῖσος, κάποτε ἀπὸ ἐνθουσιασμό, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀπὸ τὸ ἔνστικτο τῆς θέλησης γιὰ δύναμη. Μολονότι δὲν γνωρίζει αὐτὸ ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζει ἂν ᾔθελε, δὲν γνωρίζει αὐτὸ ποῦ πράγματι θέλει, ὁμολογεῖ, ἐπιλέγει καὶ πράττει σὰ νὰ γνωρίζει. Μ' ἓνα μικρὸ κύκλωμα διελαύνει ἀπότομα ἀπὸ τὴν στοιχειώδη γνώση σὲ μιὰ ἐπιτροπεία φανατισμοῦ. Ἡ μεγαλόφωνη αὐτὴ ἐπιθυμητὴ συμμετοχὴ εἶναι ἡ πιὸ ἐκτεταμένη ἐκδήλωση φημολογούμενης πολιτικῆς γνώσης καὶ θέλησης. Πρόσωπα μὲ τέτοια νεφρὰ σκοντάφτουν μέσα στοὺς καιροὺς καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ προκαλέσουν ἐνοχλήσεις καὶ ν' ἀνακινήσουν διαμάχες, ἀλλὰ ἀπόλυτα ἀνίκανα ν' ἀνακαλύψουν τὴν ἀλήθεια.

(Συνεχίζεται)

Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

RICHARD BACH, *Ὁ Γλάρος Ἰωανάθαν*

Τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ τόσο πολὺ ἀγαπῶ, μοῦ ἦρθε ξανὰ στὰ χέρια, ἐτούτῃ τῇ φορὰ γιὰ κριτική. Ἀντὶ ὅμως κριτικῆς, ὅπου ἴσως θὰ ἐπανελάμβανα «ἐπαινετικά λόγια» γιὰ τὸ πολὺπλευρο νόημα τοῦ βιβλίου, σκέφθηκα νὰ κάνω ἓνα «πρόλογο» γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «*Δαυλοῦ*», ποὺ θὰ θελήσουν νὰ διαβάσουν τὸν «*Γλάρο Ἰωανάθαν*» καὶ νὰ προβληματιστοῦν προσπαθώντας μετὰ τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ νὰ φθάσουν σὲ ἄλλα ὕψη ἀγνώστων κόσμων καὶ αἰνιγματικῶν.

Τὸ πέταγμα

Ἐφθασαν πάλι κοντὰ στὴν ἄκρῃ τοῦ βράχου, ποὺ πρόβαλλε μαῦρος στὸν ἀτμώδη ὀρίζοντα. Σπίθες ἀπὸ φῶς ἀντανάκλουσαν οἱ ὕγρες του κορφές ἀπὸ τὶς ἀχτίνες τοῦ πρωῒνου ἡλίου. Πέρα ἢ καταγάλανη πινελιὰ τοῦ «οἶνοπος πόντου» ἔδειχνε ἡρεμῆ, παρ' ὅλο ποὺ αἰγοπηδοῦσε μετὰ μικρὰ ἀργυρόχρωμα κύματα. Εἶχαν ἐτοιμάσει πατέρας καὶ γιός, χωρὶς νὰ τοὺς πάρει εἰδηση κανεὶς στὸ παλάτι τοῦ Μίνωα - Ταύρου, μιὰ νέα πτητικὴ μηχανή. Τούτῃ τῇ φορὰ, ὅχι γιὰ νὰ πετᾷ πάνω ἀπ' τὴν Κρήτη γιὰ ἄμυνα τοῦ νησιοῦ μετὰ ὁδηγὸ τὸν Τάλω, τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Δαίδαλου. Ἐτούτῃ ἡ μηχανή θ' ἀνέβαινε ψηλά, πολὺ ψηλά, θὰ ταξίδευε στὸν «ἀστερόεντα Οὐρανόν», καὶ ὁ Δαίδαλος θὰ ἐβλεπε ἀπὸ κοντὰ τὴ δημιουργία τοῦ ρηγματικοῦ συμβάντος, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Δελφικοῦ Κέντρου. Τὸ Χάος! Ἐτσι ἐτούτῃ ἡ ἡμέρα ἦταν ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία, ποὺ ἡ γῆ καὶ οἱ κάτοικοί της θὰ ἐβλεπαν στὸν οὐρανὸ κάτι σὰν μιὰ σφαῖρα ἀργυρῇ νὰ πετᾷ καὶ νὰ φεύγει μετὰ ἀπροσδιόριστῇ ἀκόμη ταχύτητα πρὸς τοὺς αἰθέρες.

Καὶ νὰ ὁ Δαίδαλος μπροστὰ στὴν ἀπέραντῃ, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἱερεῖς, δημιουργία, ἓνα ὄν μέσα σ' ἓνα ἀργυρόχρουν κέλυφος, ἓνα ὄν ποὺ ταξιδεύει στὸ σύμπαν μετὰ οἶα κατὰ τὸν ὀφθαλμὸ τῆς σκέψης καὶ μετὰ ταχύτητα ἴση μετὰ τὴν ἀνθρώπινη νόση. Χρόνος ἱκανότητος τῆς μηχανῆς μιὰ ἀνθρώπινη μέρα. Ἐτσι εἶχε ὑπολογιστεῖ.

Ἡ σφαῖρα ἔφυγε, ἄστραψε στὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ χάθηκε. Περνοῦσε τώρα πάνω ἀπ' ὅλα, μέσα ἀπ' ὅλα, ἀπὸ γαλαξίες, συστροφές ἀστέρων καὶ ἄλλα ἀγνώστα, ποὺ τοῦ προκαλοῦσαν δέος.

Καὶ ξάφνου τὸ ἀπέραντο τέλειωσε. Ὁ Δαίδαλος τρόμαξε. Ἐνα Ἐρεβος φάνηκε νὰ διαδέχεται τὴν νύχτα τῶν ἀστεριῶν. Ὁ οἶακος - ὀφθαλμός, σὰν ἀπὸ ἔνστικτο, ἔστρεψε τὸ κέλυφος πρὸς τὸ φῶς.

— Εἶναι ἀδύνατον νὰ προχωρήσω πρὸς τὰ ἐκεῖ. Δὲν μπορῶ νὰ δῶ, θὰ γυρίσω στὴ γῆ, ψιθύρισε ὁ Δαίδαλος καὶ βρέθηκε ἀμέσως στὴ γῆ, ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ξεκίνησε τὸ πρωῒνὸ ἐκεῖνο, στὴν Κρήτη.

Ὁ Ἰκαρος τὸν περίμενε.

— Ἦρθες πολὺ γρήγορα, πατέρα, γιατί δὲν εἶδες τὸ σύμπαν;

— Τὸ εἶδα.

— Λοιπόν;

Ὁ Δαίδαλος τοῦ ἐξήγησε μετὰ δυὸ λόγια ὅσα εἶχε δεῖ.

— Ὡστε αὐτὸ εἶναι τὸ σύμπαν;

— Ναί, νομίζω αὐτό, τίποτε ἄλλο.

— Καὶ τὸ ἔρεβος; Γιατί δὲν προχώρησες στὸ ἔρεβος; Φοβήθηκες;

— 'Ισως γιατί δέν έβλεπα πιά.

— 'Εκεῖ ὅμως μπορεῖ νά εὑρισκες τήν αἰτία.

— Νά λές, «τήν ἀρχή». Δέν νομίζω ὅτι ὑπάρχει αἰτία.

— Θά πετάξω κι' ἐγώ, θά περάσω τὸ ἔρεβος νά βρῶ τήν ἀπάντηση. Νά βρῶ ἴσως ἐγώ τήν αἰτία!

Καί ὁ 'Ικαρος σηκώθηκε καί χάθηκε στὸν ὀρίζοντα τοῦ σύμπαντος. 'Αραγε βρῆκε τήν ἀπάντηση;

Ἦλ. Τσατσόμοιρος

CRIST. BUONDELONTI: *Descriptio insule Crete et liber insularum*

A) Περιγραφή τῆς νήσου Κρήτης καὶ βιβλίο τῶν νήσων

Πρόκειται γιὰ μνημειώδη ἔκδοση τοῦ μεσαιωνικοῦ λατινικοῦ κειμένου, γραμμένου στὶς ἀρχές τοῦ XV αἰῶνα ἀπὸ τὸν καθολικὸν ἱερέα τῆς Φλωρεντίας Χριστόφορο Μπουοντελμόντι, ἑνὸς ἀπὸ τὰ παλαιότερα κείμενα τοῦ εἶδους του. Στὸν τόμο αὐτὸ περιλαμβάνεται καὶ ὁλόκληρη ἡ συναφὴς φιλολογία, μεταφρασμένη στὴν γαλλικὴ, καὶ τὰ σχόλια τοῦ γάλλου καθηγητῆ κ. Paul Faugé, ποὺ σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς χάρτες ποὺ φιλοτέχνησε ὁ Μπουοντελμόντι συμβάλλει στὴν κατανόηση τοῦ δύσκολου αὐτοῦ κειμένου. "*Avide hanc perquisi insulam*" («ἐρεῦνησα τὸ νησί αὐτὸ μὲ ἀπληστία»...), γράφει στὸ *Itinerario* τοῦ ὁ Μπουοντελμόντι. Στὸ Α' Μέρος τοῦ ἔργου περιλαμβάνονται χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση στὴν Κρήτη στὶς ἀρχές τοῦ XV αἰῶνα μὲ εἰδικότερες ἀναφορὲς στὴν διοικητικὴ, στὴν κοινωνικὴ, στὴν οἰκονομικὴ καὶ στὴν θρησκευτικὴ δομὴ. Ἐν συνεχείᾳ δίδονται βασικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Μπουοντελμόντι καὶ τὸ *Itinerario* ποὺ ἀκολούθησε καὶ ἐπιχειροῦνται εἰδικότερες μνείες στὴν γλῶσσα, στὸ ὕψος καὶ στὸ περιεχόμενο τῆς περιηγήσεως τοῦ καθολικοῦ μοναχοῦ. Τὸ Β' Μέρος τοῦ ἔργου περιλαμβάνει τὰ δύο κείμενα τοῦ Μπουοντελμόντι, ἡ *Descriptio Insule Candie* καὶ τὸ *Liber Insularum Archipelagi* (XI) μεταφρασμένα στὴν γαλλικὴ μὲ χρήσιμα γλωσσικὰ σχόλια πάνω στὰ πρωτότυπα χειρόγραφα. Τὸ Γ' Μέρος τοῦ ἔργου περιλαμβάνει σημειώσεις πάνω στὰ δύο προηγούμενα καὶ μιὰ σειρά χαρτῶν καὶ ἐλεύθερων σχεδίων, ποὺ φιλοτέχνησε ὁ ἴδιος ὁ περιηγητής.

B) "Ἐνα γύρος τῆς Κρήτης στὰ 1415

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀναφέρεται στὸ ταξίδι ποὺ ἐπεχείρησε στὴν Κρήτη τὸ 1415 ὁ Μπουοντελμόντι μὲ ὁδηγοὺς τὸν Πτολεμαῖο καὶ τὸν Πλίνιο, καὶ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν συμπατριώτη του καρδινάλιο Νικολὸ Νίκολι. Ὁ Μπουοντελμόντι χωρίζει τὴν περιήγησή του σὲ τρία μέρη: στὸ πρῶτο μέρος διηγεῖται ὅτι παρέπλευσε τὴν νότια καὶ τὴν δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Κρήτης, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς 'Ιεράπετρας ὡς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Γραμβούσας, στὸ δεῦτερο μέρος περιγράφεται ἡ βόρεια ἀκτὴ, ἀπὸ τὸ Καστέλι Κισάμου ὡς τὴν Σητεία καὶ ἀναφέρεται στὶς τρεῖς κύριες πόλεις (Χανιά, Ρέθυμνο, Χάνδακα), στὶς ἀρχαιότητες τοῦ Γιούχτα καὶ στὸ Μακροτοῖχο (Κνωσό), καὶ τὸ τρίτο μέρος τοῦ ἔργου εἶναι ἀφιερωμένο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Κρήτης (ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ "Αἰγίου 'Ισιδώρου, τὸ ὁροπέδιο τοῦ Λασηθίου, τὴν Πεδιάδα, τὴν Γόρτυνα, τὴν Μεσαρᾶ, τὴν "Ιδη, τὴν 'Αξό, μέχρι τὸ Μυριοκέφαλο). Πρόκειται γιὰ ἔργο σπάνιας ἱστορικῆς ἀξίας. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἐκδόσεις τοῦ Συλλόγου Πολιτιστικῆς Ἀναπτύξεως Ἡρακλείου ἐπισημαίνουν τὴν τεράστια ἐθνικὴ σημασία τοῦ ἰδιωτικοῦ παράγοντος στὴν ἀξιοποίηση ἱστορικοῦ τεκμηρίων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς πολιτείας.

Μανώλης Μαρκάκης

ΔΗΜ. ΣΤΑΜΕΛΟΣ, *Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη*

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκαλυφθεῖ κάποτε ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν τραγικὴ μοῖρα τοῦ τόπου μας. Πρέπει κάποτε οἱ διαστροφεῖς τῆς παλαιᾶς καὶ σύγχρονης ἱστορίας ν' ἀποκαλυφθοῦν, ὥστε νὰ πάψῃ τὸ διῆθεν κήρυγμα περὶ ὁμοψυχίας ν' ἀφήνει ἀνοιχτὲς τὶς πόρτες στοὺς δολιοφθορεῖς ὧλων τῶν ἐποχῶν, πού, ἂν σὲ κάθε ἐποχὴ ἔχουν κι' ἀπὸ ἓνα ὄνομα, ἐν τούτοις εἶναι οἱ ἴδιοι ἔχθροί τοῦ πανάρχαιου ἀντιεξουσιαστικοῦ ἐλληνικοῦ λόγου.

Οἱ νέοι πρέπει νὰ μάθουν τὴν ἀληθινὴ ἱστορία, καὶ οἱ συγγράφοντες ὁμῶς τὴν ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ πρέπει νὰ συλλάβουν τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ ἀγῶνα του. Ἔτσι μόνον ἀποκτοῦν διδακτικὸ σκοπὸ οἱ ἥρωϊκὲς μορφές (μὲ τὴν βαθύτατη σημασία τοῦ ἐλληνικοῦ αὐτοῦ ὅρου) τοῦ 1821 καὶ ὧλων τῶν ἐποχῶν καὶ ξεκαθαρίζει ἡ «ἦρα ἀπ' τὸ στᾶρι». Μορφές ὅπως τοῦ Καραϊσκάκη, γεννήθηκαν, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ποιητὴς Ἄρατος (3ος π.Χ. αἰώνας) ἀπ' τὰ ἐλληνικὰ βουνά, ἀπὸ μία ἀνάγκη νὰ φέρουν ξανὰ ἐπὶ τῆς πανανθρώπινης σκηνῆς τὴν διάσταση καὶ τὴν σύγκρουση τοῦ πανάρχαιου ἐλληνικοῦ λόγου μὲ τοὺς Τῖτᾶνες ποὺ συνεχίζουν νὰ γεννοῦν ξεδιάντροπα τὰ ἐξουσιαστικὰ τέρατα στὸν κόσμον. Μετὰ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἐλάχιστον πρόλογο, ποὺ τὸν ἀποθέτω στὸ μνήμα τοῦ ἥρωος, προσθέτω πῶς τὸ βιβλίο τοῦ Δημήτρη Σταμέλου εἶναι ἄξιο τοῦ ἥρωος ποὺ περιγράφει. Ὁ συγγραφέας συγκέντρωσε μὲ ἐπιμέλεια ὅ,τι παλαιὸ καὶ ὅ,τι νέο θεώρησε ἱκανὸ νὰ προσδιορίσει τὰ «πραγματικὰ αἶτια» τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ. Καὶ δὲν ἔχει καμμιὰ σημασία, θὰ ἔλεγα, ἂν ἡ σφαῖρα ποὺ ρίχτηκε στὸν Καραϊσκάκη ἦλθε ἀπὸ μπρὸς ἢ ἀπὸ πίσω. Καὶ οἱ δύο κατευθύνσεις εἶχαν καὶ τότε καὶ ἔχουν καὶ τώρα τὸν ἴδιο ἀποστολῆα. Τὸ ξεσκήκωμα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καὶ οἱ διεθνεῖς εὐνοϊκὲς συγκυρίες ἐπετρεψαν νὰ γίνῃ τότε τὸ «λάθος» τὸ μεγάλο, τὸ «λάθος» τῆς ἀνάστασης τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου! Νά, γιὰτὶ ἀναζητήσαν ἀμέσως τρόπους ἐξάρτησης... Νά, γιὰτὶ μὲ τὸν ὅρο ἐξάρτηση πρέπει νὰ βλέπουμε τὶς ἐπίτηδες ἀφημένες ἀνοιχτὲς πόρτες, γιὰ νὰ μπαίνουν ἐλεύθερα ὅλοι οἱ δολιοφθορεῖς αὐτῆς τῆς μοναδικῆς κληρονομιάς. «Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη» εἶναι ἓνα βιβλίο ἄξιο αὐτῆς τῆς ἀλήθειας.

Ὁ συγγραφέας, ποὺ προσπάθησε καὶ πέτυχε νὰ μᾶς δώσει ὁλόκληρη τὴν παραγμένη ἐκείνῃ ἐποχῇ μὲ τρόπο ἄψογο καὶ μὲ διάθεση νὰ σταθεῖ προσεκτικὰ ἐξετάζοντας τὰ γεγονότα, τελειώνει λέγοντας: «Ὅμως μέσα ἀπὸ τὸ χαμό του ἀνυψώνει τὸ μεγάλο δίδαγμα τῆς ὁμόνοιας καὶ τῆς ἀδερφοσύνης, ξανοίγει τὸ φωτεινὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς πατρίδας ἀπὸ ξένες ὀλέθριες ἐπιδράσεις κ' ἐπιβουλές. Τῷ δρόμῳ ποὺ λουλουδίζει μέσα μας τὴν πεντακάθαρη ὁμορφιὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, ποὺ πεθαίνει γιὰ ἰδέες πανανθρώπινες, δημιουργικὲς καὶ πάντα ἐπίκαιρες. Κι' ὁ ἴδιος θὰ μᾶς φέρνῃ τὸ βροντερό του λόγο, ὅταν κινουσε νὰ χτυπήσῃ τὸν ὀχτρὸ ποὺ δυνάστευε τὴν πατρίδα, γιὰ νὰ λάμψῃ τὸ φῶς τῆς λευτεριάς».

Τῆς λευτεριάς τῆς οἰκουμενικῆς, ποὺ δὲν θὰ λουλουδίσει ποτέ, φίλε Δ. Σταμέλο, ἂν δὲν ξανακουστῇ ὁ βροντερὸς λόγος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψης.

Ἡλ. Τσατσόμοιρος

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΙΚΟΠΕΤΖΟΣ, *Ὁδοιπορία στὴ σιωπῇ (ποιήματα)*, Ἀθήνα 1985, σελ. 64.

Παιδί τοῦ Αἰγαίου ὁ ποιητὴς, μὲ τοῦ ἡλίου τὴν φλέβα μέσα του, τὸ φλοῖσβο καὶ τὸ ρόχτο τοῦ κυμάτου καὶ τοῦ πελάγου καὶ τῆς ἀλίσταχνης τὴν ἀρμύρα, ἀναζητᾷ καὶ τραγουδάει τὸ φῶς. Ὁ-

μῶς περισσότερο αἰσθαντικὸς κι ἀπόμακρος, παλιὸ ὕφαδι καὶ κεντρίδια καὶ νοσταλγός, χαμένες στὸ ἡμίφως, χαμένες στὶς σκιὲς ἀναζητᾷ, ξεθάβει ἀπολεσθεῖσες ἀπ' τὰ σημερινὰ τὰ μάτια, τὶς καρδιές- ὥρες -ζωγραφιές- κατὰ μελᾶγχολες, λεπτές παλιοῦ καιροῦ μαντόνες. Μιά ἀτμόσφαι-

ρα, που διαχέεται με ήδύτητα άπαλοσύνης, που δέν φωνασκεί, που δέν κραυγάζει, που υποβάλλει και επιβάλλει τη δική της φυσιογνωμία του ήπιου και του γλυκού, του μουχρωμένου σουρουπου, τὸ δικό της ήχο - στόνο ή χαρούμενο φθόγγο στὰ τετράχορδα - τετράστιχα - βιολιά του και στὰ δικά του φθινοπωρινὰ φλάουτα. "Ενα ξέσπασμα άναβρυστικής πηγής κι ένα παράπονο γιά τὸ ἐξαισιο κι ὠραίο, τὸ χαμένο στοὺς σημερινούς καιρούς, τὸ ἀτόμακρο και μόλις ὁρατό, πότερο τὸ διαισθανόμενο, μέσα στὴν ἀχλὺ τῆς συγκαιρινῆς καταχνιάς, τῆς κλειστῆς και φιλόργουρης σὲ δωρήματα, σὲ δοσίματα, σὲ ἀνοίγματα ψυχῆς - μόλις -, καρδιάς - λίγης - τῶν ἀνθρώπων. Μιά ἔξοχη περιγυρίζουσα σκηνογραφία, σ' ἕναν ὕμνο ἐκ βαθέων. Στίχος περίτεχνος με γλυφὴ και λάξεμα, μεράκι μάστορα, μέτρο, ρυθμὸ και ἀρμονία, και οἱ λέξεις, ἀπὸ θῆρα ἐπιπονη ἐπιλεγμένες, σὲ ὁμοιοκατάληκτο χορὸ. Λέξη, λέξη και βελονία, και φράση, φράση - ἀψογη - και κεντίδι - «*ἀχ ἤλιε μου, τρισήλιε μου...*» και πόσο εἶναι τὸ φῶς σου - ἀκόμα και τὸ λιγοστὸ ὅσο καμμιὰ φορὰ τὴ συννεφένιαντυνασιά του οὐρανοῦ - του οὐρανοῦ του ποιητῆ - τὴν διαπερνάει μαυλιστικὸ ἡμίφως. Σκέψη λαγάρια κι ὄχι θολάδα ἢ ὅποια. Καὶ κατανόηση πλήρης τῆς κάθε μιάς χορδῆς, τῆς κάθε μιάς που κρούει στιγμῆς. Κι ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν δημιουργό της, μὰ κι ἀπ' τὸν ἀναγνώστη - τὸ μέγα κάλλος τῆς πραγματικῆς ποίησης. Κι ὁ Πήγασος παραδίπλα, κι ὁλόγυρα, φτερά μαζί του νὰ μᾶς παίρνει. Τοῦ λυρισμοῦ ποτήρια ξέχειλα και μᾶς κερνᾷ. Ὡρες ἐξαισίες, στιγμές, καιρούς, λύπες, χαρὲς ζωῆς, φθορὰς τραγοῦδια. Μιά φωνὴ ξέχωρη και ἰδιάζουσα· ρομφαία γιά τὰ σημερινὰ τὸ ἀνούσιου και τοῦ ἀμετροῦ πεζοῦ ποιητικοῦ λεξικατακλυσμοῦ και τῆς ἀπλῆς λεξιπαράθεσης σκοτάδια. Δωρήματα καρδιάς μεστής και καρπερῆς τὰ λόγια του κι ἡ προσφορά. "Ας τὰ δεχτοῦμε ὅσοι του ὠραίου οἱ θητευτές, οἱ ἀναζητητές του ὀνείρου· τῆς ποίησης ὅσοι πιστοί. — **Κώστας Μιχαήλ**

ΝΤΙΝΑ ΒΛΑΧΟΥ, 'Ο βιασμός (μυθιστόρημα), 'Αθήνα 1985.

"Ενα πολὺ καυτὸ θέμα ἐπιχειρεῖ νὰ προσεγγίσει τοῦτῃ τῇ φορὰ ἡ συγγραφέας κ. Ντίνα Βλάχου. Ξεκινώντας τὴν ὑπόθεση τοῦ μυθιστορηματος της ἀπὸ μία ὑποκειμενικὴ περίπτωση — τὸν συγκεκριμένο βιασμό μίας νέας — προεκτείνει τὸν προβληματισμὸ της και μᾶς δίνει πολὺ ἐνδιαφερόουσες σκέψεις, ἀφοῦ, πρωτότερα, μᾶς ἀναλύσει ὅλο τὸ φάσμα τῶν συνεπειῶν του στὸ ψυχολογικὸ ἀλλὰ και τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ ἐ-

πίπεδο. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ «*Ὁ Βιασμός*» εἶναι και μία μαρτυρία τῆς ἐποχῆς μας, ἕνα ντοκουμέντο, θὰ ἔλεγα. Μὲ πειστικότητα, με ἀκρίβεια και λεπτότητα ἀναπτύσσει στίς 232 σελίδες τοῦ ἔργου της ὅλη τὴν τραγικὴ περιπέτεια τῆς Ἄννας — τῆς νεαρῆς ἐκπροσώπου, ἐδῶ, τοῦ γυναικείου φύλου, που πέφτει θύμα τῆς ἀνδρικῆς ἀνώνυμης βανασότητας — δίνοντάς μας με κάθε λεπτομέρεια τὸ χρονικὸ τῶν συνεπειῶν μίας πράξης, που λίγοι μποροῦν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν φοβερὴ της διάσταση. Λίγοι, ἀκόμα και σήμερα, μποροῦν νὰ ἐκτιμήσουν τὶς βαθεῖς ψυχολογικὲς συνέπειες στὴν προσωπικότητα και τὴν ὅλη ψυχοπνευματικὴ συμπεριφορὰ του θύματος. Τὸ βιβλίο εἶναι, πρώτα-πρώτα, καλογραμμένο, γλαφυρὸ, με ὠραιότατες εἰκόνες και ἀναλύσεις. Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἕνα κείμενο ποιητικό, γραμμένο σὲ μία γλῶσσα ἀπλὴ ἀλλὰ διάσπαρτη με λυρικὲς ἐξάρσεις. Φυσικὰ ἡ παρατηρητικότητα και τὸ βάθος τῆς σκέψης τῆς κ. Ντίνας Βλάχου εἶναι, που σὲ τελικὴ ἀνάλυση ἀνεβάζουν τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἔργου — που ἀκριβῶς γι' αὐτὸ δέν ἔγινε οὔτε ἐπιφυλλίδα οὔτε ἀνάγνωσμα λαϊκοῦ περιοδικοῦ. Εἶναι καθαρὴ λογοτεχνία, κι' αὐτὸ εἶναι πρὸς τιμὴν της. — **Ε.Γ.Ρ.**

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ — ΠΑΝΟΥ, Τοῦ βιβλικοῦ ἀμπελῶνος οἱ βότρυες (ποίηση), «Διογένης», 'Αθήνα 1985, σελ. 55.

Τοῦ βιβλικοῦ ἀμπελῶνος οἱ βότρυες και πολλοὶ οἱ γλυκεῖς ἐξ αὐτῶν χυμοὶ με τοὺς ὁποίους καταρδεύεται ὁ λόγος τῆς Ε.Π.Π. και «ἐν λόγοις Θεοῦ» ὑψώνει τὸν λόγον τῆς ποίησης. 37 στίλβουσες γραφὲς και ἀναφορὲς σὲ δύσκολα τιθασευόμενα θέματα τοῦ ὑπερλόγου «*ἀνθοπέταλα τοῦ εὐδῶμου κήπου*»/ που/ «*εὐπρεπίζουν τὸ ἄσμενο/ τραγοῦδι τῆς δεντροστοιχίας τοῦ κόσμου*». Καὶ ὁδεύουν πρὸς τὸ φῶς με ἀνεση και γνώση τῶν ἱερῶν κειμένων και με ἐνθεη ἀγάπη και προσήλωση στὴν πίστη τοῦ Ὑπερουσίου λόγου» «*...Μέλι ἀπὸ τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου / κρασί ἀπὸ τὸν καινούριον ἀμπελῶνα...*» «*Δέξαι τὰ ρήματα τῆς δούλης σου, Κύριε*»... Κι ἐσύ, ἀναγνώστη, τὴν προσφορά τῆς Ε.Π.Π. Ἑσὺ, ὁ δ-ποιος, που σοῦ ταιριάζει. Βαρὺς ὁ μόχθος τῆς ποιητρίας. Μὰ ἀξιος ὁ μισθός της· ἡ δικαίωση τοῦ αἵσιου τέρματος. Ἐξαισία στὸ εἶδος της ποίησης. — **Κ.Π.Μ.**

ΙΣΜΗΝΗ ΛΙΟΣΗ, Poesie Noir. — 'Εγχειρίδιον ὄνειροδράματος (ποίηση και ζωγραφικὴ), 'Αθήνα 1984, σελ. 64.

Παραληρηματικὸ ὑπερρεαλιστικὸ ὄνειρόδραμα — με περισσότερη ἀπόκλιση στὸ δεῦτερο μέ-

ρος της σύνθετης λέξης — Γράφει: «*Ορκίζομαι έως θανάτον να κυλιέμαι στο βούρκο... / χασίσι, βραβεΐα, έραστές...*»· ακόμα «*Αγόρι / παίζω με την άφροdisιακή σαύρα της τσέπης σου...*»· και παρά ταύτα «*...έχει για ώροσκόπιό της την Παρθένο*». Άγαπά όμως πολύ... τόν σαρκικό έρωτα και τὸ άλλοῦλ. Νά συνεχίσω; πρὸς τί; Ὅσοι οἱ εὐτυχούμενοι περὶ τὰ τοιαῦτα ὑπερρεαλιστικά. χασίσια, σαρκικά κ.τ.λ. ἄς προσέλθουν. — Πραγματικὴ *roésie noir*, μαύρη κι ἀραχλη. Στὰ ἱδια περίπου πλαίσια καὶ ἡ ζωγραφικὴ της, ὅσο μπορεῖ νὰ κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὰ ἀσπρόμαυρα ποὺ παρουσιάζει. — **Κ.Π.Μ.**

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΑΘΑΚΗΣ, *Μαζάνθρωπος (ποίησις)*, Ἀθήνα 1984.

Πολιτικοποιημένη ποίηση κατὰ ἓνα μέρος. Προβληματισμός κι ἐναγώνιες ἀναζητήσεις λύσεων αἰθρίας σὲ ἄλλα. «*Χρόνια τώρα / γυρίζω / στὴν Κνωσό / ... χωρὶς τὸ νῆμα / τῆς Ἀριάδνης / χάθηκα / στὰ δαιδαλικά σου / μονοπάτια*». Ὡραῖα θέματα, μὲ ὠραῖο τρόπο δοσμένα. Στίχος λιτός καὶ κοφτός, ἐγκεφαλικά καὶ συναισθηματικός, ὅμως πολὺ μικρός — συχνὰ μὴ μόνον λέξη. Κάποια ἀκόμα λυρική ἐπένδυση ἀσφαλῶς θὰ τὸν βελτίωνε αἰσθητά. Μιὰ ἐπίδραση Καβάφη, περισσότερο ἀπὸ ὅση πρέπει, ἄς προσεχτεῖ ἰδιαίτερα, γιατί μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ αἰσθητὸ βαθμὸ ἀλλοτρίωσης. Γιατὶ οἱ σελίδες χωρὶς ἀρίθμηση; Τί προσφέρει αὐτὸς ὁ νεωτερισμός; «*... Στ' ἄψυχα / χαρτιά / ζητᾷς / μιὰ καλὴμέρα*». Ἀς τὴν ἀναζητήσουν καὶ οἱ ἀναγνώστες στὴν ποίηση τοῦ Μαραθάκη. — **Κ.Π.Μ.**

ΠΟΤΗΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ, *Εἰκονοστάσιο (ποίηματα)*, Πειραιᾶς 1985.

Γνωστὸς καὶ ἀναγνωρισμένος ὁ δικηγόρος Π. Κ., μὲ πλούσιο ἔργο, ἐπιχειρεῖ, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, νὰ «μιλήσει» μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ποίησης. Εἶναι χαρακτηριστικὸ παράδειγμα δημιουργοῦ, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πεζογραφία. Ἀρχισε ἀπὸ πολυσέλιδα μυθιστορήματα, συνέχισε μὲ διηγήματα καὶ ἐδῶ καὶ μερικά χρόνια δημοσιεύει ποιήματα. Τὸ βιβλίο του αὐτὸ εἶναι ἡ ὁδοὶ ποητικῆ του συλλογῆ. Γενικά, ἡ προσφορά του (ποσοτικά τουλάχιστον) στὴν ποίηση τείνει νὰ ἐπικαλύψει τὴν ὁποιαδήποτε ἄλλη. Θεματολογικά ὑπάρχει ἓνα εὐρύτατο φάσμα ἀπὸ νύξεις καὶ ἀναφορὲς σὲ ἱστορικά γεγονότα καὶ εἶναι ὁλοφάνερη ἡ τάση τοῦ ποιητῆ νὰ διευρύνει τὴν ἔννοια τῆς ἑλληνικότητος. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆς ἔχουμε μιὰ ἐπικὴ διάσταση τοῦ ποιητικοῦ τοῦ λόγου πά-

ρα πολὺ ἐνδιαφέρουσα. Μνῆμες, βιώματα, ἱστορικές ἀναφορὲς συμπλέκονται στὴν ποίησιν του δημιουργώντας μιὰν ἐνότητα ποὺ διευκολύνεται (στὸ πρῶτο μέρος) ἀπὸ τὴν ἑλλειψη τίτλων καὶ κάθε εἶδους διαχωρισμούς. Ὑπάρχει ὅμως καὶ πολὺς σαρκασμός, εἰρωνεία μιὰ ἐντονη περιπαχτική διάθεση, ποὺ δίνει, σ' ἄλλα του κομμάτια, μιὰ σχεδὸν ἐπαναστατικὴ καὶ ἀντικατεστημένη χροιά, ποὺ πολὺ μᾶς διασκέδασε. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὁ Π. Κ. γίνεται δξὺς καὶ ἰδιαίτερα εὐρηματικός στοὺς ὅλο χολὴ καὶ σάτιρα στίχους του. «*Πάπιες σὲ μέγεθος σκύλου, μὲ ἀνθρώπινη κεφαλὴ, μουστάκι, γένια καὶ ἡμίψηλο...*», γράφει κάπου (σελ. 27) γιὰ τοὺς ἐπίσημους ποὺ ἔχουν συγκεντρωθεῖ σὲ κάποια τελετὴ στὴν Μητρόπολη. Γενικά ὁ ἀποφασιστικὸς λόγος τοῦ Π. Κ., ὅταν συνδυάζεται μὲ μιὰ γλαφυρὴ περιγραφικότητα (παράδειγμα σελ. 28-29) ἀποκτᾷ μιὰν ἀπρόσμενη ἔνταση. Ἀντίθετα, στὰ ἐπώνυμα ποιήματά του, εἶναι πιὸ λιτός, πιὸ λυρικός, χωρὶς νὰ λείπουν καὶ ἐκεῖ οἱ οἰμωγές, οἱ ἀνησυχίες καὶ οἱ δυσοιῶνες προβλέψεις. Τὸ ποίημα «Τοῦ διαβόλου ἡ Κόρη» μᾶς ἔβαλε σὲ πολλὲς σκέψεις, ὅπως καὶ «οἱ Κριτές» (σ' ἄλλο ἐπίπεδο αὐτό), ἐνῶ σ' ὅλα τῆς σειρᾶς ὁ προβληματισμός εἶναι προφανής, ἂν καὶ, μερικές φορές, χωρὶς τὴν ἀναγκαῖα ἐπένδυση τοῦ ποιητικοῦ λόγου. — **Ε. Γ. Ρ.**

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΝΤΑΝΟΥ, *Μολυβιές*. — *Τώρα καὶ τότε (ποίησις)*, Ἀθήνα 1985, σελ. 38.

Ὡραῖα θέματα ἀποδομένα μὲ ἥπιους τόνους καὶ μὲ εὐγενικὸ συναισθηματισμό. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα γῆ, γιὰ τὴν «*Πορφυρὴ παρουσία*» τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ συγκινητικὸς της καὶ μεστός ἀπὸ ἀγάπη λόγος γιὰ τὴ χαμένη μάνα καὶ γιὰ τὸν ἀγαπημένο ποὺ ἔφυγε. Ἠπιος καὶ διακριτικὸς καὶ λυρικός, ἐλεύθερος, ἀλλὰ ὄχι ἀσύδοτος ὁ στίχος — καὶ ἡ δομὴ τῶν ποιημάτων της — κι ἄλλοτε παραδοσιακὸς ὁμοιοκατάληκτος. Καὶ ἡ ἐλπίδα πάντα γιὰ αἶσια τελικὴ ἀπόληξη στὶς δύσκολες στιγμές: «*Ἐλπίδες μου, μὴ φεύγετε / ... / τὰ χέρια ξαναδώστε μου / θέλω κοντὰ μὲ σᾶς νὰ ξαναζήσω*». — **Κ. Π. Μ.**

ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ — ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, *Ψηλάφισμα τῆς αἰωνιότητος (ποίηματα)*, Λευκωσία 1984, σελ. 78.

Ὡραῖες σκέψεις, ὠραῖος καὶ πλούσιος ψυχικός κόσμος. Ὅμως μόνον αὐτὰ δὲν φτάνουν γιὰ σάρκωση καὶ μετατροπὴ τους σὲ ὠραία ποίηση. Ρητορεία καὶ στόμφος κάποτε περισσεύουν. Τὰ ἐκφραστικά μέσα κάποτε χωλαίνουν. Κάποια περισσότερη ζέση καὶ ἐξωτερικευση εἰ-

ναι απαραίτητα στοιχεία καλής και έκ των ενδυνάμωσής. Καλή πρόθεση και καλός εξοπλισμός, που με κάποια προσοχή ασφαλώς θα αποδώσουν. — Κ. Π. Μ.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΔΙΟΤΙΜΑ, επιθεώρησις φιλοσοφικής έρεύνης τής Έλληνικής Έταιρείας Φιλοσοφικών Μελετών (διευθυντής καθηγ. Ε. Μουτσόπουλος), τ. 13/1985 • ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, έπιστημονικό περιοδικό όργανο τής Έλληνικής Φιλοσοφικής Έταιρείας (διευθυντής καθηγ. Κ. Βουδούρης), τ. 6, Σεπτ. 1985 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαίο περιοδικό (ύπεύθυνος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), τ. 168, Δεκ. 1985 • ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ, τρίμηνη έκδοση παιδευτικού προβληματισμού τής όμώνυμης έπιστημονικής ένωσης (έπιστάσία Κ.Ν. Παπανικολάου), τ. 36, Φθινόπωρο 1985 • ΔΙΑΛΟΓΟΣ, διεθνής άμερικανική έκδοση (έπιμέλεια έλληνικής έκδοσης Αιμίλιος Μπουρατίνας), άρ. φ. 48 - 1985/Γ' • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδική έκδοση γραμμάτων και τεχνών (διευθυντής Γ.Ν. Παπαγεωργίου), άρ. φ. 109, Νοέμβριος 1985 • ΙΔΙΟΣ, δημνιαίο περιοδικόν έλευθέρας σκέψεως (διευθυντής Κωστής Μελισσαρόπουλος), τ. 169, Νοέμ. — Δεκ. 1985 • ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ, μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό (έκδότρια Κατερίνα Τσαλίκη — Κοτσιώρη), τ. 9, Δεκ. 1985 • ΤΡΙΦΥΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, δίμηνη περιοδική έκδοση (ύπεύθυνος Διονύσης Κακίσης), τ. 61-62, Γεν. — Μάρτ. 1985 • ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ, περιοδική έκδοση (διευθυντής Άλέκος Βασιλείου), άρ. φ. 9 και 10, Σεπτ. - Όκτ. και Νοέμ. - Δεκ. 1985 • ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ, μηνιαίο περιοδικό γραμμάτων και τέχνης (διευθυντής Χρήστος Ν. Κουλούρης), τ. 269, Νοέμ. 1985 • ΣΜΥΡΝΑ, μηνιαίο περιοδικό (έκδότης Κυριάκος Μαλόβρουβας), άρ. φ. 207-209, Όκτ. - Νοέμ. - Δεκ. 1985 • ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, μηνιαία έκδοση (έκδότης Νίκος Ι. Νικολαΐδης), άρ. τ. 3 • ΠΟΡΦΥΡΑΣ, δίμηναίο περιοδικό τής Κέρκυρας (διεύθυνση Δημήτρης Κονιδάρης, Περικλής Παγκράτης), φυλλάδιο 31, Όκτ. 1985 • ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, τρίμηνη επιθεώρηση λόγου και τέχνης (έκδότης - διευθυντής Κώστας Μιχ. Σταμάτης), τ. 8, Ιούλ. - Αύγ. - Σεπτ. 1985 • ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, μηνιαία έκδοση τής όμώνυμης έταιρείας (ύπεύθυνος Άλέξ. Χ. Μαμόπουλος), τ. 109 και 110, Νοέμ. - Δεκ. 1985 • ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ τής Γ.Λ.Δ., έκδοση του «Συνδέσμου γιά τή Φιλία τών Λαών» τής Γερμανικής Λαϊκής Δημοκρατίας, τ. 1/1985 • ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, μηνιαία έφημερίδα (διευθυντής Θωμάς Κουμπής), άρ. φ. 120-121, Όκτ. - Νοέμ. 1985.

Ή ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ 1986 του «Δαυλού» τυπώθηκε και κυκλοφορεί σέ λίγες μέρες.

Άνθολογήθηκαν, τελικά, 126 πλήρη ποιήματα ή άθροίσματα έπιλέκτων στίχων 100 ζώντων ποιητών έπί συνόλου έξαπλασιών περίπου.

Άνακοίνωση γιά τούς άναγνώστες

Ό «Δαυλός» ύποχρεώνεται ύστερα από δύο χρόνια άκριβώς νά αύξηση τήν έτήσια συνδρομή από 1.500 σέ 2.000 δρχ. και τήν τιμή άντιτύπου από 120 σέ 180 δρχ. Γιά ένα περιοδικό που άποκλειστικά στηρίζεται στην κυκλοφορία του (δέν δέχεται, ως γνωστόν, διαφημίσεις, άλλα και κανενός άλλου είδους οικονομική ένίσχυση) ή αύξηση αυτή ήταν άναπόφευκτη: Άπό τόν Ιανουάριο του 1984, που ίσχυσε ή παλιά τιμή, έως σήμερα οί τιμές χαρτιού, έξωφύλλου, ύλικών φωτοσυνθέσεως, έργατικών κλπ. έχουν αύξηθι από 50-85% και συνεπώς τó κόστος έκδόσεως του περιοδικού τείνει νά διπλασιασθι. Είμαστε βέβαιοι γιά τήν κατανόηση τών άναγνωστών μας.